revistă de istorie și cultură

Glotul

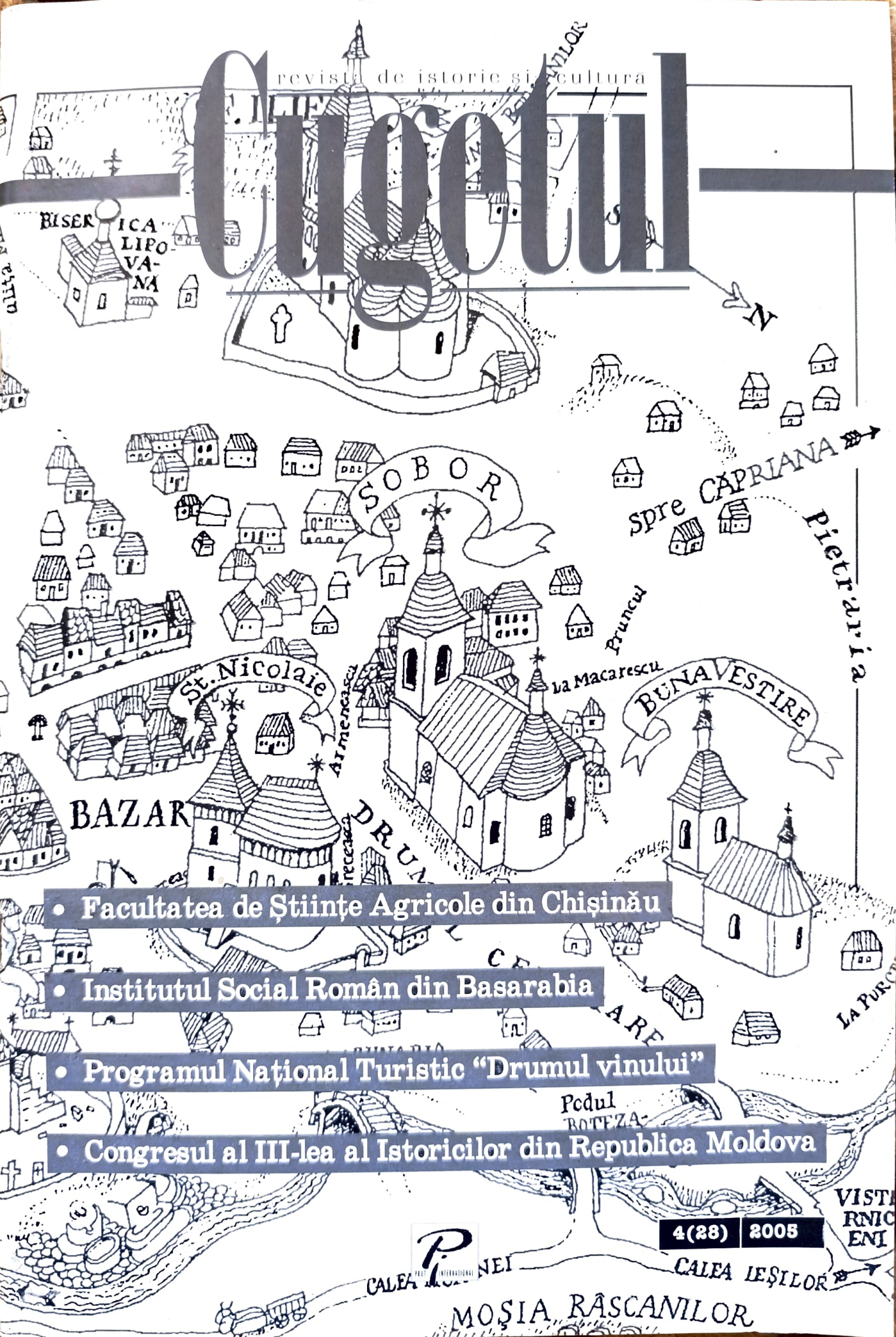

- Facultatea de Științe Agricole din Chișinău
- Institutul Social Român din Basarabia
- Programul Național Turistic "Drumul vinului"
- Congresul al III-lea al Istoricilor din Republica Moldova

4(28) 2005

Vladimir Ocușco. *Arătură*. 1901

Coperta 1–4. Planul tîrgului Chişinău. Sfîrşitul secolului al XIX-lea–începutul secolului al XX-lea.

revistă de istorie şi cultură

Cugetul

nr. 4 (28) 2005

Revista este destinată cadrelor didactice din şcolile de cultură generală, gimnazii, licee, instituţiile de învăţămînt superior, precum şi elevilor, studenţilor, tuturor celor care se interesează de istoria şi cultura neamului românesc.

Director Oleg Bodrug

Redactor-şef Ion Negrei

Colegiul de redacţie:

Gheorghe BOBÂNĂ,
doctor în filozofie
Anatol PETRENCU,
doctor habilitat în istorie
Pavel PARASCA,
doctor habilitat în istorie
Ion ŞIŞCANU,
doctor habilitat în istorie
Demir DRAGNEV,
doctor habilitat în istorie
Pavel CERBUŞCĂ,
doctor în pedagogie
Anton MORARU,
doctor habilitat în istorie
Gheorghe POSTICĂ,
doctor în istorie
Boris VOLOSATÎI,
profesor de istorie

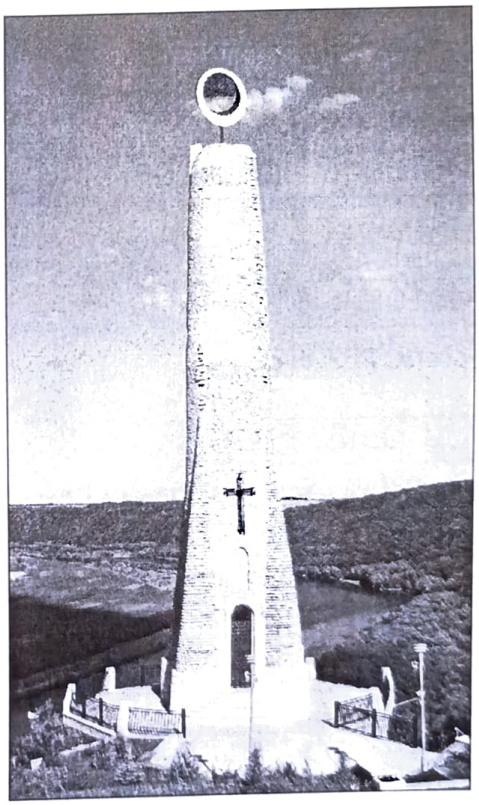

Redactor: Ilie Gulica
Corector: Elena Bivol
Coperta: Sergiu Stanciu
Tehnoredactare: Mihai Pascaru

Editura *Prut Internaţional*, str. Ion Creangă nr. 59, Chişinău
Tel./fax: 74 23 77, 74 93 18; e-mail: prut@mtc.md

Difuzare: Societatea de Distribuţie a Cărţii *Pro-Noi*
Chişinău, str. Alba Iulia nr. 23, bl. 1A
Tel.: 51 68 17, 51 57 49; www.pronoi.md; www.librarie.md;
e-mail: info@pronoi.md

Bucureşti, sector 1, str. Ing. Pandele Ţăruşanu nr. 13
Tel./fax: (01) 222 69 35; tel./fax: 222 69 38

© Editura *Prut Internaţional*, 2005

Imprimat la F.E.P. *Tipografia Centrală*. Comanda nr. 8055

SUMAR

RESTITUTIO

Liviu REBREANU — LAUDĂ ȚĂRANULUI ROMÂN 3

STUDII ȘI MATERIALE

Valeriu SCUTELNIC — REFORMELE AGRARE DIN ANII 60 AI SECOLULUI AL XIX-LEA ÎN ROMÂNIA ȘI BASARABIA. STUDIU COMPARATIV 9

Gheorghe PALADE — FACULTATEA DE ȘTIINȚE AGRICOLE DIN CHIȘINĂU 18

Liviu VACARCIUC — WELCOME TO MOLDOVA! PROGRAMUL NAȚIONAL TURISTIC „DRUMUL VINULUI" 25

PERSONALITĂȚI

Haralambie VASILIU — ÎNVĂȚĂMÂNTUL AGRICOL ÎN ROMÂNIA 33

ÎN AJUTORUL LICEENILOR

ÎN AJUTORUL STUDENȚILOR

Grigore BOTEZATU — BASARABENII LA CEREMONIA DE ÎNCORONARE A REGELUI FERDINAND I 38

ÎN AJUTORUL PROFESORILOR

Vera BUCĂTARU, Igor BUCĂTARU — INSTITUTUL SOCIAL ROMÂN DIN BASARABIA 40

Anatol PETRENCU — MODALITĂȚI DE PROMOVARE A DIMENSIUNILOR MORALE ALE COMPORTAMENTULUI PERSONALITĂȚII ISTORICE 45

ARHIVĂ ISTORICĂ — DESPRE STAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ISTORIC DIN REPUBLICA MOLDOVA 54

NOUTĂȚI EDITORIALE — AMINTIRI DIN TIMPUL FOAMETEI... 61

CLIO DIVERTISMENT — CĂRȚI DE ISTORIE ȘI CULTURĂ 63

Liviu VACARCIUC — VIA ȘI VINUL – IZVOR DE INSPIRAȚIE ȘI DĂINUIRE 70

Veronica CONOVAL — OAMENI CARE AU FOST... 74

Liviu REBREANU

LAUDĂ ŢĂRANULUI ROMÂN

Liviu REBREANU
(1885–1944)

Liviu REBREANU, scriitor român. Autor al unor schiţe şi nuvele în care observaţia socială se împleteşte cu analiza psihologică, surpinzînd aspecte din viaţa omului elementar, aflat în mediul rural (*Proştii, Răfuiala*) sau în decorul mahalalei bucureştene (*Golanii*). Proiectează pe fundalul experienţei tragice a războiului drama insului neînsemnat, mediocru, important doar prin colectivitatea pe care o reprezintă, capătă amploare în nuvelele *Catastrofa*, *Iţic Ştrul dezertor*. Proza romanescă constituie latura cea mai importantă a operei autorului, cea care i-a adus faima de „creator al romanului românesc modern" (G. Călinescu). Romanele *Ion* şi *Răscoala*, considerate îndeobşte ca fiind cele mai realizate, creează, pe coordonate epopeice, imaginea satului românesc, ilustrat în două ipostaze monumentale: prin eroul individual, scindat între impulsul împlinirii erotice şi patima pentru pămînt, şi prin eroul colectiv, al cărui chip se configurează încetul cu încetul pe fondul întunecat al răscoalelor ţărăneşti. *Pădurea spînzuraţilor* este printre primele romane de analiză psihologică de la noi, romanul unei crize de conştiinţă, lipsită de soluţii pe terenul concret al războiului, dar nu lipsită de sens în orizontul moral-religios al vieţii.

În 1940, fiind ales membru al Academiei Române, Liviu Rebreanu a elogiat pe „un înaintaş în felul lui, şi dînsul: pe marele rezervoriu al neamului nostru, pe ţăranul român".

Propunem atenţiei cititorilor noştri discursul rostit de marele scriitor în şedinţa de alegere a sa ca membru al înaltei societăţi academice.

Dragi colegi,

Onoraţi ascultători,

Ales într-un loc nou creat şi dorind totuşi să mă conformez uzului academic de-a elogia pe un înaintaş, mă văd silit să mă prezint cu unul de-afară, cu strămoşul meu şi al unora dintre dumneavoastră, într-un sens mai larg, strămoşul tuturor: ţăranul român...

Mă simt destul de jenat că viu în faţa dumneavoastră să laud tocmai pe cel mai umil român, şi-mi dau seama că fapta aceasta nu e prea abilă. Cînd vorbeşti despre un om mare sau despre reprezentantul unei clase puternice, ai certitudinea că orice vei spune, nu va părea nimănui prea mult, şi nici o laudă prea exagerată. Înaintaşul, cu care îndrăznesc eu să mă înfăţişez, e sărac şi slab. Aşa a fost totdeauna şi aşa va fi, probabil, totdeauna. Munca şi suferinţele lui hrănesc şi îmbogăţesc pe asupritorii lui. El e destinat să rămînă veşnic gol.

Lauda aceasta totuşi nu vrea nici să înalţe, nici să dărîme şi nici măcar să dovedească nimic, ci doar să mărturisească o credinţă şi solidaritatea mea continuă cu inima celor mulţi care au avut parte tot de ocări şi proboziri, şi prea arar de vorbe bune...

În viaţa altor naţiuni, ţărănimea a putut avea, şi a avut, un rol secundar, şters; pentru noi însă e izvorul românismului pur şi etern. La noi, singura realitate permanentă, inalterabilă, a fost şi a rămas ţăranul. Atît de mult că, de fapt, ţăranul român nici nu e ţăran ca la alte popoare. Cuvîntul însuşi e de origine urbană, cel puţin în semnificaţia actuală. Ţăranul nu-şi zice niciodată ţăran. Doar în vremile mai noi şi sub influenţe politice a pătruns şi la ţară cuvîntul, spre a indica pe omul de la sat în contrast cu cel de la oraş. Ţăranii însă numesc pe ţărani, simplu, oameni. De fapt, ţăranul n-are nume, pentru că nu e nici clasă, nici breaslă, nici funcţie, ci poporul însuşi – omul român. Pentru toată lumea, ţăran *e sinonim cu* român, *pe cînd orăşan nu, ba în general dimpotrivă, mai cu seamă în ochii ţăranului. Ţăranul a rămas* român *şi sub barbarii cei vechi şi sub cotropitorii ceilalţi; în schimb orăşenii s-au cam arătat turci cu turcii, greci cu fanarioţii, ruşi cu muscalii, nemţi cu austriecii, pînă să devină români sută în sută, sub români.*

Nu ştiu cînd a apărut în istorie ţăranul aşa cum îl defineşte ştiinţa de azi, adică omul care cultivă pămîntul din moşi-strămoşi şi care se simte legat de pămînt prin rădăcini adînci. Barbarii de odinioară, străbunii naţiunilor mari şi mici de azi, n-au avut, pare-se, ţărani, cel puţin în secolele cînd marea strămutare îi arunca mereu de colo pînă colo prin Europa sălbăticită. Neamuri războinice, pornite pe cuceriri şi deci spre traiul din munca altora, ele disprețuiau legătura cu pămîntul. În viaţa lor, rolul de căpetenie îl aveau creşterea vitelor, vînătoarea şi războiul, care e tot un fel de vînătoare, dar de oameni.

Istoricii, inclusiv cei români, nu se prea înţeleg între dînşii cînd e vorba de trecutul nostru. Într-o privinţă totuşi sînt de acord cu toţii, anume că aici, la noi, pe pămînturile noastre, se face agricultură din vremuri imemorabile. Dar existenţa agriculturii presupune existenţa ţăranului. Năvălitorii nestatornici, umblători după pradă şi setoşi de sînge, nu se îndemnau să scormonească ogorul. Trebuie deci să fi muncit poporul băştinaş peste care puhoaiele de barbari au alunecat şi s-au scurs val cu val. Băştinaşii s-au învăţat, desigur după aspre experienţe, să nu se amestece deloc, sau cît mai puţin posibil, în luptele năvălitorilor ce se perindau. Războaiele erau totale şi pe atunci, mai ales din partea barbarilor care purtau cu dînşii femeile, copiii şi bătrînii, împreună cu toate animalele. Dar pe atunci munţii şi codrii ofereau încă refugii destul de sigure pentru autohtonii care voiau să rămîie neutri. Cotropitorii înşişi rareori se răspîndeau departe de marile căi de trecere şi de păşunile care le hrăneau vitele. Iar cînd s-a întîmplat ca unii să se împrăştie şi să se aşeze pentru mai mult timp, au devenit prin chiar aceasta mai blînzi şi mai acomodanţi, bucuroşi să găsească o populaţie paşnică pe care s-o exploateze...

Mulţi învăţaţi consideră naşterea şi începuturile neamului românesc drept o enigmă sau un miracol, sau în sfîrşit ceva inexplicabil prin obişnuitele metode istorice. Este, fără îndoială, o minune cum a rezistat şi a persistat aici poporul nostru, în mijlocul tuturor uraganelor. Dar ţăranul român, existenţa lui permanentă pe aceste plaiuri, poate dezlega taina aceasta şi altele care ne privesc. Ţăranul e începutul şi sfîrşitul. Numai pentru că am fost neam paşnic de ţărani, am putut să ne păstrăm fiinţa şi pămîntul...

Cînd se abat marile urgii, oamenii bogaţi, posedanţii de toate felurile, sînt imediat gata de ducă. Ei n-au legături organice cu pămîntul ţării şi se despart uşor de oraşele sau de castelele în care locuiesc, siguri că vor găsi, cu aurul lor, în alte ţări, alte oraşe şi alte castele, unde vor putea continua viaţa uşoară de belşug... Ţăranul nu pleacă nici de voie, nici de nevoie. El n-are unde să-şi mute sărăcia, pentru că, smuls de pe ogorul lui, ar fi osîndit să piară ca un arbore smuls din rădăcini. De aceea ţăranul e pretutindeni păstrătorul efectiv al teritoriului naţional.

Şi dacă e aşa în general, de ce n-ar fi şi pentru ţăranul român, a cărui dragoste de pămînt e mai mare şi mai naturală decît a altora? Căci pentru ţăranul nostru pămîntul nu e un obiect de exploatare, ci o fiinţă vie, faţă de care nutreşte un sentiment straniu de adoraţie şi de teamă. El se simte zămislit şi născut din acest pămînt ca o plantă fermecată care nu se poate stîrpi în vecii vecilor. De aceea pămîntul e însuşi rostul lui de a fi. Pămîntul nostru are un glas pe care ţăranul îl aude şi-l înţelege. E „sfîntul pămînt inspirator" care ne-a modelat trupul şi sufletul, care prin soarele şi apele şi munţii şi şesurile lui ne-a dăruit toate calităţile şi defectele cu care ne prezentăm azi în lume. Pămîntul acesta parcă nici nu poate produce decît numai români.

Altfel, destinul pămîntului care ne-a născut şi ne-a crescut a trebuit să comande şi destinul dezvoltării neamului nostru. El ne-a impus multe veacuri de-a rîndul o existenţă aproape vegetală, o existenţă de chinuri şi umilinţi pe care numai ţăranul o putea îndura. Cu cît se înmulţeau suferinţele şi treceau vremurile, ţăranul român s-a îndărătnicit în răbdare. Dragostea lui de pămînt s-a învîrtoşat. Ţarina se amesteca necontenit cu cenuşa şi oasele înaintaşilor, iar văzduhul se umplea cu umbrele şi sufletele lor pînă în tării. Nimeni nu-l mai putea clinti din loc, nici o putere şi nici o schingiuire...

Rezultatul? România actuală cu Dacia de odinioară sînt congruente nu numai în privinţa configuraţiei geografice, dar şi a configuraţiei etnografice româneşti.

Acest fapt singur, această evidenţă bătătoare la ochi ar trebui să puie pe gînduri, dacă nu să-i dezarmeze, pe apostolii interesaţi ai discontinuităţii româneşti în propria noastră ţară. Ce argument de continuitate poate fi mai plauzibil decît existenţa aceluiaşi popor, pe aceleaşi locuri, după două mii de ani? Inexplicabilă ar fi tocmai discontinuitatea. S-au văzut popoare mutîndu-se în altă ţară, se cunosc popoare care au dispărut cu totul, dar un popor care să dispară şi să se risipească pentru a reapărea, peste multe sute de ani, exact în locurile pe care le-a părăsit, ar fi o minune ce nu se poate întîmpla decît în anume manuale istorice cu tîlc.

Rolurile principale în istorie le joacă sau neamurile creatoare de mare cultură, sau cele distrugătoare de cultură. Viaţa popoarelor liniştite se petrece mai mult în subsolul istoriei. Neamul românesc a fost cel mai liniştit din lume. În trecutul nostru n-avem nici un război de cucerire, ci numai de apărare. Am trăit mai mult în sate, la umbra evenimentelor făcătoare de istorie. Satele însă nu lasă documente pe care să le consulte şi să le compulseze viitorii istorici. Satele apar şi dispar, fără urme, după legi şi îndemnuri necunoscute. În cuprinsul pămîntului românesc, tocmai în epoca de formaţie a neamului, poate că nici sate nu erau multe, şi mai ales cătune răsfirate. Aşa că n-avem şi nici nu putem avea documente. Dar oare realitatea unui popor nu e mai vorbitoare decît un zapis oarecare sau o stelă funerară?

Naşterea unui popor e un miracol, negreşit, precum miracol e orice naştere, chiar a ultimei gîngănii. De aceea începuturile tuturor popoarelor sînt învăluite în negura legendelor. Chimia etnologică n-a ajuns şi nici nu va reuşi să pătrundă şi să fixeze într-o formulă cu repetiţie misterul formaţiei unui popor nou din două sau mai multe vechi. Dacă s-ar fi descoperit reţeta, în vremurile acestea de produse sintetice, s-ar fabrica poate şi popoare în serie pentru soluţionarea sau complicarea conflictelor internaţionale. Sînt însă numai anume epoci şi împrejurări cînd se realizează, între popoare îndelung convieţuitoare, osmoza generatoare de naţiune nouă. Toate popoarele europene s-au format cam în aceeaşi epocă şi din amestecul mai multor neamuri – francezii, germanii, englezii, italienii, alţii – şi totuşi mai ales despre noi se spune, cu o nuanţă pejorativă din partea unora, că sîntem „ein echtes Mischvolk".

Ştiu că mă înverşunez să deschid uşi care au fost forţate de mult, îndeosebi în această venerabilă incintă unde problemele originii şi trecutului românesc s-au dezbătut şi s-au clarificat deplin. Dar cînd se înmulţesc cei ce nu scapă o ocazie fără a ne ponegri începuturile şi trecutul, ca să ne poată apoi contesta pămîntul, să nu mi se ia nici mie în nume de rău stăruinţa. Mă obligă, de altfel, însuşi ţăranul român, argumentul viu şi cel mai puternic al autohtoniei noastre...

O caracteristică tot atît de importantă a unui neam, ca şi comunitatea de sînge, este limba. La noi şi aceasta e opera ţăranului. Limba românească e o limbă ţărănească. Farmecul şi expresivitatea specifică le-a căpătat de la făuritorul ei originar, care a fost ţăranul. Toată dezvoltarea ei, pînă în timpurile mai nouă, se datoreşte ţăranului, singurul care a vorbit-o totdeauna. Limbile prea cultivate, ajunse la completă maturitate, devin rigide, abstractizante, mecanice. Pierzînd sau disprețuind contactul direct cu poporul, în cele din urmă, îmbătrînesc, se artificializează, ajung a fi organisme moarte – limba latină, greacă, ebraică... Limba noastră, cultivată numai de ţărani, în legătură continuă cu pămîntul şi cu lumea concretă, a păstrat expresia imagică şi naivă a omului simplu, o prospeţime pitorească şi colorată, ritmul vieţii mişcătoare. Limba aceasta, ca toate operele ţărăneşti, e conservatoare şi-şi apără cu îndărătnicie conformaţia, rămînînd refractară încercărilor de violentare. Neologismele, în afară de cele de specialitate cu circulaţie numai în anume sfere, se generalizează anevoie şi abia după aceea suferă transformările naţionale şi formale potrivite cu spiritul ei. Aşa au fost condamnate să dea greş sforţările filologilor de odinioară care au vrut s-o „relatinizeze", ca şi ale altor reformatori mai noi care au încercat s-o „rumânizeze" prin reînvierea

slavonismelor eliminate de evoluția ei firească. Același rezultat trebuie să-l aibă și tendința unor scriitori și gazetari de a o „urbaniza" cu orice preț, împrumutînd din limbi străine nu numai cuvinte, dar și construcții gramaticale și sintactice, socotind, probabil, ca și oarecare predecesori ai lor de-acum două, trei secole, că românească poporului e „proastă și nu-i bună de nimic"...

Țăranul s-a încăpățînat a vorbi numai românește și a refuzat să învețe o limbă străină chiar cînd împrejurările sau nevoile l-ar fi obligat. În Ardeal, în regiunile mixte, ungurii și sașii au fost totdeauna cei care au vorbit românește, nu românii ungurește sau nemțește. Eu n-am cunoscut nici un țăran român care să știe ungurește sau oricare altă limbă străină. În vechea monarhie austro-ungară existau regimente de români care staționau cu anii prin provincii străine îndepărtate. Soldații vorbeau românește oriunde se aflau, la Viena ca și în Bosnia, iar cînd cineva li se adresa într-o limbă străină, răspundeau invariabil „nu știu", din care pricină unele corpuri erau chiar poreclite „nu-știu-reghiment".

Nu înseamnă aceasta că țăranul român e incapabil să învețe o limbă străină, ci numai că ține mai presus de orice la graiul lui strămoșesc. Cît talent și mai ales cîtă predilecție au românii pentru limbile străine, dovedesc orășenii și surtucarii noștri de toate categoriile care, și azi, ca totdeauna, se cred mai subțiri și mai cultivați dacă vorbesc, de cele mai multe ori prost, orice altă limbă, numai străină să fie...

Precum și-a păstrat limba, tot astfel a păstrat și a modelat țăranul român, după chipul și asemănarea lui, credința în Dumnezeu. Din bătrîne superstiții, din rămășițe de credințe străvechi transformate și adaptate, din dogme și precepte creștine, el și-a alcătuit o religie specifică, un amalgam profund de creștinism și păgînism. Religia aceasta, legea românească, e unică pentru întreg neamul nostru pe deasupra tuturor controverselor teologice. În ea rezumă concepția de viață a țăranului român, resemnarea și încrederea lui în dreptatea divină. Legea românească e suportul moral al țăranului. Ea i-a dăruit puterea de a rezista și de a birui încercările veacurilor. Creștinismul nostru, așa cum îl practică și-l trăiește țăranul, ascunde într-însul toate fazele și peripețiile istoriei poporului român, întocmai ca și limba românească...

Dacă țărănimea română a fost ursită să conserve rasa, pămîntul, limba și credința noastră, înseamnă că ea este întruchiparea tuturor virtualităților și energiilor românești, că deci dintr-însa trebuie să pornească și să se inspire tot ce e românesc, în trecut, din ea s-au ridicat, prin selecție naturală, boierii și în sînul ei s-au întors cei care-și pierdeau slujbele și averile cînd nu-și pierdeau și capul. Din ea se recrutează mulțimea mare a luptătorilor în timp de război și a muncitorilor în timp de pace.

Țăranul niciodată și sub nici o formă nu se întovărășește cu străinii. Privirea și dorul lui nu trec niciodată dincolo de hotarele neamului. El suferă orice cu resemnare. Nădejdea lui e Dumnezeu. E în stare să moară fără a se plînge și, mai cu seamă, fără a se revolta. Are o răbdare eroică, dar care ajunge să se confunde uneori cu toropeala, parcă lupta tăcută, nesfîrșită pentru conservarea ființei etnice i-ar fi istovit agresivitatea.

Răbdarea și resemnarea însă, în loc să-i fie prețuite sau barem recunoscute, i-au adus imputarea că e leneș și nesimțitor. Caracteristic este că imputarea o ridică tocmai exploatatorii lui de ieri și de azi.

Admițînd că țăranul român ar avea mai puțină tragere de inimă la muncă, vina încă nu i s-ar putea atribui lui. De sute de ani, dacă nu dintotdeauna, românul a trebuit să muncească pentru alții, fără răsplată, fără speranță și fără bucurii. În asemenea condiții lenea și nepăsarea erau singura reacțiune posibilă. Cu adaosul că sărăcia și mizeria au devenit virtuți pe care a trebuit să-și întemeieze toate rosturile vieții. Neputînd aspira la un trai omenesc, s-a organizat în mizerie ca într-un element ineluctabil.

Oricît ar părea de ciudat și de trist, adaptarea la sărăcie, împreună cu toate consecințele ei, a fost o necesitate vitală pentru poporul românesc. Altminteri n-ar fi putut îndura viața și s-ar fi sfărîmat și topit printre celelalte neamuri, închizîndu-se în sărăcie ca într-o găoace indestructibilă, s-a singularizat și a putut să-și dezvolte însușirile specifice, să-și dobîndească o fizionomie națională deosebită. Viața săracă nu exclude bogăția sufletească. Săracul e mai aproape de sufletul său decît bogatul și are mai multă nevoie de frumosul care, transfigurînd realitatea, devine izvor de speranță și mîngîiere. Folclorul nostru, în toate manifestările sale, e creație de popor sărac, ceea ce nu-i împiedică să fie mai valoros și mai bogat decît al multor neamuri trăite în belșug. Cînd munca e zadarnică și slujește numai bunăstarea asupritorilor, lenea și visarea răzbună nedreptatea și devin producătoare de artă, bucuria celor obijduiți.

De altminteri, ce fel de existență a avut de-a lungul vremilor românul, fie plugar, fie păstor, se poate închipui după ceea ce se vede și azi: la numai cîteva zeci de kilometri de Bucureștii rivalizînd în lux și risipă cu metropolele cele mai ariviste, întîlnești niște amărîte așezări cu înfățișare aproape neolitică — satele și cătunele românești. Contrastul acesta e mai elocvent decît volume întregi de istorie.

Între sat și oraș a fost și mai persistă pretutindeni un antagonism, la noi însă parcă mai viu și mai accentuat. Pentru că orașele noastre nu sînt expresia specificului național. Un oraș german sau francez reprezintă chintesența națională respectivă ca și satul, ba chiar în mai mare măsură. Orașul nostru, înființat și dezvoltat, în multe cazuri, din alte necesități decît cele românești, nu s-a adaptat încă deplin spre a fi aievea, ca duh și civilizație, izvor de românism curat... Pe cînd țăranul român dă orașului tot, civilizația orășenească îi oferă numai sarcini și fraze goale. Țăranul e serios și naiv, orășanul e ironic și sceptic. Poate de aceea țăranul n-are încredere în orășan, iar orășanului îi e rușine de țăran, cînd nu-i e frică.

Și totuși emanciparea țăranilor, orășenii au propovăduit-o și au realizat-o. Revoluțiile noastre, mai mult gălăgioase decît sîngeroase, s-au făcut toate de sus în jos, pînă la exproprierea latifundiilor și împroprietărirea țăranilor. Țăranul însuși, incapabil de a se organiza și de a inițiа răsturnări sociale, ar fi purtat în eternitate jugul servituții.

Ideile liberale și democratice au pătruns la noi din afară, evident, dar au găsit aici teren favorabil. Curentele generoase umanitare, proclamînd sfințenia libertății individuale, erau în aer, la începutul secolului trecut, în toată lumea, întocmai cum azi e în aer ideea strivirii individului în folosul colectivității. Ideilor generoase de atunci le datorăm nu numai libertatea țăranului, dar însăși libertatea neamului românesc cu corolarul firesc al unirii tuturor românilor într-un stat independent. Ideile de-acum un veac și jumătate, prin triumful libertății omului, au impus libertatea popoarelor, precum curentele dominante actuale, prin încătușarea individului, sînt sortite să înjenuncheze pe cei slabi în folosul celor puternici.

Vîntul de generozitate universală a prilejuit, cum era natural, și mari exagerări. Mila, compătimirea și dragostea pentru țărănime au creat o imagine falsă a țăranului, o idealizare ieftină și dulceagă, departe de realitate. Pe măsură ce interesul pentru țăran creștea, s-a ajuns să nu se mai poată vorbi despre el decît în termeni hiperbolici. Iar cînd sufragiul universal a oferit un buletin de vot țăranului analfabet și nemîncat, oropsitul de ieri s-a pomenit deodată tiran prin procură. Pentru că toate mișcările în favoarea țărănimii au fost infectate de retorism, au rămas simple intenții fără rezultate practice. După o sută de ani de emancipare, devenit proprietar asupra aproape totalității pămîntului cultivabil, țăranul român se află în aceeași mizerie morală și culturală, iar standardul lui de viață nu s-a îmbunătățit cîtuși de puțin. Ceea ce denotă o tristă carență a conducătorilor.

Prin ceea ce a fost și a reprezentat în viața neamului, țăranul român nu se putea să nu devină îndreptarul culturii naționale, mai cu seamă în ce privește literatura și artele. Cînd, după dobîndirea libertăților, forțele creatoare românești s-au deșteptat și au apărut poeții, artiștii și învățații, toate bunăvoințele și uneori talentul real s-au poticnit din lipsa instrumentului de expresie, de o parte, și de altă parte, a unei temelii durabile pe care să se construiască. Decenii de dibuiri, de reforme abracadabrante, de imitații sterile, de înnoiri diverse n-au dat roade. Limba românească, corectată întruna de scriitori și filologi pasionați, scîrțîia din ce în ce mai rău și nu izbutea să nască poezie. Abia cînd scriitorii s-au apropiat mai atent de literatura țăranului au descoperit izvorul limbii și al poeziei românești. Alecsandri a făcut un act revoluționar adunînd și dînd la iveală o comoară de poezie populară. S-au găsit, firește mai tîrziu, unii care să-l acuze că prin ajustările și completările lui ar fi stricat frumusețea originală. Au uitat acuzatorii că arta e totdeauna operă individuală, chiar cea anonimă populară. Un cîntec popular a fost făcut, întîi și întîi, de cineva și numai pe urmă au venit alții, în timp și în spațiu, să-l corecteze, să-l amplifice ori să-l simplifice, în sfîrșit, să-l perfecționeze. Adică întocmai ceea ce se întîmplă și cu poezia cultă, unde însă toate operațiile le săvîrșește un singur ins, mai înzestrat și cu darul versificației și cu al criticii, încît Alecsandri a fost ultimul corector al baladelor culese de dînsul și desigur cel mai talentat.

Pînă la Eminescu totuși limba literară românească a mai avut destule șovăiri. Numai geniul eminescian a știut să integreze organic comoara limbii țăranului în limba uzuală a tuturor. Prin Eminescu, țăranul român a dăruit elementul cel mai necesar literaturii noastre: limba curată, bogată, mlădioasă, mereu nouă, cu posibilitatea de eternă înnoire, cu un dinamism etern, dinamismul eternului duh neaoș românesc. Colaborarea dintre românul cel mai modest și poetul cel mai

mare a fixat linia generală a originalității literare românești.

Pe această linie scriitorii au putut înainta pe urmă fără teamă de rătăcire, avînd de altfel totdeauna la îndemînă pe țăranul român, în caz de îndoieli. După Creangă și Coșbuc, mișcarea semănătoristă, împreună cu cele similare și adiacente, a putut enunța axiomatic că o literatură românească adevărată trebuie să purceadă din realitatea românească, adică direct sau indirect din țărănimea care reprezintă ceea ce are mai original neamul românesc. De fapt, semănătorismul n-a făcut decît să formuleze și să strige cu glas tare, ca să pătrundă în conștiința tuturor, ceea ce au simțit totdeauna, deși nu atît de categoric, toți creatorii de valori vrednice. Mișcarea aceasta, entuziastă pînă la fanatism, era natural să facă să triumfe un comandament a cărui rodnicie s-a dovedit în toate timpurile și la alte popoare. Iliada, Divina Comedie, Don Quijote, Faust *sînt universale pentru că, dincolo de perfecția estetică, exprimă suflete și realități naționale. Nu e vorba, cum s-a încercat să se răstălmăcească, de a reduce literatura la țărănism, sau muzica la doine și hore, sau sculptura la crestături în lemn... Ar fi o aberație să anchilozăm și să limităm inspirația artistului. Confundînd culturalul sau etnicul cu esteticul, se anihilează creația de artă. Opera nu valorează prin materialul rural sau urban, ci numai prin realizarea estetică. Dar estetica nu exclude predominanța unui spirit specific care dă anume culoare și autenticitate operei.*

Am avut de altfel destui scriitori, unii foarte talentați, care umblînd să cultive așa-zisa artă pură sau să fie moderni cu ghilimele, au crezut că trebuie să se inspire neapărat după ultimisimile curente străine. S-a întîmplat să realizeze, în cazurile cele mai fericite, imitații acceptabile sau chiar virtuozități tehnice interesante, nu însă opere vii și trainice. Căci modernismul adevărat nu cere înstrăinare de realitățile naționale, ci tocmai înțelegerea mai pătrunzătoare, adîncirea și valorificarea originalității acestor realități. Literatură fără țară nu există, cum nu există plantă fără pămînt. Ar fi de observat, în treacăt, că pseudomodernismul a fost reprezentat și practicat la noi exclusiv de scriitori născuți la oraș, deci mai puțin legați de pămînt și uneori chiar de graiul românesc, pînă într-atîta, că unii se mîndreau cînd izbuteau să ticluiască ceva în vreo limbă străină. Ceea ce ar fi o dovadă mai mult că orașului îi lipsește încă spiritul autohton zămislitor de valori originale.

Totuși cultura adevărată, prin care neamul românesc să-și justifice rostul în lume, numai orașul poate s-o creeze și s-o desăvîrșească. Literatura țărănească nu e pentru țărani, căci țăranii nu citesc și nu vor citi cărți literare. Țăranul își face singur literatura pe care o poftește inima lui, cum își confecționează cele trebuincioase pentru trupul și sufletul său. Cărțile cu țărani le citesc numai orășenii, ca și pe celelalte. Țăranul, prin firea lucrurilor, nu poate fi consumator, ci doar subiect de literatură.

Orașul însă trebuie să fie și el pătruns de duhul pămîntului și al sufletului românesc. Glasul pămîntului trebuie să fie auzit și înțeles și de orășeni, pentru a deveni marea lege a neamului pe care nimeni să n-o mai înfrîngă și nici să n-o nesocotească, între sat și oraș trebuie să se creeze simbioza care să potențeze toate puterile creatoare. Numai simbioza aceasta va naște marea cultură românească de care în sfîrșit va beneficia și țăranul român, conservatorul trecutului și tinereții noastre.

De aceea azi, și încă multă vreme, spre țăranul român trebuie să ne întoarcem necontenit. Fiindcă, precum Anteu cîștiga noi puteri și devenea invincibil cînd atingea pămîntul, tot astfel creatorii români, păstrînd contactul spiritual cu țăranul român, vor produce opere universal prețioase și vor servi, în același timp, destinul neamului...

Dar, la rîndul ei, țara nouă, pentru care țăranul român a jertfit și a sîngerat cel mai mult, trebuie să-i înlesnească și lui soarta mai bună ce i se cuvine. Nu prin fraze și hîrțoage, nici prin pomeni și făgăduieli deșarte, ci printr-o educație nouă care să-i asigure muncă rodnică și trai omenesc. Și mai ales, și poate mai presus de toate, dăruindu-i ceea ce rîvnește de multe veacuri fără încetare și în zadar: lumină și dreptate.

Sîntem și vom fi totdeauna neam de țărani. Prin urmare, destinul nostru ca neam, ca stat și ca putere culturală, atîrnă de cantitatea de aur curat ce se află în sufletul țăranului. Dar mai atîrnă, în aceeași măsură, și de felul cum va fi utilizat și transformat acest aur în valori eterne.

Valeriu SCUTELNIC

REFORMELE AGRARE DIN ANII 60 AI SECOLULUI AL XIX-LEA ÎN ROMÂNIA ŞI BASARABIA. STUDIU COMPARATIV

ASPECTE ISTORIOGRAFICE

Una dintre problemele-cheie ale secolelor XVIII–XIX a fost cea a restructurării relaţiilor agrare prin înlăturarea regimului senioral şi constituirea proprietăţii ţărăneşti.

Primii paşi în această direcţie s-au făcut în Savoia, unde regimul senioral a fost abolit prin răscumpărare, iar apoi, după anexarea provinciei la Franţa, ţăranii au fost împroprietăriţi fără despăgubire.

În Franţa, Adunarea Legislativă i-a tranformat pe ţărani în mici proprietari de sine stătători, desfiinţînd, totodată, fără despăgubiri, toate redevenţele către seniori.

În Europa Centrală şi Răsăriteană, începutul acestui proces a avut loc în Prusia. Aici, reforma agrară s-a înfăptuit în primele decenii ale secolului al XIX-lea, în contextul unei înverşunate lupte dintre ţărănime şi nobilime, de altfel, ca şi în majoritatea statelor germane.

În Imperiul Habsburgic, necesitatea unei reforme agrare s-a impus încă de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, dar realizarea acesteia s-a tergiversat pînă la mijlocul secolului următor, cînd prin legea din 7 septembrie 1848 a fost desfiinţată orice dependenţă personală şi s-a hotărît răscumpărarea redevenţelor rezultate din posesiunea pămînturilor. Prin patentele imperiale din 1853 şi 1854 s-a recunoscut în Transilvania şi Banat – ţinuturi populate în majoritate de români – trecerea în mîinile ţăranilor a pămînturilor urbariale, iar jelerilor li s-a oferit posibilitatea de a-şi răscumpăra servituţiile. Însă pămîntul urbarial reprezenta aproximativ 20% din suprafaţa cultivabilă şi, fiind neîndestulător pentru ţărani, aceştia au rămas în dependenţă economică faţă de moşieri, iar jelerii, în cea mai mare parte, n-au avut bani pentru a-şi răscumpăra servituţiile[1].

Imperiul Rus, la mijlocul secolului al XIX-lea, de asemenea, trecea printr-o profundă criză a relaţiilor agrare. Înfrîngerea suferită în Războiul Crimeii (1853–1856) şi situaţia social-economică precară au silit pe ţar să grăbească înfăptuirea reformei agrare. Astfel, prin Regulamentul din 19 februarie 1861, ţăranul a fost declarat persoană liberă, revenindu-i, în medie pe toată Rusia, cîte 3,3 desetine; mai mult pămînt au obţinut doar ţăranii domeniali şi cei ai statului – 4,2 şi, respectiv, 5,7 desetine de pământ[2].

Convulsiile sociale, discuţiile privind reforma agrară, aplicarea acesteia în Rusia şi Imperiul Habsburgic au avut, neîndoielnic, răsunet în Principatele Române şi în Basarabia.

Anii 60 ai secolului al XIX-lea au adus transformări radicale în relaţiile agrare şi, respectiv, în viaţa cotidiană a ţăranilor de pe ambele maluri ale Prutului. Legea rurală din august 1864 din România şi Regulamentul din iulie 1868 din Basarabia n-au fost evenimente izolate, ci s-au încadrat în lanţul reformelor agrare din Europa Centrală şi Orientală. Ele reprezintă un episod caracteristic al unui proces firesc şi comun din această parte a lumii; ele au corespuns unei anumite situaţii specifice, avînd un şir de

tangențe, asemănări, dar și unele deosebiri și particularități, pe care ne vom strădui să le elucidăm mai jos.

Prin însemnătatea lor, reformele agrare din România și Basarabia au constituit, decenii de-a rîndul, obiectul preocupării mai multor istorici, economiști, sociologi și politicieni. Oricine s-a ocupat de relațiile agrare de mai tîrziu s-a simțit dator să se refere, cel puțin în treacăt, la perioada reformelor, considerate drept piatră de hotar ori punct de plecare în studierea situației țărănimii.

Ion Ionescu de la Brad – economist și agronom de seamă – a fost unul dintre cei mai consecvenți luptători pentru drepturile țărănimii. Salutînd cu entuziasm decretarea legii rurale din august 1864, el arăta că aceasta a dezrobit proprietatea condiționată de pînă atunci, transformînd-o în proprietate absolută. Renumitul economist își oferea cunoștințele și serviciile sale guvernului pentru a aplica prevederile legii rurale pe teren. Numit inspector general al agriculturii, el a dus o muncă susținută pentru a supraveghea aplicarea legii rurale[3].

O părere diametral opusă avea, încă la 1868, Ion Heliade-Rădulescu. Exprimîndu-și dezacordul total față de reforma agrară din România, el susținea că „guvernul, prin legea rurală, amenință proprietatea și libertatea, că inteligența României este forțată a-și vinde două părți din trei... din moșie, iar săteanul este împroprietărit cu forța pe datorie"[4].

În 1888, N. Vrăbiescu, publicînd o lucrare despre răscoala țăranilor ce avusese loc în acel an, arată că, printre cauzele care au condus la agravarea situației la sate, determinîndu-i pe țărani să se răscoale, trebuie amintită și nedreapta aplicare a legii rurale din 1864. În afară de faptul că loturile repartizate foștilor clăcași au fost insuficiente și s-au micșorat mereu, a venit legea învoielilor agricole, care le-a robit munca, aducîndu-le foamete și datorii: sătenii, în mare parte, nu și-au putut dobîndi în întregime pămînturile acordate prin legea rurală[5]. „Țăranii au fost înșelați, scrie N. Vrăbiescu, atît cu ocazia reformei din 1864, cît și în 1878, prin aplicarea articolelor 5 și 6 din legea rurală."[6]

În același an, istoricul basarabean D. Surucean publică două articole referitoare la reforma agrară din Basarabia[7]. Autorul considera situația deplorabilă a populației rurale basarabene rezultatul greșelilor comise în procesul adoptării legislației agrare, în special a Regulamentului de la 14 iulie 1868. În opinia lui D. Surucean, legea agrară din Basarabia nu consolida formele obștești de proprietate funciară, ci, din contra, unele articole (36 și 40 – *V.S.*) favorizau destrămarea obștii sătești prin acordarea loturilor de pămînt țăranilor, cu dreptul de a fi înstrăinate în folosul consătenilor lor.

Zamfir C. Arbore, în lucrarea *Basarabia în secolul* XIX[8], a atras atenția asupra faptului că în provincia dintre Prut și Nistru împroprietărirea a avut loc mai tîrziu ca în alte gubernii rusești, din cauza încăpățînării nobilimii basarabene, care „stăruia pe lîngă puternicii favoriți ai timpului ca emanciparea sclavilor din Imperiul Rus să n-aibă nici o înrîurire asupra soartei țăranilor clăcași din Basarabia"[9]. Cercetînd condițiile de împroprietărire a țărănimii, suprafețele loturilor primite, prețul și termenul de răscumpărare a pămîntului, cărturarul basarabean a ajuns la o concluzie importantă: „Considerațiunea de căpetenie, care a călăuzit guvernul rusesc în această privință (în făptuirea reformei – *V.S.*) a fost crearea simpatiilor în mijlocul poporațiunii rurale de la marginile imperiului, și anume pe acolo, pe unde hotarele politice despărțesc în două una și aceeași unitate etnică. Cu acest mijloc legenda despre împăratul rusesc, propagată de către agenții ruși în Galiția austriacă și în Bucovina, printre ruteni, și în România, ajunse să răsune pînă dincolo de Balcani"[10].

Istoricul A.D. Xenopol, în valoroasa sa lucrare *Domnia lui Cuza Vodă*, publicată în 1903, se ocupă pe larg și de evoluția problemei agrare în România. Apreciind necesitatea și importanța legii rurale din 1864, Xenopol evidențiază unele laturi negative ale acesteia: suprafețele de pămînt acordate țăranilor erau insuficiente pentru întemeierea unor gospodării solide, loturile primite la împroprietărire erau de multe ori cele mai rele și neproductive, în timp ce despăgubirea clăcii era prea mare pentru țărani[11].

În 1907 a apărut importanta lucrare a economistului Gheorghe D.I. Creangă, consacrată proprietății rurale din România. Pe baza unor calcule proprii, Gheorghe D.I. Creangă ajunge la concluzia că în 1864 au fost împroprietăriți 408 119 clăcași cu locuri de hrană și 59 712 – numai cu locuri de casă și grădină (în total – 467 840)[12], împreună aceștia au primit o suprafață globală de 1 766 258 ha[13]. Gheorghe D.I. Creangă și Ion Ionescu de la Brad au remarcat just că legea rurală din august 1864 s-a aplicat mai corect pe proprietatea statului decît pe moșiile boierilor. Pe pămînturile statului au fost împroprietăriți 72,14% de fruntași, iar pe moșiile boierilor – doar 27,86%[14].

Istoricul Radu Rosetti, unul dintre cei mai buni cunoscători ai evoluției relațiilor agrare în România,

publică în 1907 valoroasa sa lucrare „Pentru ce s-au răsculat țăranii". După ce face istoricul relațiilor agrare, începînd de la întemeierea Principatelor, autorul analizează pe larg premisele, elaborarea și consecințele legii rurale din 1864. Radu Rosetti critică vehement regimul agrar în care se găsea țărănimea la mijlocul secolului al XIX-lea și apreciază necesitatea și urgența reformei din 1864, care a ferit țara de izbucnirea unei răscoale la sate. În acest sens, el scrie următoarele: „Promulgării legii rurale i se datorește, fără îndoială, liniștea în țară; dacă ea nu intervenea, aș avea negreșit de povestit astăzi amănuntele răscoalei de la 1864–1865"[15]. Autorul descrie o serie de șicane, de abuzuri comise de moșieri și arendași, cu concursul autorităților județene, pentru a da clăcașilor pămînturi cît mai reduse și neroditoare[16].

Cîțiva ani mai tîrziu, A. Ștanghe, în lucrarea *Историческая записка о крестьянской реформе в Бессарабской губернии* (*Însemnare istorică despre reforma țărănească în gubernia Basarabia*), accentuează rolul decisiv al guvernului țarist la realizarea reformei agrare din iulie 1868. El a evidențiat atribuțiile organelor care aveau sarcina de a implementa prevederile Regulamentului de la 14 iulie 1868 – judecătorii de pace, congresele județene de pace, Palata basarabeană a bunurilor statului –, a întocmit listele judecătorilor de pace din Basarabia[17]. Un loc aparte autorul a acordat împroprietăririi alogenilor, subliniind că legea de la 3 decembrie 1868 prevedea și împroprietărirea cazacilor stabiliți în Novorosia[18].

În lucrarea de sinteză asupra istoriei Basarabiei, editată după Primul Război Mondial și reeditată la sfîrșitul secolului XX, distinsul istoric bucovinean Ion Nistor face referință la problema țărănimii, afirmînd că „dezrobirea țăranilor din Moldova s-a făcut sub domnia lui Constantin Vodă Mavrocordat (la 1749 – *V.S.*), cu multă vreme înainte decît în țările vecine. Atunci țăranii moldoveni redobîndiseră libertatea de a trece de pe o moșie pe alta, după bunul lor plac..."[19] „Legea basarabeană de împroprietărire de la 1861 (de la 14 iulie 1868 – *V.S.*), afirmă autorul, are incontestabil multe părți bune. Ea este mult superioară legii similare din Bucovina din 1848, unde țăranii primeau mai puțin pămînt, dar în proprietate individuală, cu dreptul de a dispune de el fără nici o restricțiune. Însă, ca și-n Bucovina, țăranii au suferit foarte mult din pricina lipsei de capital"[20].

Marele istoric Nicolae Iorga s-a referit în mai multe rînduri la legea rurală din 1864. Făcînd aprecieri interesante în legătură cu împrejurările și semnificația istorică a legii rurale, el arată că „acest act nu pornește de la clasa conducătoare, că nu partidele politice au împroprietărit pe țărani în 1864, că împroprietărirea s-a făcut împotriva lor"[21]. „Fără lovitura de stat, preciza Nicolae Iorga, nu putea să fie" legea rurală[22]. Totodată, distinsul istoric remarca, pe bună dreptate, că în 1864 țărănimea a căpătat dreptul deplin de proprietate asupra unei bucăți de pămînt pe care o lucrase și înainte, „dar ea n-a participat la această legislație, n-a fost nici măcar întrebată"[23]. În același timp, Nicolae Iorga critică legea rurală, arătînd că „nu e bună în întregimea ei, nu e o lege care să îndrume pe țăran pe viitor, nu e o lege care să-i permită o dezvoltare mai departe" și „să întemeieze o proprietate țărănească", ci e „o lege beteagă", datorită condițiilor în care a fost elaborată[24].

După cel de-al Doilea Război Mondial au apărut un număr important de monografii, studii și articole consacrate problemei agrare în România și Basarabia, din care vom analiza doar cele mai importante.

În 1949, istoricul sovietic V. Malinski, în *Аграрная реформа 1918–1924 гг. в Бессарабии* (*Reforma agrară din 1918–1924 în Basarabia*) realizează un succint rezumat al evoluției relațiilor agrare din Basarabia de la 1812 pînă la începutul secolului al XX-lea, rezervînd un loc aparte reformei agrare din 1868. El menționează că „în conformitate cu proiectul final al Comitetului central țărănesc, adoptat în 1868, țăranilor li se oferea posibilitatea de a fi împroprietăriți... Deși Comitetul central țărănesc pleda pentru ca moșierii să acorde țăranilor nu mai puțin pămînt decît posedau pînă la reformă, «Regulamentul» stabilea că mărimea lotului va fi determinată în urma unei înțelegeri mutuale între proprietar și țăran. Astfel, moșierul stabilea mărimea lotului de la caz la caz"[25]. Faptul că „în ajun de 1 ianuarie 1875 proprietatea țărănească asupra pămîntului se estima la 1,5 mil. desetine, în timp ce cea moșierească – la aproximativ 2 mil. desetine" arată cine a avut de cîștigat de pe urma reformei[26].

Istoricii Ia. Grosul și I. Budak au studiat pregătirea, aplicarea, caracterul, conținutul și particularitățile legii agrare din 1868. Ei au acordat o atenție deosebită împroprietăririi diferitor categorii de țărani – șerbi, țigani, țărani de stat, coloniști, cazaci, răzeși –, precum și mișcărilor țărănești rezultate din aplicarea reformei[27]. În opinia lor, Regulamentul de la 14 iulie 1868 s-a elaborat după aceleași principii

generale ca şi cel de la 19 februarie 1861 referitor la ţăranii din Rusia, însă avea şi unele particularităţi[28]. „Guvernul ţarist, urmărind să obţină simpatizanţi în rîndurile populaţiei din Moldova şi Muntenia, în timpul desfăşurării reformei (la fel procedase mai înainte în Polonia), a fost nevoit să accepte anumite concesii în favoarea ţăranilor. De aceea, ţăranii basarabeni s-au pomenit în condiţii relativ mai bune faţă de ţăranii de peste Prut, dar şi faţă de ţăranii din alte gubernii ruseşti"[29]. În concluzie, ei menţionează că „reforma a accelerat ritmul dezvoltării economiei, a stimulat pătrunderea relaţiilor capitaliste în agricultură", însă „nu a ameliorat situaţia grea a ţărănimii, dimpotrivă, a dus la ruinarea şi pauperizarea marii majorităţi a populaţiei rurale"[30].

În 1964, cu ocazia centenarului reformei agrare din România, doi istorici distinşi – Nichita I. Adăniloaie şi Dan Berindei – au elaborat o lucrare fundamentală dedicată acestui subiect[31]. Autorii au abordat următoarele probleme: stadiul de dezvoltare a agriculturii în ajunul reformei; dezbaterea problemei agrare între 1857 şi 1864; elaborarea şi decretarea legii rurale; aplicarea legii rurale în condiţiile împotrivirii moşierimii; împroprietărirea însurăţeilor; urmările reformei agrare pentru dezvoltarea economică şi socială a României.

Se impune a fi remarcată lucrarea lui Ion Ilincioiu – *Ţăranul, pămîntul şi moşierii în România. 1864–1888*[32]. Autorul analizează problema agrară în complexitatea ei, cu nota sa specifică de-a lungul sfertului de secol de după aplicarea legii rurale, factorii care au stat la temelia problemei ţărăneşti, evoluţia şi partea lor de contribuţie la menţinerea problemei etc.

Unele aspecte ale reformei agrare din Basarabia au fost abordate de către istoricul I. Anţupov[33]. Referindu-se la Regulamentul de la 14 iulie 1868 şi la consecinţele lui asupra evoluţiei vieţii social-economice în perioada de după reformă, cercetătorul subliniază că în partea stîngă a Nistrului reforma agrară s-a înfăptuit între 1866 şi 1868, iar în Basarabia – între 1866 şi 1872. Autorul conchide că „reforma agrară a dus la mărirea fondului funciar ce se afla în proprietatea privată. La 1877, în gubernia Basarabia, el constituia 42,8%, la 1887 – 46,7%, din care 2/3 era situat în partea de nord şi 1/3 – în judeţele de sud"[34].

Aceasta este doar o parte a literaturii istorice consacrate reformelor agrare din România şi Basarabia, la care s-ar putea adăuga încă multe studii şi articole[35].

DOUĂ MODALITĂŢI DE SOLUŢIONARE A PROBLEMEI AGRARE

Atît legea rurală de la 14 august 1864 din România, cît şi Regulamentul agrar de la 14 iulie 1868 din Basarabia au fost înfaptuite sub presiunea maselor, cu toată opunerea moşierimii, care nu vroia nicidecum să cedeze o parte din pămîntul său ţărănimii.

Alexandru Ioan Cuza, pentru a traduce în viaţă proiectul lui Mihail Kogălniceanu (cu unele modificări şi adăugări – *V.S.*), a fost nevoit să recurgă la lovitura de stat de la 2 mai 1864. La 14 august 1864, el va semna decretul 104 de promulgare a legii rurale, anunţînd pe săteni că „îndelungata lor aşteptare şi dorinţa lor cea mai vie s-a îndeplinit – claca (boierescul) este desfiinţată pentru de-a pururea... prin plata unei drepte despăgubiri..."[36]. Domnitorul roagă pe ţărani „să uite toată ura şi toată vrajba faţă de proprietari şi să vadă în ei pe vechii lor sprijinitori şi pe viitorii lor amici şi buni vecini"[37]. Legea rurală promulgată la 14 august 1864 conţinea 64 de articole, expuse în 6 capitole: capitolul I – *Pentru dreptul de proprietate al săteanului clăcaş şi pentru răscumpărarea sarcinilor sale către stăpînul moşiei*; capitolul II – *Despre vatra satului*; capitolul III – *Despre determinarea preţului răscumpărării clăcii şi celorlalte sarcini*; capitolul IV – *Despre casa de despăgubire*; capitolul V – *Despre vînzarea de pămînturi de pe moşiile statului* şi capitolul VI – *Dispoziţiuni diverse*[38].

Împăratul Rusiei, Alexandru al II-lea, a promulgat cele două legi agrare – Regulamentul de la 19 februarie 1861 şi cel de la 14 iulie 1868 – prin decrete imperiale. Deosebirea dintre ţăranii din imperiu şi cei din Basarabia era că ultimii erau juridic liberi încă de la 1749, din timpul domniei lui Constantin Mavrocordat, de aceea Regulamentul din 1861, esenţa căruia consta în abolirea şerbiei, s-a răsfrînt puţin asupra ţărănimii din Basarabia. Prevederile sale vizau doar o parte neînsemnată a populaţiei săteşti din Basarabia, şi anume, ţiganii, care reprezentau, după unele date, 1,17% din populaţia rurală a ţinutului[39]. Intensificarea mişcărilor ţărăneşti – după unele date, între 1864 şi 1868, în Basarabia au avut loc 46 de tulburări ţărăneşti[40] – şi aplicarea reformei din 1864 din Moldova de peste Prut l-au determinat pe ţar să grăbească aplicarea regulamentului în ţinut. Nobilimea locală s-a opus consecvent extinderii prevederilor reformei agrare din Rusia asupra ţărănimii

basarabene, argumentînd că „clăcaşii din Basarabia n-au fost niciodată sclavi şi că împroprietărirea lor va ruina nobilimea”[41]. Boierii au delegat pe principii Constantin Moruzi şi Nicolae Cantacuzino la ţar pentru a-l convinge de inutilitatea reformei în ţinut, dar Alexandru al II-lea a fost de neînduplecat, decretînd la 14 iulie 1868 *Regulamentul despre orînduirea agrară a ţăranilor oblastei Basarabia stabiliţi pe pămînturile proprietarilor privaţi, mănăstirilor şi a altor instituţii ecleziastice*[42]. Astfel, după cum afirmă Zamfir Arbore, în chestiunea emancipării ţăranilor, împăratul s-a arătat mumă faţă de nobilimea rusă şi ciumă faţă de cea română[43].

La 14 iulie 1868 Alexandru al II-lea emite un ucaz adresat senatului, în care se spune că „regulamentul a fost întocmit în baza datelor oferite de Comisia de la Odesa, din care au făcut parte reprezentanţii nobilimii, clerului, ţărănimii din Basarabia şi a Ministerului Afacerilor Interne, concordînd cu prevederile regulamentului de la 19 februarie 1861, aprobat de Noi”[44].

Regulamentul despre orînduirea agrară a ţăranilor oblastei Basarabia conţine 118 articole, avînd o introducere şi 4 capitole: capitolul I – *Despre împroprietărirea şi folosirea de către ţărani a pămîntului şi a altor bunuri funciare*; capitolul II – *Despre prestaţiile ţăranilor în folosul moşierului*; capitolul III – *Despre elaborarea, verificarea, aprobarea şi punerea în aplicare a gramotelor de regulament* şi capitolul IV – *Despre răscumpărarea de către ţărani a pămîntului primit*.

Problema-cheie care a stat la baza ambelor reforme a fost împroprietărirea ţăranilor cu pămînt, şi dacă în România clăcaşii (pontaşii) rămîneau deplini proprietari pe locurile supuse stăpînirii lor (art. 1)[45], în Basarabia dreptul de proprietate asupra pămîntului dat în folosinţă ţăranilor rămînea după moşier (art. 1)[46]. Pămîntul atribuit ţăranilor basarabeni putea fi procurat ca proprietate personală în baza normelor indicate în regulament.

Conform legii rurale din 1864, dreptul de a primi loturi îl căpăta ţăranul care a prestat pînă atunci claca şi deja împlinise vîrsta majoratului. În Basarabia, acest drept îl aveau „atît ţăranii căsătoriţi, cît şi cei burlaci (necăsătoriţi sau văduvi), meşcenii ce foloseau pămîntul la momentul publicării regulamentului, precum şi ţăranii care au fost înregistraţi de recensămîntul din 1857 pe un loc de trai, iar pînă la 1868 şi-au schimbat reşedinţa”[47]. Nu aveau dreptul la pămînt ţăranii stabiliţi pe pămînturile răzeşilor (art. 5)[48].

În Basarabia, suprafaţa lotului varia în funcţie de aşezarea geografică: în judeţul Hotin, unde calitatea pămîntului s-a clasat în două categorii, ţăranii au primit cîte 8 desetine* de categoria întîi pe unitatea de împroprietărire şi cîte 8,5 desetine de categoria a doua; în judeţul Iaşi – 9,5 desetine; în judeţul Soroca – 8 desetine pe pămînt de categoria întîi şi 9,5 de categoria a doua; în judeţul Orhei – 8 desetine; în judeţul Chişinău – 8 desetine de categoria întîi şi 9,5 desetine de categoria a doua; în judeţul Bender – 10,5 desetine şi, respectiv, 11,5 desetine, în judeţul Akkerman – 13,5 desetine (art. 11)[49]. Aşadar, suprafaţa pămîntului pentru împroprietărire a variat între 8 şi 13,5 desetine (în medie 7,39 desetine), deosebirea se datora calităţii pămîntului, şi nu forţei economice a ţăranilor.

Legea rurală din 14 august 1864 diviza întregul pămînt al Principatelor în trei regiuni: judeţele de dincoace de Milcov (Ţara Românească), judeţele de dincolo de Milcov (Moldova) şi judeţele de peste Prut (Basarabia). Ţăranii au fost împroprietăriţi în funcţie de vitele de tracţiune pe care le posedau. Astfel, în judeţele din Ţara Românească săteanul cu patru boi şi o vacă a primit 11 pogoane**, săteanul cu doi boi şi o vacă – 7 pogoane şi 19 prăjini*** şi săteanul care avea o vacă – 4 pogoane şi 15 prăjini. În judeţele din Moldova repartizarea pămîntului s-a realizat în modul următor: fruntaşii au primit 5 fălci**** şi 4 prăjini*****, mijlocaşii – 4 fălci şi pălmaşii – 2 fălci şi 40 prăjini. În judeţele de peste Prut – Cahul, Bolgrad şi Ismail – fruntaşii au primit cîte 6 fălci şi 3 prăjini, mijlocaşii – cîte 4 fălci şi 30 prăjini şi pălmaşii – cîte 2 fălci şi 70 prăjini (art. 1)[50].

O prevedere importantă stipulată în ambele legi era că suma loturilor rămase în stăpînirea ţăranilor nu va depăşi 2/3 din moşie, pădurile fiind excluse.

Regulamentul de la 14 iulie 1868 din Basarabia prevedea că „împroprietărirea sătenilor se va face în urma unei înţelegeri mutuale cu moşierul, în caz contrar, ţăranilor le rămînea pămîntul şi alte bunuri, de care se foloseau pînă la aprobarea prezentului regulament” (art. 8)[51]. Ţăranii basarabeni puteau obţine loturi suplimentare. Pentru aceasta trebuiau să depună cereri la administraţia locală a plăşii şi judecătorului de pace (art. 14). Cererile depuse urmau a fi satisfăcute în decurs de 5 ani de la

*1 desetină = 1,14 ha.
**1 pogon = 0,65 desetine = 7,161 m².
***1 prăjină pogonească = 6 prăjini² = 6 × 5,89 m.
****1 falce = 1,31 desetine = 14,322 m².
*****1 prăjină fălcească = 4 prăjini² = 4 × 6,69 m.

elaborarea gramotelor de regulament, avînd în prealabil acordul proprietarului moşiei (art. 15). Gramota de regulament reprezenta documentul principal în baza căruia se făcea împroprietărirea ţăranilor[52]. În actul respectiv erau indicate: localitatea, judeţul, gradul sau titlul, numele şi prenumele proprietarului, numărul ţăranilor care au dreptul la împroprietărire, cîţi dintre ei folosesc loturi de pămînt şi cîţi nu-l folosesc deloc, suprafaţa totală de pămînt aflată în posesia ţăranilor şi cea din posesia moşierului; ce fel de impozite achită ţăranii moşierului (art. 101–110).

Regulamentul de la 14 iulie 1868 stipulează că „în componenţa lotului acordat ţăranilor este inclus doar pămîntul arabil (art. 21), care trebuie să se afle la o distanţă nu mai mare de 10 verste de la sat (art. 20)"[53].

Acest regulament prevedea că ţăranii pot folosi pădurile doar în urma unei înţelegeri mutuale cu moşierul, în timp ce legea rurală din România stipula că „dreptul la pădure al sătenilor li se păstrează neatins, şi doar după 15 ani, proprietarii vor putea cere libertatea pădurilor de sub această severitate..." (art. 9)[54].

Reforma agrară din Basarabia, spre deosebire de cea din România, specifică pămîntul ce intră în componenţa gospodăriei ţărăneşti: pămîntul arabil, cel pe care sînt ridicate construcţii, grădinile, livezile, cînepiştile, hameiurile, prisăcile, vadul de adăpare, ţarcurile pentru vite, spaţiul între casele ţăranilor, în afară de stradelele circulabile (art. 28)[55]. Pămîntul şi construcţiile ce aparţin proprietarului şi persoanelor care-i deservesc moşia, pieţele, venitul perceput de moşier – nu se includ gospodăriei ţărăneşti (art. 31, 33)[56]. Islazurile, fineţele de care ţăranii se foloseau pînă atunci rămîneau în continuare proprietatea lor. Legea rurală din România includea toate acestea în *vatra satului*, divizînd-o în pămînturile proprietarului, a ţăranilor şi a comunei (art. 17–20)[57].

În conformitate cu articolul 35 al Regulamentului din 1868 din Basarabia, pămîntul din posesia ţăranilor rămînea în proprietatea permanentă a obştei săteşti, în afară de loturile familiale, care puteau fi transmise ca moştenire urmaşilor (art. 36–37) sau cedate unui consătean (art. 40)[58]. Aceste prevederi creau posibilitatea fărîmiţării loturilor sau înstrăinării lor în folosul altor membri ai obştii.

În acest sens, legea rurală stipula că „săteanul sau moştenitorii săi nu vor putea înstrăina sau ipoteca proprietatea sa, în termen de 30 de ani"; după aceea „va putea dispune de proprietatea sa după regulile dreptului comun, iar în caz de vînzare dreptul de preemţiune îl are comuna" (art. 7)[59]. Ambele documente stipulau că în cazul lipsei urmaşilor pămîntul trece la dispoziţia obştii săteşti.

Conform legii rurale, văduvele fără copii, nevolnicii, sătenii care nu aveau meseria de agricultor şi nu prestau claca primeau doar locuri de casă şi de grădină (art. 4); însurăţeii şi preoţii puteau să se strămute pe moşiile statului, formînd astfel noi comune (art. 6, 14)[60].

Regulamentul despre orînduirea agrară a ţăranilor oblastei Basarabia presupunea dreptul acestora de a refuza pămîntul (art. 49–50). În acest caz, dreptul de preemţiune asupra pămîntului îl aveau membrii obştii săteşti (art. 51–52), în special, familiile care n-au fost încă împroprietărite (art. 53)[61]. Capitolul II din lege, tractînd datoriile ţăranilor faţă de proprietari, stabileşte că, „pentru pămîntul de împroprietărire, ţăranii vor da proprietarilor preţul pămîntului, fie în muncă, fie în bani" (art. 60)[62]. Pentru preţul în muncă, articolele 80–86 din lege stipulează următoarele: „Ţăranii, care, în anul proclamării manifestului imperial de împroprietărire, au plătit proprietarilor pentru pămînturile de care se foloseau, cu munca, după stipulaţiunile anterioare ale contractului normal (1846 – *V.S.*), vor plăti cu aceeaşi muncă pînă cînd vor trece la darea în bani, cu condiţia că dijma din produsele agricole, în afară de dijma pomilor şi a viilor situate în afara gospodăriilor ţărăneşti, se va desfiinţa la fel ca şi cărăuşia[63]. Pentru plata în bani, legea stabilea înţelegerea mutuală între ţăran şi proprietar (art. 63)[64], iar dacă nu s-a ajuns la o asemenea înţelegere, atunci darea se fixa în următorul mod: în judeţul Hotin – 2 ruble 10 kopeici–2 ruble 50 kopeici pentru o desetină pe an; în judeţul Bălţi – 1 rublă 80 kopeici; în judeţul Soroca – 1 rublă 80 kopeici – 2 ruble 10 kopeici; în judeţul Orhei – 2 ruble; în judeţul Chişinău – 2 ruble – 2 ruble 80 kopeici; în judeţul Bender – 1 rublă 60 kopeici; în judeţul Akkerman – 1 rublă 20 kopeici (art. 65)[65]. După cum vedem, preţul răscumpărării varia pe judeţe, în funcţie de calitatea solului. Astfel, dacă în judeţele de sud, regiune cu sol de o calitate mai inferioară, se varia între 1 rublă 20 kopeici şi 1 rublă 60 kopeici, atunci în judeţul Hotin, unde solul are o fertilitate sporită, preţul unei desetine ajungea la 2 ruble 50 kopeici.

Termenul de răscumpărare s-a stabilit că rămîne neschimbat pe parcursul a 20 de ani din ziua aprobării regulamentului (art. 78)[66], iar termenul plăţii dării – la 1 aprilie şi 1 octombrie, oferindu-i-se posibilitate proprietarului de a percepe această dare în

bani cu jumătate de an înainte (art. 74–75)[67]. În loc de bani, legea admitea ca plata să se poată face în grîu sau în alte produse, cu condiția unei învoieli între proprietar și țărani, care se încheia la fiecare 3 ani (art. 68)[68].

În cazul cînd țăranii încălcau angajamentele, proprietarul avea dreptul să recurgă la autoritățile administrative, care, în baza articolelor 93–94 din legea de împroprietărire, angajau munca țăranilor, sechestrîndu-le simbria pentru plata datoriilor față de proprietar[69].

Capitolul IV al legii din 14 iulie 1868 stipulează că „pămîntul acordat țăranilor poate fi procurat de aceștia, atît cu, cît și fără concursul guvernului (art. 111), țăranii trecînd în categoria țăranilor proprietari" (art. 118)[70].

În privința răscumpărării, capitolul III al legii rurale prevedea că „în termen de 15 ani, foștii clăcași urmau să plătească proprietarilor, în contul răscumpărării clăcii, dijmei și a celorlalte sarcini, între 816 și 1521 lei, în funcție de categoria în care erau încadrați, adăugîndu-se la aceste sume și o dobîndă de 10% (art. 23)"[71]. Astfel, săteanul cu 4 boi și o vacă (fruntaș) plătea în fiecare an 133 lei, cel cu un cal, 2 boi și o vacă (mijlocaș) – 100 lei și 24 parale, și cel cu mîinile și o vacă (pălmaș) – 71 lei și 20 parale (art. 22)[72]. Pentru stabilirea numărului clăcașilor, a categoriilor din care făceau parte, ca și pentru fixarea sumelor de despăgubire, în fiecare plasă se constituia o comisie de constatare, compusă dintr-un delegat ales de toți proprietarii plășii, de unul ales de consiliile comunale ale satelor locuite de clăcași și de unul al fiscului, urmînd ca comisia să-și încheie lucrările în termen de opt luni (art. 24)[73]. În caz de nemulțumire a părților, hotărîrile comisiei erau supuse la recurs către consiliile județene sau către comitetele permanente, ultima instanță fiind Consiliul de Stat (art. 25–27)[74].

Penultimul capitol conținea mai multe articole privitoare la vînzarea de loturi din moșiile statului însurăților și sătenilor care intrau sub incidența articolelor 5 și 6 ale legii (art. 54). Prețul unui pogon pe aceste moșii se fixa de 5 galbeni*, iar plata pentru pămînt se efectua în decurs de 15 ani, și anume cîte o cincisprezecime din suma totală la începutul fiecărui an (art. 56). Maximumul admisibil pentru fiecare familie era de 12 pogoane[75].

*1 galben = 37 lei.

Ultimul articol al legii, de o importanță aparte și cu însemnate consecințe din punctul de vedere al raporturilor de proprietate, era acela privitor la facultatea guvernului de a pune în vînzare din domeniile statului loturi de la 100 pînă la 500 pogoane, în curs de 3 ani de la aplicarea decretului, pentru a se veni în acest fel în sprijinul casei de lichidare. Suprafața loturilor și forma de vînzare urmau să fie determinate printr-un regulament administrativ (art. 61)[76]. O consecință importantă a acestei prevederi a fost rotunjirea latifundiilor în perioada 1864–1888.

Astfel, din cele expuse mai sus, putem constata că atît în România, cît și în Basarabia, țăranii au primit cîte un lot de pămînt pentru întemeierea unei gospodării solide. Deși numărul proprietarilor mici și mijlocii a crescut simțitor în deceniul care a urmat după reforme, marea majoritate a pămînturilor a rămas în mîinile moșierilor. În Basarabia aceștia stăpîneau în jur de 2 mil. desetine, pe cînd țăranii – 1,5 mil. desetine. Conform statisticii oferite de A. Egunov, în 1875, 311 566 de țărani (aici fiind incluși țăranii, coloniștii, țărani de stat, răzeșii, cazacii armatei Novorosiei) au primit 1 524 620 desetine de pămînt, ce constituia în medie cîte 4,9 desetine, variind de la 1,9 desetine în județul Hotin, pînă la 9,3 desetine în județul Akkerman[77].

În România, după 1864, se prezintă următorul tablou al proprietății funciare: moșierii stăpîneau 6 016 641 ha, ce constituia 2/3 din fondul funciar al țării, pe cînd țăranii – 1 094 612 ha – 1/3 din pămînturi, la care putem adăuga și cele 800 000 hectare din proprietatea răzeșilor și moșnenilor. 100 000 de familii de clăcași au rămas fără pămînt[78].

Ambele legi preconizau un termen de răscumpărare a pămîntului – regulamentul din Basarabia – 20 de ani, iar legea rurală – 15 ani, lucru ce nu s-a realizat nici pe departe, acesta fiind mereu prelungit.

După cum au remarcat mai mulți istorici, anii aplicării reformelor au fost marcați de comiterea unor abuzuri și ilegalități de către administrație și moșieri, dintre care s-ar putea de menționat:

– trecerea moșiilor într-o categorie mai inferioară, pentru a acorda mai puțin pămînt țăranilor;

– trecerea țăranilor într-o categorie inferioară sau refuzarea acestora de a fi împroprietăriți din diferite motive inventate de moșier;

– scoaterea sătenilor de pe vechile lor loturi și acordarea unor parcele mult mai inferioare ca productivitate, măsurate fals, în detrimentul țăranilor;

– terenurile repartizate ţăranilor se aflau în locuri greu accesibile şi la distanţe mari de sate.

Se creează impresia că cele două reforme agrare din România şi Basarabia au fost întocmite astfel ca ţăranul să rămînă în dependenţă economică de fostul său moşier.

O consecinţă importantă a reformelor a fost adîncirea diferenţierii sociale la sate, creşterea numerică a chiaburimii şi pauperizarea maselor ţărăneşti[79], precum şi intensificarea mişcării ţărăneşti. Istoricul basarabean Alexandru Boldur menţiona, în acest sens: „...consecinţele reformelor agrare nasc în Rusia revoluţia în 1905, în România produc mişcarea ţărănească din 1907... În 1917, în Rusia, problema agrară se rezolvă radical, iar în România (inclusiv Basarabia – *S.V.*) – pe parcursul anilor 1918–1920”[80].

Cu toate acestea, reformele agrare din România şi Basarabia au adus transformări radicale în viaţa ţăranilor de pe abmele maluri ale Prutului. Desfiinţînd unele privilegii boiereşti, ele au contribuit la mărirea numărului ţăranilor proprietari, precum şi a loturilor exploatate de aceştia.

Atît legea rurală de la 14 august 1864, cît şi regulamentul despre orînduirea agrară a ţăranilor oblastei Basarabia de la 14 iulie 1868 au reprezentat cele mai importante reforme social-economice din secolul al XIX-lea, fără de care este de neconceput evoluţia României şi Basarabiei; ele au deschis o nouă cale în dezvoltarea economiei, contribuind esenţial la instaurarea relaţiilor capitaliste în agricultură.

NOTE

[1]*Istoria României*, vol. IV, Bucureşti, 1964, p. 403.

[2]П. А. Зайончковский, *Отмена крепостного права в России*, Moscova, 1954; П. И. Лященко, *Очерк аграрной эволюции России*, т. II, *Крестьянское дело и пореформенная землеустроительная политика*, Sankt Petersburg, 1913; Н. М. Дружинин, *Русская деревня на переломе 1861–1880 гг.*, Moscova, 1978.

[3]C. Filipescu, *Omagiu lui Ion Ionescu de la Brad*, Bucureşti, 1942, p. 36–46.

[4]I. Heliade-Rădulescu, *Proprietarii şi sătenii*, Bucureşti, 1864, p. 270–271.

[5]N. Vrăbiescu, *Răscoala din 1888*, Bucureşti, 1888, p. 33–34.

[6]*Ibidem*.

[7]Д. Суручян, *По поводу двадцатилетия реформы 14 июля 1868 года в Бессарабии*, în *Новороссийский телеграф* din 14 şi 25 iunie 1888; *К вопросу о разрушении резешского землевладения в Бессарабии*, în *Новороссийский телеграф* din 17 martie 1888.

[8]Zamfir Arbore, *Basarabia în secolul XIX*, Bucureşti, 1898.

[9]*Ibidem*, p. 131.

[10]*Ibidem*, p. 132.

[11]A.D. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă*, vol. 2, Iaşi, 1903, p. 466.

[12]*Ibidem*, p. 27.

[13]*Ibidem*, p. 26.

[14]*Ibidem*, p. 28.

[15]Radu Rosetti, *Pentru ce s-au răsculat ţăranii*, Bucureşti, 1907, p. 422.

[16]*Ibidem*, p. 413.

[17]А. Штанге, *Историческая записка о крестьянской реформе в Бессарабской губернии*, Chişinău, 1911, p. 46–49.

[18]*Ibidem*, p. 40.

[19]Ion Nistor, *Istoria Basarabiei*, Chişinău, 1991, p. 215.

[20]*Ibidem*, p. 220.

[21]Nicolae Iorga, *Discursuri parlamentare*, vol. I, p. I, Bucureşti, 1939, p. 44.

[22]*Ibidem*, p. 128.

[23]*Ibidem*, p. 44.

[24]*Ibidem*, p. 80.

[25]В. Малинский, *„Аграрная реформа” 1918–1924 гг. в Бессарабии*, Chişinău, 1949, p. 21.

[26]*Ibidem*, p. 23.

[27]Я. Гроссу, И. Будак, *Крестьянская реформа 60–70 гг. XIX века в Бессарабии*, Chişinău, 1956.

[28]Я. Гроссу, *Крестьянская реформа 1868 г. в Бессарабии и ее особенности*, în *Ученые записки Кишиневского Государственного Университета*, т. II, Chişinău, 1949, p. 113.

[29]*Ibidem*, p. 115.

[30]Я. Гроссу, И. Будак, *op. cit.*, p. 103.

[31]Nichita I. Adăniloaie, Dan Berindei, *Reforma agrară din 1864*, Bucureşti, 1964.

[32]I. Ilincioiu, *Ţăranul, pămîntul şi moşierii în România. 1864–1888*, Bucureşti, 1982.

[33]И. Анцупов, *Русское население Бессарабии и Левобережнего Поднестровья в конце XVIII–XIX в.*, Chişinău, 1996.

[34]*Ibidem*, p. 118.

[35]Dan Berindei, *Problema reformei agrare în Principate la mijlocul veacului trecut. Legea rurală din 1864*, în *Studii*, an. XVII, nr. 3, 1964, p. 520–545; Nichita I. Adăniloaie, *Consideraţii asupra legii rurale din 1864*, în *Studii şi articole de istorie*, vol. VI, Bucureşti, 1964; idem, *Împroprietărirea însurăţeilor*, în *Studii. Revista de istorie*, vol. 22, 1969, nr. 5, p. 887–904; Gh. Cristea, *Criza agrară din 1865–1866 şi consecinţele sale social-economice*, în *Studii şi materiale de istorie modernă*, vol. V, Bucureşti, 1975, p. 101–135; Constantin C. Giuirescu, *Viaţa şi opera lui Cuza Vodă*, Bucureşti, 1966; И. Будак, *Данные уставных граммот об эволюции аграрных отношений в Бессарабии и проведения в жизни „Положения” от 14 июля 1868 г.*, în *Ученые записки Кишиневского Государственного Университета*, vol. 64, Chişinău, 1963; И. Будак, Я. Гроссул, *Очерки истории народного хозяйства Бессарабии (1861–1905)*, Chişinău, 1964.

[36]*Proclamaţia Înălţimii Sale Domnitorului*, în *Actele şi legiuirile privitoare la chestia ţărănească*. Seria I. Adunate de D.C. Sturdza-Şcheianu, vol. II, Bucureşti, 1907, p. 890.

[37]*Ibidem*, p. 890–891.

[38]*Decretul de promulgare a legii rurale din 1864*, în *Acte şi legiuiri*... p. 892–903.

[39]П. И. Лященко, *op. cit.*, p. 262.

[40]Я. Гроссул, *Массовое движение в Бессарабии в 60–70 гг. XIX в.*, în *Ученые записки Кишиневского Государственого Университета*, vol. VI, 1957, p. 178.

[41]Z. Arbore, *op. cit.*, p. 132.

[42]ANRM, F. 122, inv. 1, d. 424, f. 112–117.

[43]Z. Arbore, *op. cit.*, p. 132.

[44]ANRM, F. 122, inv. 1, d. 424, f. 111.

[45]*Acte şi legiuiri*... p. 892.

[46]ANRM, F. 122, inv. 1, d. 424, f. 112.

[47]*Ibidem*, p. 113.

[48]*Ibidem*, p. 112.

[49]*Ibidem*, p. 113.

[50]*Acte şi legiuiri*..., p. 892–893.

[51]ANRM, F. 122, inv. 1, d. 424, f. 112.

[52]*Ibidem*, p. 116–117.

[53]*Ibidem*, p. 113.

[54]*Acte şi legiuiri*... p. 894.

[55]ANRM, F. 122, inv. 1, d. 424, f. 113.

[56]*Ibidem*, p. 113–114.

[57]*Acte şi legiuiri*... p. 896.

[58]ANRM, F. 122, inv. 1, d. 424, f. 114.

[59]*Acte şi legiuiri*... p. 896.

[60]*Ibidem*, p. 893–895.

[61]ANRM, F. 122, inv, 1. d. 424, f. 114.

[62]*Ibidem*.

[63]*Ibidem*, p. 115.

[64]*Ibidem*, p. 114[verso].

[65]*Ibidem*.

[66]*Ibidem*, p. 115.

[67]*Ibidem*.

[68]*Ibidem*, p. 114[verso].

[69]*Ibidem*, p. 115[verso].

[70]*Ibidem*, p. 118.

[71]*Acte şi legiuiri*... p. 897.

[72]*Ibidem*.

[73]*Ibidem*.

[74]*Ibidem*, p. 897–898.

[75]*Ibidem*, p. 901.

[76]*Ibidem*, p. 902.

[77]А. Егунов, *Бессарабская губерния в 1870–1875 гг.*, Chişinău, 1879.

[78]N. Adăniloaie, Dan Berindei, *op. cit.*, p. 343.

[79] *Istoria României*, vol. IV, Bucureşti, 1964, p. 374.

[80] Alexandru Boldur, *Istoria Basarabiei*, Bucureşti, 1992, p. 268.

* * *

Familie de ţărani la muncile cîmpului

Gheorghe PALADE

FACULTATEA DE ŞTIINŢE AGRICOLE DIN CHIŞINĂU

Încă din 1912, în cadrul Facultăţii de Ştiinţe a Universităţii din Iaşi, funcţiona Secţia de Ştiinţe Agricole, la care-şi făceau studiile numeroşi tineri din ţară, dornici de a deveni specialişti de înaltă calificare[1]. Lipsa specialiştilor în domeniul agriculturii s-a făcut resimţită, mai ales, în contextul înfăptuirii reformei agrare şi a reorganizării sistemului de dirijare agronomică a vieţii agricole. În decembrie 1925, „Foaia Plugarilor" publica informaţii cuprinzătoare privind cursurile predate şi modalitatea de înscriere la facultate. Admiterea se făcea în baza diplomei de bacalaureat. Cursurile durau trei ani, după care, la anul IV, studenţii realizau practica agricolă într-o fermă sau gospodărie exemplară. La finele studiilor, după susţinerea examenului de licenţă, absolvenţilor li se acorda calificarea de inginer-agronom. Cursurile predate cuprindeau o serie de discipline pregătitoare, cum erau: chimie minerală şi organică, botanică agricolă, microscopie vegetală, zoologie aplicată, anatomia şi fiziologia animalelor domestice, geologie, mineralogie, fizică şi meteorologie, matematică generală, economie agricolă etc. Specializarea studenţilor se făcea mai ales în baza cursurilor agricole incluzînd: chimie agricolă, industrii agricole, zoologie generală şi specială, ameliorarea plantelor, fitotehnie, geniu rural, medicină veterinară, politică agrară, legislaţie agrară şi industrială, pedagogie, studiul comerţului şi contabilitate, economie rurală, pomicultură şi viticultură. Lucrările agricole practice se executau la ferma demonstrativă Ezareni (113 ha) şi pe cîmpurile experimentale de la Copou (54 ha). Lucrările de laborator aveau loc în laboratoarele secţiunilor fizico-chimice, ştiinţe naturale şi ştiinţe agricole. Corpul didactic al facultăţii era alcătuit din profesori de înaltă calificare: profesorul A. Cardaş, H. Vasiliu, C. Săulescu, D. Cădere, C. Moţaş, I. Constantineanu, A. Popovici ş.a[2].

Conform datelor statistice publicate de către Onisifor Ghibu, după Unirea Basarabiei cu România, la Secţia de Ştiinţe Agricole a Universităţii din Iaşi, numărul studenţilor basarabeni a cunoscut o permanentă creştere: de la 2 persoane în anul de studii 1918/1919 pînă la 33 în 1924/1925, pentru ca în 1930 să cuprindă 242 de studenţi, dintre care majoritatea (239) erau de origine etnică română[3]. De rînd cu aceştia, aici îşi făceau studiile reprezentanţi ai altor etnii conlocuitoare în Basarabia: 25 – ruşi, 15 – ucraineni, 13 – evrei, 9 – polonezi, 18 – bulgari ş.a[4]. Cert era faptul că tinerii basarabeni, absolvenţi ai instituţiilor de învăţămînt secundar, aveau posibilitatea de a se înscrie la Universitatea din Iaşi pentru a urma studiile agronomice.

Necesităţile Basarabiei în specialişti în domeniul agriculturii cu o înaltă pregătire profesională erau însă mult mai mari. Problema respectivă a fost abordată în repetate rînduri de către cercurile intelectuale, organele administrative centrale şi judeţene şi, în special, de fruntaşii politici ai Basarabiei. Cu diverse ocazii, direct ori tangenţial, erau exprimate opinii privind perfecţionarea şi extinderea învăţămîntului agricol în Basarabia. Menţionăm în acest sens propunerile formulate de către participanţii la Congresul agricol

general, care a avut loc la Chişinău în septembrie 1925. Printre măsurile ce urma să fie realizate erau: completarea corpului didactic din şcolile superioare de agricultură, specializarea absolvenţilor acestor instituţii în străinătate, invitarea („pînă la pregătirea elementului naţional") a profesorilor străini, înfiinţarea de noi laboratoare la catedre şi înzestrarea celor existente cu material necesar, ridicarea învăţămîntului agricol superior la gradul de învăţămînt universitar, înfiinţarea unui seminar pedagogic agricol, unde studenţii şcolilor superioare îşi puteau face practica pedagogică, trimiterea specialiştilor în marile laboratoare, cîmpuri şi ferme din străinătate, în scopul dezvoltării ştiinţei agricole, ş.a.[5]. Deşi aceste propuneri se refereau la învăţămîntul agricol din întreaga ţară, ele aveau tangenţe evidente cu transformările preconizate în Basarabia, unde la acel moment încă nu funcţiona nici o instituţie de învăţămînt superior.

Cerinţele specialiştilor în domeniu, ale intelectualilor şi oamenilor politici basarabeni aveau să se materializeze la 7 aprilie 1933, cînd Parlamentul de la Bucureşti a adoptat, prin decizia celor două camere, „Legea despre transformarea Secţiei de Ştiinţe Agricole de pe lîngă Universitatea din Iaşi în Facultatea de Ştiinţe Agricole, cu sediul la Chişinău"[6]. Prin legea respectivă se punea începutul învăţămîntului agricol superior în Basarabia. Evenimentul avea o semnificaţie deosebită, deoarece coincidea cu aniversarea a 15-a de la Unirea Basarabiei cu România. Adoptarea deciziei despre deschiderea la Chişinău a Facultăţii de Ştiinţe Agricole era un pas important pe calea înfiinţării în capitala Basarabiei a unei universităţi complete, la care visau mulţi intelectuali basarabeni. Din 1926, la Chişinău, funcţiona Facultatea de Teologie.

Prin legea din 7 aprilie 1933 era prevăzută trecerea tuturor catedrelor, conferinţelor şi posturilor de personal de la Secţia de Ştiinţe Agricole a Universităţii din Iaşi la Facultatea de Ştiinţe Agricole din Chişinău. În acest context erau menţionate catedrele: a) Chimie agricolă; b) Zootehnie; c) Agrogeologie; d) Zoologie aplicată. Conferinţele din cadrul facultăţii erau: a) *Fitotehnie*; b) *Ameliorarea plantelor*; c) *Medicina veterinară şi bacteriologie*; d) *Economie rurală*; e) *Economie politică şi cooperaţie*; f) *Anatomie şi fiziologie a animalelor domestice*; g) *Mineralogie*; h) *Contabilitate*; i) *Topografie*. La Facultatea de Ştiinţe Agricole treceau de asemenea posturile de şefi de lucrări, asistenţi, preparatori, laboranţi şi servitori de la laboratorul de chimie agricolă şi cîmpul de experienţe agricole al laboratoarelor de zootehnie şi agrogeologie. Concomitent, în subordinea facultăţii trecea averea laboratoarelor, catedrelor şi conferinţelor respective şi cîmpurile experimentale de la Ezăreni şi Adamachi, punctul zootehnic Copou. Înfiinţarea de catedre şi numirile de personal la facultate se făceau conform Legii învăţămîntului universitar. Deciziile privind activitatea didactică erau adoptate de profesorii Facultăţii de Ştiinţe Agricole din Chişinău în comun cu consiliul Facultăţii de Ştiinţe a Universităţii din Iaşi. Această coordonare urma să se menţină pînă la momentul în care corpul didactic al Facultăţii avea opt profesori universitari[7].

Facultatea avea următoarele imobile: localul Liceului nr. 3 (fosta clădire a Sfatului Ţării), Muzeul Naţional din Chişinău, cu toate clădirile învecinate (fostele clădiri ale Zemstvei guberniale). Muzeul trecea în subordinea Facultăţii de Ştiinţe Agricole „cu întreg bugetul de personal şi material, şi cu întreaga dotaţie actuală". Bunurile facultăţii mai cuprindeau fermele Costiujeni, Vasilcău – Trifăuţi, Todireşti (jud. Tighina), via experimentală Costiujeni, terenurile şi clădirile şcolii de iarnă din Manzîr, staţiunea viticolă nr. 2 din Chişinău. Pentru instalarea Facultăţii de Ştiinţe Agricole la Chişinău era prevăzută suma de 30 mil. lei, din care 9 mil. erau alocate de Ministerul Agriculturii (mijloace obţinute de la exproprierea mănăstirilor străine) şi 21 mil. lei – de Ministerul de Finanţe, sume care urmau a fi puse la dispoziţie pînă la 1 iunie 1933. Veniturile obţinute din exploatarea terenurilor şi a fermelor aparţineau în întregime facultăţii[8]. Baza experimentală garanta funcţionarea eficientă a facultăţii.

În primii ani de funcţionare, Facultatea de Ştiinţe Agricole a întîmpinat numeroase obstacole. În darea de seamă făcută cu ocazia deschiderii cursurilor anului 1934/1935, rectorul Universităţii din Iaşi menţiona: „Prin lege, care însă nu a îndeplinit toate condiţiunile puse înainte de Universitate, şi cu consimţămîntul Facultăţii de Ştiinţe şi al Senatului universitar, învăţămîntul agronomic a fost desfăcut de Facultatea de Ştiinţe şi transformat în facultate cu sediul... la Chişinău, unde la început mai mult pe hîrtie i s-a dat şi fond de instalare şi zestre bogată"[9]. Fără a furniza alte amănunte, el continua: „S-au ivit însă multe greutăţi, atît de ordin financiar, cît şi de altă natură, din cauza cărora munca la această facultate nu s-a putut desfăşura în condiţii mulţumitoare. Cea mai mare piedică în activitatea facultăţii o constituia lipsa de mijloace financiare necesare pentru o bună desfăşurare a procesului de instruire profesională şi organizarea activităţii ştiinţifice a corpului didactic.

După cum relata însuşi rectorul, din suma prevăzută de 30 milioane de lei nu s-au dat, în primul an de funcţionare a facultăţii la Chişinău, decît doar 9 milioane[10]. În parte, sistarea chiar de la începutul funcţionării facultăţii a acordării sumelor prevăzute era explicată, de rînd cu dificultăţile financiare ale statului român, şi prin faptul că unii reprezentanţi ai guvernului, specialişti în domeniu, profesori ai Universităţii ieşene, puneau la îndoială oportunitatea şi eficienţa activităţii facultăţii la Chişinău. Ca şi în cazul Facultăţii de Teologie, se auzeau voci care pledau pentru instalarea acestei instituţii la Iaşi.

Această atitudine era sesizată prompt de tînărul publicist de la Chişinău, studentul teolog Vasile Ţepordei. El menţiona că Basarabia a dat pentru înfiinţarea facultăţii „aproape toate şcolile de agricultură şi toate fermele" şi „toţi banii proveniţi din exproprierea pămînturilor mănăstirilor basarabene". „Şi cu toate acestea, continua autorul, cîţiva ieşeni se cramponează, răspîndind prin presă fel de fel de minciuni, cum că facultatea s-a înfiinţat pentru Basarabia, însă va rămîne la Iaşi". Cu un sentiment de revoltă, el scria că unii oponenţi „sunt în stare să jertfească tot ce au mai scump pentru a nu înzestra Basarabia cu încă o facultate"[11].

Unul din ctitorii facultăţii, profesorul Haralambie Vasiliu, indica asupra a cel puţin trei factori care afectau simţitor, în faza iniţială, procesul de instruire şi consolidare a bazei materiale şi experimentale a facultăţii: lipsa de inventar şi capital de exploatare pentru fermele primite; nesiguranţa în viabilitatea facultăţii; deplasarea anevoioasă a personalului didactic de la Iaşi la Chişinău[12].

Administraţia universitară, decanul şi Consiliul facultăţii au făcut mari eforturi pentru a obţine mijloacele necesare. În acest sens, relevante sînt cuvintele rostite, la şedinţa Senatului universitar, de către rectorul Traian Bratu, după primul an de funcţionare a Facultăţii la Chişinău: „...vom susţine şi în viitor facultatea în lupta ce duce ca să vadă toate drepturile acordate de lege şi să i se dea şi numărul necesar de catedre şi de corp didactic, ca să poată funcţiona în condiţiile bune"[13].

După promulgarea legii, au fost întreprinse primele măsuri privind punerea în aplicare a prevederilor ei. Instalată la Chişinău, administraţia facultăţii a luat în gestiune fermele şi bunurile imobiliare cu care a fost înzestrată. S-au făcut formele de licitaţie pentru instalaţiile sanitare, de calorifer, lumină, gaz, apă, canal, şi de laboratoare. A fost comandat mobilierul necesar. S-a început amenajarea şi repararea localului principal şi a clădirilor fostei Zemstve. Pentru cazarea studenţilor, s-a amenajat un cămin într-un local închiriat. S-au creat, astfel, anumite condiţii pentru ca studenţii anilor III şi IV să fie transferaţi, la începutul lui noiembrie 1933, cu traiul şi studiile la Chişinău. Lucrările de reparaţie, de amenajare şi punere în funcţiune a instalaţiilor necesare au fost continuate după ce, în august 1934, guvernul a pus la dispoziţie restul din suma de înzestrare. Pentru noul an de studii, în buget s-au prevăzut mijloacele financiare necesare pentru organizarea lucrărilor la ferme şi înzestrarea laboratoarelor şi instituţiilor ştiinţifice ale facultăţii[14].

În vederea bunei funcţionări a facultăţii, în anii următori s-au acordat alte mijloace financiare. Astfel, în bugetul pe anul de studii 1936/1937 s-au prevăzut sume pentru înfiinţarea unor posturi de personal didactic auxiliar, fără de care lucrările practice şi de laborator erau complicate. S-au întreprins măsuri în scopul perfecţionării sistemului de instruire a studenţilor. Printr-o lege specială promulgată la 25 iunie 1937, conferinţele de medicină veterinară, economie rurală, fitotehnie, anatomia şi fiziologia animalelor domestice şi ameliorarea plantelor au fost transformate în catedre. Drept urmare, în conformitate cu decizia Consiliului facultăţii, în calitate de profesori titulari au fost numiţi: dr. G. Stoicescu – la Catedra de medicină veterinară; dr. Gh. Bontea – la Catedra economie rurală; dr. N.N. Zamfirescu – la Catedra fitotehnie; dr. Şt. Popescu – la Catedra ameliorarea plantelor. Alte catedre din cele menţionate au fost ocupate de suplinitori[15].

Unele prevederi legislative în ceea ce priveşte definitivarea statutului facultăţii au afectat procesul de instruire a studenţilor şi cadrul de activitate a profesorilor. Astfel, la începutul anului 1937, studenţii de la Facultatea de Ştiinţe Agricole din Chişinău, de rînd cu colegii lor de la Academiile de Înalte Studii Agronomice din Bucureşti şi Cluj şi de la şcolile politehnice din ţară, au participat la o grevă de amploare, cerînd unificarea şi reorganizarea învăţămîntului tehnic superior[16]. La adunarea generală din 13 februarie 1937, studenţii de la facultatea chişinăuiană formulau esenţa revendicărilor în felul următor: „...Nu vom renunţa la deziderateле noastre atît timp cît nu vom fi încadraţi cu toţi inginerii din ţară într-un institut unic şi cît timp soarta noastră nu va fi recunoscută aceea a unui inginer de studii superioare"[17]. În anii următori organele centrale de resort vor fi nevoite să ia în considerare aceste cerinţe, operînd modificările necesare în legislaţia privind statutul şcolilor agronomice superioare. Drept urmare, în 1938, Facultatea

de Ştiinţe Agricole din Chişinău a căpătat denumirea de Facultate Agronomică şi a fost scoasă din cadrul Universităţii din Iaşi, devenind parte componentă a Institutului Politehnic „Gh. Asachi", împreună cu Facultatea de Chimie Industrială şi cea Electrotehnică aflate la Iaşi[18].

Experienţa funcţionării facultăţii în cadrul unei instituţii unice cu Muzeul Naţional de Istorie Naturală a scos în evidenţă anumite deficienţe şi chiar prejudicii aduse politicii culturale în Basarabia. Pentru a corecta situaţia, s-au făcut modificări în statutul celor două instituţii. În urma raportului prezentat de Gh. Tătărescu, preşedintele Consiliului de Miniştri, la 11 noiembrie 1937 a fost adoptat decretul regal prin care Muzeul Naţional de Istorie Naturală a fost transformat în Muzeul Regional al Basarabiei şi trecut sub egida Ministerului Educaţiei Naţionale[19]. Această modificare a contribuit la ameliorarea cadrului de funcţionare a facultăţii. Se proceda la dezvoltarea firească a unei instituţii de învăţământ agricol superior. Mai bine conturate deveneau sistemul de organizare, obiectivele şi direcţiile de activitate. În urma acestei legi beneficia din plin şi viaţa cultutală din Basarabia, muzeul revenind la funcţiile sale specifice.

Modificările aduse Legii învăţământului superior în martie 1937 puneau într-un cadru strict activitatea corpului didactic. Profesorii şi conferenţiarii universitari erau obligaţi să aibă domiciliu în oraşul de reşedinţă a instituţiei, iar predarea cursurilor să fie eşalonată, pe parcursul anului, corespunzător programelor de studii. În anumite cazuri, aceste prevederi puneau în dificultate activitatea didactică a profesorilor, care, în virtutea unor împrejurări, nu îşi aveau domiciliul în Chişinău şi continuau să se afle cu traiul la Iaşi, făcînd naveta la facultate. Pentru a asigura procesul de instruire, decanul facultăţii, în 1937, era nevoit să dea explicaţii instituţiilor centrale, cerînd să se facă excepţie de la lege şi să li se permită cadrelor didactice suplinitoare predarea cursurilor cu menţinerea domiciliului în Iaşi. El îşi argumenta astfel demersul: „În privinţa suplinitorilor însărcinaţi să facă cursuri la noi, unde sunt plătiţi cu ora de curs, în mare parte sînt conferenţiari sau asistenţi la Universitatea din Iaşi şi nu i-am putea obliga să se mute la Chişinău; de altfel, trăiesc la Iaşi, unde este Universitatea"[20]. Cerinţa decanului în acest caz era convingătoare: „Vă rugăm a interveni în chestiunea acestor conferenţiari şi profesori suplinitori de la Iaşi care vin chemaţi de Consiliu să facă lecţiunile lor la Chişinău, să nu fie împiedicaţi de a preda la Chişinău, nu am avea cu cine să îi înlocuim"[21].

Unii profesori, conformîndu-se legii, au fost nevoiţi să se stabilească la Chişinău. Semnificativ în acest sens a fost cazul profesorului N. Florov, care a fost trimis în judecată pe motivul încălcării acestei legi. La scurt timp după începutul anului de studii, în noiembrie 1937, el se adresa decanului facultăţii, aducînd explicaţii privind domicilierea şi activitatea didactică sistematică: „1)... În aprilie 1937 m-am mutat la Chişinău în locuinţa din str. Al[exandru] cel Bun nr. 75... 2) De la începutul anului şcolar în curs am făcut cursuri şi lucrări practice cu studenţii (pînă la 21 noiembrie – 18 ore)... 3) Am făcut examenele şi lucrările pregătitoare pentru cursurile pe anul şcolar curent... 4) Am făcut excursii ştiinţifice în zona Chişinăului, şi anume: zona Nistrului – Copanca-Manzîr, urmărind diferite chestiuni ştiinţifice"[22]. Declaraţii explicative în acest sens au prezentat, de asemenea, conferenţiarul Gheorghe Bontea, profesorul titular Vasile Zaharescu, profesorul definitiv dr. Gheorghe Stoicescu, conferenţiarul Eugen Pavelescu[23].

La Facultatea de Ştiinţe Agricole din Chişinău în primul an de studii (1933/1934) erau înscrişi 509 studenţi, primele două cursuri continuînd instruirea la Iaşi, iar anii III şi IV la Chişinău[24]. De menţionat, în acest context, şi taxele reduse pe care studenţii le achitau pentru studii. Rectorul Universităţii, Traian Bratu, menţiona, în octombrie 1933, cu ocazia deschiderii cursurilor: „La Universitatea din Iaşi sunt taxele cele mai mici în comparaţie cu taxele percepute la celelalte universităţi româneşti. S-a ţinut seama că Universitatea noastră e în centrul unei regiuni care nu este cea mai mănoasă, dar e locuită de populaţia cea mai săracă a ţării"[25]. Prin această explicaţie, rectorul ieşean se referea, fără îndoială, şi la Moldova dintre Prut şi Nistru, a cărei populaţie în mare majoritate locuia în mediul rural în condiţii materiale precare. Se observa grija pe care o manifesta administraţia Universităţii pentru ca şi tinerii din familii sărace, după absolvirea şcolii secundare, să îşi poată continua studiile în corespundere cu aptitudinile lor.

Treptat, numărul studenţilor înscrişi la facultate s-a redus. Astfel, în anul de învăţămînt 1938/1939, la facultate îşi făceau studiile 325 de persoane, majoritatea, 285, fiind români. Sub aspect etnic componenţa studenţilor nu a suferit schimbări esenţiale. Reprezentanţi ai comunităţilor etnice minoritare erau: ruşi – 15, bulgari – 8, evrei – 6, alte naţionalităţi – 10. Pe lîngă studenţii de la cele patru cursuri au mai fost înscrişi ca absolvenţi, la practica agricolă, 60 de studenţi, numărul total cuprinzînd,

astfel, 385 de persoane[26]. În acest an de studiu diploma de inginer-agronom au obținut-o 134 de absolvenți, alți 70 începînd, în primăvara anului 1939, stagiul de practică agricolă. Aceștia fuseseră primiți ca stagiari la fermele facultății pe baza notelor obținute la examenele din cei patru ani de studii[27].

Către sfîrșitul anilor 30 se extinde și se consolidează baza didactică și experimentală. Au fost puse în funcțiune noi cîmpuri experimentale, așa cum erau: pepiniera Bucovăț (județul Lăpușna), crescătoria de păsări și iepuri de casă „Dealul Codrului", ferma demonstrativă din Chișinău „prevăzută cu aproape toate ramurile agriculturii". Toate fermele și cîmpurile experimentale și laboratoarele facultății erau asigurate cu personal didactic ajutător și tehnic[28].

Corpul didactic al Facultății de Științe Agricole, concomitent cu activitatea de instruire a studenților, a desfășurat importante investigații științifice, continuînd tradițiile afirmate în cadrul Secției de Științe Agricole de la Universitatea din Iași. Extinderea și consolidarea bazei experimentale, completarea catedrelor și a laboratoarelor cu personal auxiliar, înzestrarea cu noi utilaje au permis diversificarea cercetărilor și aplicarea lor la mediul agrar al Basarabiei. Se observă, totodată, punerea mai eficientă în practică a rezultatelor investigațiilor.

Profesorii de la Facultatea de Științe Agricole au colaborat cu instituțiile de profil din țară, în special cu facultățile de profil de la București și Cluj. Menționăm, în acest context, lucrările efectuate împreună cu Institutul de Cercetări Agronomice din Iași, înființat în 1929, baza experimentală a căruia era în mare parte aceeași cu a facultății. În 1937, reprezentanții celor două instituții respingeau opiniile privind anumite disensiuni între ele: „Nu există... o incompatibiliate, o disonanță în această direcție între ele, ci din contra, instituțiile acestea întreține o activitate de susținere, de colaborare, de propășire în domeniul experimental agricol". Drept argument erau menționate numeroasele stațiuni experimentale, organizate cu eforturi comune la Iași, Tîrgu Frumos, Tighina, Răcăciuni, Chișinău, la Vasilcău (Soroca) și Trifăuți (Ismail)[29].

Cu scopul eficientizării cercetărilor științifice, Consiliul de administrație al facultății a manifestat o grijă deosebită pentru buna funcționare a bazei experimentale rămasă la Iași. Profesorul Ștefan Popescu și colegii săi responsabili de aceasta, în noiembrie 1935, se adresau decanului cu rugămintea să li se permită reședința la Iași pentru a continua conducerea lucrărilor pe cîmpurile experimentale și la fermele facultății ce se aflau la Iași[30]. Satisfăcînd demersul, Consiliul de administrație al facultății îl împuternicea pe profesorul A. Cardaș „să se ocupe îndeaproape și să conducă instituțiile rămase la Iași, adică punctul zootehnic de la Copou anexat Catedrei de zootehnie, cîmpul experimental de la Adamachie și ferma de la Ezăreni, ajutat de dl conf. Popescu împreună cu personalul existent azi la Iași"[31].

Fără a pretinde la o analiză minuțioasă a activității științifice a profesorilor de la Facultatea de Științe Agricole, încercăm să evidențiem cele mai importante realizări.

Un cercetător consacrat în domeniul structurii solului a fost profesorul basarabean N. Florov. Cercetările sale, efectuate în cadrul Institutului Agronomic „Ion Ionescu de la Brad", au fost înalt apreciate de cercurile științifice din țară. În special, s-a remarcat prin studierea cernoziomurilor, rezultatele principale fiind cuprinse în două lucrări de referință: „Degradarea cernoziomului de antistepă (1927) și „Organizarea cercetării solurilor brune" (1933)[32]. O mare popularitate a avut-o cursul de pedologie pe care îl preda la facultate. De remarcat faptul că profesorul N. Florov, atît în cercetare, cît și în procesul de instruire, a continuat tradițiile și principiile științifice ale marilor pedologi ruși[33].

O vastă activitate științifică a desfășurat profesorul titular al Catedrei de chimie agricolă și alimentară, H.Vasiliu. De un larg interes se bucurau în rîndurile profesorilor și studenților lucrările sale „Îmbunătățirea și organizarea agriculturii românești" (Iași, 1931), „Nutriția animalelor domestice și a omului" (editată la 1916 și reeditată în 1933). La sfîrșitul anilor 30, a publicat numeroase articole în „Buletinul Laboratorului de chimie agricolă", multe din ele în limba germană. Profesorul H. Vasiliu se evidențiază, mai ales, prin cercetarea unor chestiuni privind îmbunătățirea și dirijarea nutriției plantelor[34].

Un rol deosebit în organizarea facultății și cercetărilor științifice l-a avut profesorul A. Cardaș. El era cunoscut în Basarabia prin realizarea reformei agrare, în calitate de director al „Casei Noastre". Manualul său „Cunoștințe de zootehnie generală" a stat la baza pregătirii multor generații de specialiști în acest domeniu. A. Cardaș a abordat importante probleme privind organizarea și dezvoltarea agriculturii în România interbelică. Printre discipolii săi se numără mulți basarabeni. A publicat numeroase articole în „Foaia Plugarilor", contribuind la popularizarea realizărilor în domeniul zootehniei. În multe dintre studiile publicate erau abordate diverse chestiuni privind creșterea animalelor domestice în Basarabia[35].

De Facultatea de Ştiinţe Agricole din Chişinău este strîns legat şi numele profesorului N. Zamfirescu. În anii 1940–1941 el a fost şi decan al facultăţii. Lucrările sale în domeniul fitotehniei au cunoscut o bună apreciere, atît în ţară cît şi peste hotare, fiind traduse în mai multe limbi. Ca profesor al facultăţii, el a elaborat cursuri universitare, contribuind esenţial la pregătirea specialiştilor agronomi[36].

O contribuţie deosebită în viaţa ştiinţifică şi didactică a facultăţii a avut-o profesorul Ştefan Popescu. Specialist în fitologia plantelor, el a organizat cercetări agronomice la Iaşi, în special în domeniul ameliorării plantelor. Multe din lucrările sale publicate au avut aplicaţii practice, rezultatele căpătate fiind inedite. El a organizat şi a condus importante staţiuni agricole, urmînd cercetarea problemelor de ameliorare şi genetica plantelor, şi a contribuit la constituirea cadrului de activitate a Institutului de Cercetări Agronomice al României, înfiinţat în 1929.

La dezvoltarea şcolii de biologie ieşene a contribuit, prin cercetările sale, şi profesorul C. Moţaş. Discipol al savantului Ion Borcea, el a ţinut primul curs de hidrobiologie şi piscicultură în România. Are merite deosebite în organizarea cercetărilor ştiinţifice în cadrul laboratoarelor de zoologie ale facultăţii.

Contribuţia profesorilor Facultăţii de Ştiinţe Agricole la instruirea agronomică şi la cercetările ştiinţifice care ţineau de perspectivele dezvoltării agriculturii în România este incontestabilă. Menţionăm, de asemenea, contribuţia corpului didactic la editarea unor buletine şi reviste ştiinţifice, participarea la diverse manifestări culturale, îndrumarea corpului agronomic din judeţele Basarabiei etc. La fel ca şi Facultatea de Teologie din Chişinău, Facultatea de Ştiinţe Agricole a fost un important centru de viaţă spirituală românească.

Corpul didactic al facultăţii era antrenat într-o vastă activitate extraşcolară cu caracter profesional şi cultural. Profesorii au organizat diverse cursuri şi demonstraţii practice pentru agricultorii şi specialiştii agronomi din judeţele Basarabiei. Au fost ţinute conferinţe de specialitate pentru audienţii Universităţii Populare din Chişinău, în cadrul Serviciului Social Român, la şcolile de agricultură din Basarabia şi în alte regiuni ale ţării. S-au organizat excursii în ţară pentru colecţionarea plantelor şi seminţelor[37].

Activitatea didactico-ştiinţifică şi culturală a profesorilor era încurajată şi apreciată de instituţiile centrale ale statului. În 1937, profesorii A. Cardaş, N. Florov şi H.Vasiliu au fost decoraţi cu ordinul „Meritul Cultural" pentru rezultate deosebite în domeniu. Pe această cale era exprimată recunoştinţa pentru contribuţia lor la pregătirea specialiştilor agronomi de înaltă calificare şi la afirmarea vieţii culturale româneşti în Basarabia[38].

În ziua de 28 iunie 1940, drept urmare a agresiunii sovietice, de rînd cu alte instituţii de învăţămînt, Facultatea Agronomică din Chişinău s-a evacuat la Iaşi, funcţionarea ei fiind pusă sub semnul incertitudinii. Fără motivaţii suficiente, prin Decretul-Lege nr. 3463 din noiembrie 1940, Facultatea a fost lichidată. Această decizie a provocat discuţii şi nemulţumiri în rîndurile corpului didactic şi studenţilor refugiaţi. După eliberarea Basarabiei de către trupele generalului Ion Antonescu în iulie 1941, au fost relansate discuţiile privind necesitatea redeschiderii facultăţii. Studenţii facultăţii s-au pronunţat cu hotărîre pentru revenirea la Chişinău, adresînd mareşalului I. Antonescu un memoriu în acest sens[39]. Soarta facultăţii a fost decisă prin Decretul-Lege nr. 2847, publicat în „Monitorul oficial" la 17 octombrie 1941, care prevedea reînfiinţarea acestei instituţii de învăţămînt. A urmat decizia ministerială, care stipula funcţionarea facultăţii, cu începere de la 15 ianuarie 1942, la Iaşi. Se determina, totodată, şi cadrul de activitate. Astfel, practica agricolă urma să fie înfăptuită la ferma Ezăreni din judeţul Iaşi şi la fermele şi moşiile de care dispunea facultatea în Basarabia pînă la 1940[40]. Se restabilea, deci, baza de producţie şi experimentală, studenţii avînd posibilitate de a-şi aplica în practică cunoştinţele teoretice într-un mediu agricol adecvat. Pregătirea specialiştilor agronomi pentru agricultura Basarabiei continua să fie o preocupare esenţială a corpului didactic, perspectiva revenirii la Chişinău menţinîndu-se.

Profesorul N. Zamfirescu, delegat ca decan al facultăţii, era împuternicit să ia „toate măsurile pentru instalarea facultăţii la Iaşi, pentru înscrierea studenţilor, stabilirea orarului şi începerea cursurilor şi lucrărilor, cel tîrziu, la 15 ianuarie 1942"[41]. Decizia ministerială mai cuprindea cîteva stipulări referitor la cadrul de activitate şi perspectivele funcţionării facultăţii. Corpul didactic era alcătuit din întregul personal pe care l-a avut facultatea pînă la evacuare. Şi, cel mai important, se prevedea că facultatea va funcţiona la Iaşi „numai pînă la punerea în stare de funcţionare a localurilor şi laboratoarelor la Chişinău"[42]. Astfel era clar expus punctul de vedere al ministerului privind retransferarea Facultăţii de Agronomie la Chişinău. Evoluţia evenimentelor de pe front, situaţia României în următorii ani ai războiului şi, în final, evenimentele din august 1944, urmate de

ocupația sovietică, au determinat definitiv soarta Facultății de Agronomie. Regretabil este faptul că, în anii regimului comunist, în lucrările de specialitate nu s-a admis măcar să se menționeze despre activitatea Facultății de Științe Agricole din Chișinău, nemaivorbind de publicarea unor materiale documentate, orientate să demonstreze începutul învățământului agricol superior în Basarabia. Or, Facultatea de Științe Agronomice a contribuit în mod esențial la pregătirea corpului agronomic din provincie, a deschis perspective pentru dezvoltarea și consolidarea întregului sistem de învățământ agricol. În cadrul facultății și-au desfășurat activitatea numeroase personalități care s-au impus pe plan științific și didactic, militînd pentru formele moderne de organizare a agriculturii, pentru implementarea tehnologiilor avansate. Realizările obținute, atît în procesul de instruire cît și în cadrul cercetărilor efectuate în laboratoare, la fermele și pe cîmpurile experimentale, demonstrează cu prisosință nivelul dezvoltării învățământului agricol în Basarabia în perioada interbelică.

NOTE

[1]*Istoria învățămîntului din România*. Coordonatori: Miron Constantinescu, Constantin Moțaș, Nicolae Vatamanu ș.a., București, 1971, p. 202.
[2]„Foaia Plugarilor", 1925, nr. 11, p. 309–310.
[3]On. Ghibu, *Basarabia în statistica Universității din Iași*, București, 1932, p. 6.
[4]*Ibidem*, p. 18.
[5]„Foaia Plugarilor", 1925, nr. 9–11, p. 277–278.
[6]„Monitorul Oficial", nr. 84, din 9 aprilie 1933.
[7]*Ibidem*.
[8]*Ibidem*.
[9]Direcția Generală a Arhivelor Naționale (în continuare – DGAN), Iași, Fond. *Universitatea Al.I. Cuza. Rectorat*, d. 1440/1933, f. 9.
[10]*Ibidem*.
[11]V. Țepordei, *Basarabia cu păr de lup?*, în „Raza", 1933, nr. 133 din 27 august.
[12]*Facultatea Agronomică. Dare de seamă. Situația la 15 octombrie 1939*, p. 6.
[13]DGAN, Iași, Fond. *Universitatea „Al.I. Cuza". Rectorat*, d. 1440/1933, p. 9.
[14]*Facultatea Agronomică din Chișinău. Dare de seamă*, p. 6.
[15]*Ibidem*, p. 7
[16]DGAN, Iași, Fond. *Universitatea „Al.I. Cuza". Rectorat*, d. 1657/1937, p. 350.
[17]*Ibidem*.
[18]*Facultatea Agronomică din Iași. Dare de seamă*, p. 8.
[19]„Monitorul oficial", din 13 noiembrie, 1937, nr. 203.
[20]DGAN, Iași, Fond. *Universitatea „Al.I. Cuza". Rectorat*, d. 1664/1937, f. 1.
[21]*Ibidem*.
[22]*Ibidem*, f. 4.
[23]*Ibidem*, f. 5, 6, 7, 8.
[24]DGAN, Iași, Fond. *Universitatea „Al.I. Cuza". Rectorat*, d. 1440/1933, f. 10.
[25]*Ibidem*, f. 26.
[26]*Facultatea Agronomică din Chișinău. Dare de seamă*, p. 14.
[27]*Ibidem*, p. 15.
[28]DGAN, Iași, Fond. *Universitatea „Al.I. Cuza". Rectorat*, d. 1664/1937, f. 9.
[30]*Ibidem*[verso].
[31]*Ibidem*, f. 10.
[32]Ionel Maftei, *Personalități ieșene*, vol. I, Iași, 1992, p. 295; *Istoria învățămîntului în România. Compendiu*, București, 1971, p. 310–311.
[33]*Istoria învățămîntului în România*, p. 310–311.
[34]*Facultatea Agronomică din Chișinău. Dare de seamă*, p. 20–23.
[35]Ionel Maftei, *op. cit.*, vol. I, p. 164; *Facultatea Agronomică din Chișinău*, p. 16–17; *Istoria învățămîntului în România. Compendiu*, București, 1971, p. 310–311.
[36]Ionel Matfei, *op. cit.*, vol. II, Chișinău, 1993, p. 309.
[37]*Ibidem*, p. 62–63, 183; *Facultatea Agronomică din Chișinău*, p. 25–28.
[38]DGAN, Iași, Fond. *Universitatea „Al.I. Cuza". Rectorat*, d. 1657/1937, v. III, f. 515.
[39]DGAN, Iași, Fond. *Universitatea „Al.I. Cuza". Rectorat*, d. 2081/1941, vol. III, f. 559.
[40]*Ibidem*, f. 996.
[41]*Ibidem*.
[42]*Ibidem*.

Liviu VACARCIUC

WELCOME to MOLDOVA! PROGRAMUL NAŢIONAL TURISTIC „DRUMUL VINULUI"

În ultimii ani în Republica Moldova se acordă o atenţie deosebită dezvoltării turismului. Parlamentul a adoptat Legea turismului, Regulamentul privind licenţierea şi brevetarea activităţii de turism, Nomenclatorul funcţiilor în turism, contractul şi fişa de evidenţă, modul de aplicare a voucherului turistic, clasificarea structurilor de primire, iar prin Hotărîrea Guvernului nr. 429 din 26.04.2004 a fost aprobat Programul Naţional Turistic (PNT) „Drumul vinului".

CARTEA DE VIZITĂ

Republica Moldova este recunoscută pe plan mondial ca o regiune cu un bogat folclor autentic, cu o varietate etnografică deosebită, cu un popor ospitalier şi ca o ţară vitivinicolă dezvoltată. Satele pitoreşti, monumentele istorice, bunăvoinţa oamenilor sînt elemente indispensabile unui traseu turistic. În Moldova pot fi atraşi amatorii de vînătoare, de pescuit, de agrement. Curiozitatea turiştilor străini poate fi susţinută de gama largă a vinurilor moldoveneşti, cu particularităţile lor zonale şi de diferite categorii de calitate, păstrate în oenoteci (colecţii) vechi, şi care sînt un atribut al bogatei gastronomii naţionale. Fabricile vinicole din Moldova au acumulat o experienţă bogată în organizarea recepţiilor pentru delegaţiile de peste hotare.

S-a stabilit o conlucrare a fabricilor vinicole cu firme turistice sau ambasade străine privind demonstrarea tematică şi de promovare a faimosului sortiment de vinuri din microzonele tradiţionale: Cricova, Mileştii Mici, Romaneşti, Stăuceni, Purcari, Ciumai, Cojuşna, Orhei, Bălţi, Hînceşti, Călăraşi. Programul Naţional Turistic „Drumul vinului" are ca scop impulsionarea dezvoltării turismului vitivinicol, cu integrarea acestui sector economic în reţeaua turismului internaţional. Această ramură ampelo-dionysiană, împreună cu industria turistică, este chemată să contribuie la atragerea în Moldova a unui număr mare de vizitatori, promovîndu-se adiţional şi celelalte componente turistice – istoria, cultura şi tradiţiile neamului.

O adevărată carte de vizită a Republicii Moldova sînt vinurile ce au obţinut denumiri de origine controlată, distincţii înalte la numeroase concursuri internaţionale, iar oraşele vinicole subterane cu săli de degustare în dizain excepţional reprezintă un potenţial valoros pentru turismul rural autohton. Moldova atrage tot mai mulţi turişti, oameni de afaceri, investitori predispuşi spre consumarea unei diversităţi de produse vitivinicole: struguri albi, roz şi roşii, must proaspăt, suc dietetic, băuturi nealcoolice, vinuri naturale şi speciale etc. La unele staţiuni balneoclimaterice se aplică tratamentul cu struguri şi sucuri (uvaterapia).

TRADIȚIA NEAMULUI

Cultura viței-de-vie pe meleagul moldav cunoaște o istorie milenară. Lîngă satul Naslavcea din nordul Moldovei au fost descoperite amprentele în piatră a frunzelor de viță fosilă – specia *vitis*. Specia respectivă a fost cultivată cu un mileniu înaintea erei noastre, iar tradiția producerii vinului pe aceste locuri se perpetuă încă de la traci, geți și daci. Despre calitatea vinurilor din zona carpatică amintește istoricul antic Xenofon.

Condițiile climaterice și relieful specific al Republicii Moldova asigură condiții favorabile pentru cultivarea viței-de-vie. Republica Moldova se numără printre primele zece state din lume – mare exportatoare de vinuri. Moldova anual produce, la cele peste 180 de întreprinderi vinicole, circa 35 mil. dal vin, cantități impunătoare de vinuri spumante și divin.

Interesul consumatorilor de frumos este alimentat de diversitatea landșaftului și varietatea rezervațiilor naturale, de bogăția muzeelor, originalitatea bisericilor și mănăstirilor plaiului. „Drumul vinului" vine, astfel, să creeze imaginea țării în lume.

OBIECTIVELE PROGRAMULUI

Programul Național Turistic „Drumul vinului" urmărește scopul de a include turismul rural în rutele turistice internaționale, de a dezvolta infrastructura turistică sau de a o reanima pe cea existentă, și de a crea noi locuri de muncă, a promova tradițiile și cultura autohtonă, de a lansa rutele vitivinicole, și de a asigura la nivel regional un parteneriat între sectorul public și cel privat.

Pentru a atinge aceste scopuri este necesar de a conștientiza importanța programului la toate nivelurile societății. De asemenea, este necesar de a crea un program special de învățămînt, de a obține un comportament adecvat al membrilor societății civile față de turiști, de a renova căile de acces în zonele turistice și ansamblul de servicii conform normelor managementului industrial și marketingului internațional.

Este necesar a continua fondarea mai multor gospodării exemplare în baza unor proiecte cu infrastructură turistică și de agrement, organizarea trainingurilor pentru instruirea personalului și alte măsuri în baza unui regim facilitar investițional.

La momentul de față au fost aprobate 7 rute turistice; concomitent, au fost formulate cerințele față de localitățile și gospodăriile cuprinse în acest proiect. Iată cele mai principale:

- localitățile să fie bine amenajate și să aibă căi adecvate de acces;
- locurile să fie pitorești și să posede un colorit folcloric specific;
- localitățile să dispună de gospodării țărănești exemplare pentru cazare și să aibă meșteri populari;
- în localități să existe crame de prelucrare a strugurilor în condiții de casă și pivnițe de păstrare a vinului;
- în localități să existe colective folclorice și monumente istorice, condiții de agrement.

VINURILE MOLDOVENEȘTI AR PUTEA FI PLĂTITE CU CARDURI

În țările dezvoltate turismul aduce un venit considerabil; același lucru îl dorim și în Republica Moldova. În continuare, prezentăm cîteva argumente în favoarea turismului vitivinicol moldav, reieșind din nivelul și perspectiva dezvoltării ramurii date.

1. Perspectiva dezvoltării sectorului vitivinicol pînă în anul 2020, program aprobat prin Hotărîrea guvernului nr. 1313 din 7 octombrie 2002, este argumentul de bază pentru o evoluție modernă și calitativă. Se preconizează renovarea plantațiilor pe cca 100 mii ha (7 mii ha anual). Se iau măsuri urgente de a extinde suprafața portaltoiului cu 1 100 ha și cea de altoi cu 300 ha, cu intenția de a păstra rotația lor anuală de 50 ha și 30 ha corespunzător, în funcție de valoarea biologică și starea fitosanitară a materialului de înmulțire. Actualmente, în Republica Moldova activează cca 40 de pepiniere viticole ce produc anual peste 4 mil. butași altoiți care corespund standardelor naționale SM206 și SM207.

2. Evaluarea sortimentului viticol, ca argument suplimentar, se realizează prin programul de revitalizare a viticulturii cu plantații fondate în baza clonelor testate la principalele boli virotice. În *Registrul soiurilor* sînt incluse 69 de soiuri de viță-de-vie, dintre care 27 – pentru struguri de masă, fapt ce permite utilizarea rațională a condițiilor pedoclimaterice ale zonelor și potențialul lor tehnologic de păstrare sau prelucrare. 70-80 % dintre acestea sînt soiuri europene, celelalte sînt din categoria soiurilor de selecție nouă, ecologic pure. Plantațiile noi conțin clonele soiurilor europene omologate în Moldova: Chardonnay, Sauvignon, Riesling de Rhin, Aligote, Pinot blanc, Traminer, Pinot noir, Merlot, Cabernet,

Sauvignon şi altele. Suprafaţa plantată cu soiuri roşii va cuprinde aproximativ 40%, iar cea cu soiuri de masă – nu mai mult de 20%. Din ultimele, alături de soiul Moldova, avem aşa soiuri deosebite ca: Frumoasa albă, Alb de Suruceni, Vierul 59, Jubileu Juravel, Muscat basarabean, Leana, Codreanca, Legenda, Startovîi şi cele apirene, fără seminţe, cum sunt: Romulus, Himrood, Alb apiren, Roz apiren, Kişmiş moldovenesc.

3. Efectul curativ la consumarea soiurilor apirene poate atrage vizitatorii. S-a constatat că strugurii apireni, comparativ cu soiurile cu seminţe, conţin o cantitate mai mare de fructoză, glucoză şi alte glucide preţioase naturale. Astfel, se creează premisa includerii acestor soiuri ca parte componentă a programului „Drumul vinului". Strugurii pot fi utilizaţi în stare proaspătă sau pentru obţinerea unei game largi de produse exotice – stafide, gemuri, dulceaţă, diverse băuturi – produse înalt curative, îmbogăţite cu compuşi biologic activi şi substanţe nutritive (aminoacizi, vitamine, microelemente, flavonoidine). Aceste produse sînt recomandate la tratarea gastritelor, neurozelor, afecţiunilor metabolice şi altor maladii la bătrîni, copii şi persoane cu regim dietetic.

4. Nivelul industrial modern al vinificaţiei din majoritatea zonelor este un factor de atragere a vizitatorilor, mai ales că întreprinderile vinicole prepară tipuri variate de vin, mult asemănătoare cu prototipurile: *porto, marsala, madera, heres, wermut, sautern, tokay, champagne, brandy.*

Tehnologiile utilizate de unităţile industriale sînt performante, strugurii se prelucrează la utilaj european de ultima generaţie, iar îmbutelierea produsului finit se efectuează la linii automatizate.

5. Numărul vinurilor cu denumiri de origine (VDO) este în permanentă creştere, fapt ce dovedeşte calitatea excepţională tipică a soiului concret, zonei şi climei respective. În documentul normativ „Regulamentul", aprobat prin hotărîrile guvernului nr. 760 din 10 noiembrie 1995 şi nr. 551 din 7 iulie 2005, este stipulată necesitatea delimitării plantaţiilor, analizei stării lor, respectării regulilor agrotehnicii şi procedeelor de cultivare şi elaborare a instrucţiilor tehnologice proprii. După avizul pozitiv emis de Comisia centrală de degustare, Agenţia agroindustrială „Moldova-Vin" aprobă marca dată pentru producerea oficială şi realizarea ei pe piaţă. Pînă la momentul de faţă au fost elaborate şi aprobate 23 de mărci VDO şi 2 vinuri cu denumire de origine controlată: *Chardonnay de Hînceşti* şi *Sauvignon de Hînceşti* – VDOC. Din VDO, mai bine de jumătate reprezintă vinuri albe seci, 7 – roşii seci şi 2 – desert dulci. Unele VDO au fost distinse deja la concursuri internaţionale cu medalii. Pe viitor se preconizează extinderea suprafeţelor cultivate în Hînceşti, Bulboaca, Ialoveni, Cricova, Romaneşti şi Nisporeni din zona Codru, de la 515 ha la 1280 ha, iar în zona sudică – de la 295 la 1970 ha, mai ales în localităţile Trifeşti, Ciumai, Tigheci, Comrat, Cimişlia şi Purcari.

6. Oraşul vinului a fost înregistrat şi Wine City va fi pentru turişti un simbol al vinificaţiei, unde se vor promova nu numai vinul, dar şi tradiţiile naţionale. Viitorul complex se proiectează în preajma Institutului Naţional pentru Viticultură şi Vinificaţie (Schinoasa). Wine City va fi o zonă de agrement, în care anul împrejur se vor desfăşura un şir de activităţi pentru turişti. Pe o suprafaţă de 6 ha din cele 14,83 ha preconizate, vor fi amplasate crame, conacuri, săli de degustare, pivniţe, restaurante şi alte localuri – toate corespunzătoare cerinţelor urbanistice moderne. În Wine City îşi vor prezenta producţia peste 40 de companii vinicole din Moldova.

Un studiu Mastercard Europe arată că unele state europene reuşesc să scoată anual de pe cardurile turiştilor sume considerabile. Lupta se dă între Italia,

Franța și Spania, cu transferurile respective: 748 mil. Euro, 650 mil. Euro și 460 mil. Euro, iar Franța rămîne nr. 1 la incasarea banilor pe petreceri și alimentație – în 2004 cca 314 mil. Euro, inclusiv pentru băuturi și vin prin carduri a fost tranzacționată o sumă de 218 mil. Euro. Vom concluziona că turiștii străini pot asigura un venit de 30-50 % din beneficiul viitorului oraș „Bachus Dava".

FASCINANTELE RUTE TURISTICE VITIVINICOLE

Ruta **Chișinău–Orheiul Vechi.** Începe în municipiul Chișinău și continuă prin satele Stăuceni, Peresecina, Brănești, Cricova, Dubăsari, cu vizitarea fabricilor de vin de la Colegiul Național de Vinificație, „Vinul Codrilor" S.A., Pivnițile „BasaVinex", „Buchetul Moldovei" și Combinatul de Spumante. Adițional, turiștilor li se va demonstra rezervația Trebujeni, mănăstirea Curchi, bisericile din Peresecina – *Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil* (1846), din Trebujeni – *Schimbarea la față* (1844), din Butuceni – *Nașterea Domnului* (1890), mănăstirea rupestră – Butuceni (1675), precum și conacurile Cristi din Romanești, Balioz din Ivancea, muzeul „Alexandru Donici" și complexul medieval Orheiul Vechi.

Parcurgînd această rută vitivinicolă, amatorii de vin alb matur pot cunoaște mostra VDO *Aligote de Stăuceni*, produs din soiul de struguri cu aceeași denumire, fabricat la Colegiul Național de Vinificație, care își are începuturile încă din 1842. Vinul are culoarea paiului cu nuanțe verzui, buchet fin de soiuri cu nuanțe de maturare și cu gust armonios ușor picant. Este menționat cu numeroase medalii și diplome la concursuri internaționale. Atenția turiștilor va fi reținută de vinul alb sec *Dnestrovskoe*, din soiul Rcațiteli, și vinul *Feteasca* de calitate superioară, maturat 1,5 ani, de culoarea verzuie a paiului, cu buchet fin de mirosuri de flori și gust moale matur armonios, a fost distins cu 2 medalii de aur, 7 – de argint și 4 – de bronz.

În pivnițele orașelor subterane Cricova și Brănești, alături de vinurile amintite din aceeași categorie, poate impresiona: *Sauvignon*, *Pinot blanc* și *Traminer*. Pivnițele au fost deschise respectiv în anii 1953 și 1976, pe locul fostelor cariere de piatră, unde acum se găsesc la maturare cîte 1 mil. dal de vin. La Cricova există o colecție importantă de butelii cu vin vechi (de 10–90 de ani), secții pentru producerea spumantelor etc.

În preajma rîului Nistru, se obține vinul tipic *Riesling* – natural, alb, sec, maturat la Orhei, Rașcov, Brănești, Cricova. La Orhei se mai produce vinul tare, unical, hiperoxidat *Orheiul Vechi*, extractiv și bogat în flavonoizi ai lemnului de stejar, menționat la concursuri cu 1 medalie de aur și 2 de argint. „Orhei-Vin" S.A., fondată în 1945, este specializată în producerea vinurilor naturale albe seci și speciale tari. În ultima vreme aici s-a dat în exploatare o secție de șampanizare. Linia italiană de îmbuteliere asigură calitatea înaltă a producției, în corespundere cu cerințele standardelor mondiale.

În partea dreaptă a Nistrului, la fabrica de vinuri din orașul Dubăsari, se produce cel mai aromatic și curativ vin, *Buchetul Moldovei*, în rețeta căruia intră extracte naturale din cca 30 specii de plante, flori și ingrediente. În cadrul rutei date se mai poate vizita vechea cramă a familiei imperiale ruse Romanov din localitatea Romanești. Aici putem proba vinul natural roșu sec de marca *Romanești*, maturat în butoaie și budane 2 ani, care-i obținut din strugurii Cabernet, Merlot, Malbec – în raport de 60:30:10%, de culoare rubiniu deschis, buchet compus, cu nuanțe de migdal și maturare; gustul e moale și catifelat; a fost distins la concursuri cu medalii de argint.

Ruta **Chișinău–Codrii Moldovei.** Începe în municipiul Chișinău și continuă prin satele Iurceni, Nisporeni, Bîcovăț, Cojușna și or. Călărași, cu vizitarea făbricilor de vin de la „Vinis-NLG" S.R.L., „Nis-Struguraș" S.A., „Codru-ST" S.R.L., „Cojușna" S.A. și „Călărași-Divin" S.A. Adițional se pot vizita rezervațiile Căpriana, Dolna, Codru și Plaiul Fagului, mănăstirile Căpriana (1429), Vărzărești (1420), Hîrbovăț (1730), Răciula (1794), conacul Ralli-Arbore din Dolna, complexul balnear Codru din Hîrjauca; se pot organiza întîlniri cu meșterii populari din Lozova și Iurceni.

Ruta prevede vizitarea producătorilor tradiționali de vinuri albe seci specifice regiunii, de calitate impecabilă. Bunăoară, strugurii Aligote de pe panta sudică din satul Onești, Strășeni, asigură obținerea vinului de regiune *Onești*, maturat 2 ani, de culoare verzui-auriu, cu buchet fin de soi, maturat și cu gust plin, plăcut, menționat cu medalii (1 de aur, 3 de argint).

Combinatul de Vinuri și Spumante „Nis-Struguraș", fondat în 1990 în baza vechilor unități Vărzărești, Șișcani, Iurceni, Nisporeni din zona codrilor Moldovei, s-a specializat în producerea vinurilor albe și spumante. Aici au fost create compoziții irepetabile

cu prospeţime în gust, îndrăgite de amatori: *Alb de Nisporeni* (Aligote, Pinot blanc, Sauvignon) şi *Roz de Nisporeni* (Aligote, Pinot noir, Sauvignon); adăugător se mai propune un sortiment bogat al vinurilor albe seci şi demidulci, tari şi desert. Îndeosebi, evidenţiem vinul de calitate superioară (1,5 ani de maturare) elaborat în anul 1977 din soiul Miuler Turgau (75–80%) – cupajat cu unul din soiuri – Traminer sau Sauvignon, cu aromă elegantă şi gust răcoritor armonios, menţionat la mai multe concursuri. Spumantul *Nis-Struguraş*, pe bună dreptate considerat o băutură festivă, se impune prin calitatea constantă, iar brandy *Fortuna* – o băutură tare, cu un gust special, fabricată din distilate maturate în prezenţa stejarului, s-a dovedit a fi fermecătoare, cu gust de neuitat.

La vechea Fabrică de vinuri din Călăraşi (fondată de Şustov) menţionăm dotarea ei cu instalaţii de distilare şi secţii pentru maturarea distilatelor divin. Aici au fost elaborate băuturi tari, nobile: *Divin Călăraşi* (7 ani de maturare), *Luceafăr* (10 ani de maturare), *Noroc* (15 ani de maturare), *Ştefan Vodă* (25 ani de maturare). Buchetul divinului cu vechimea între 10 şi 25 ani de maturare este foarte compus: în el predomină o gamă fină de flori, esteri, vanilie uşor sesizată, iar gustul e tare, moale, plin şi uleios, cu nuanţe de răşină balzamică şi reminiscenţe ale compuşilor volatili. Pe pereţii pocalului golit rămîne o peliculă de substanţe eterice aromatice, care se evaporă încet, dovedind nivelul extractiv bun şi calitatea aromei perfecte. Astfel, degustaţia este un proces concomitent de savurare şi gîndire, primind acea plăcere de senzaţie a razelor solare, a sevei, a forţei soiului şi a creaţiei umane de-a lungul anilor.

S.A. Fabrica de vinuri „Cojuşna" s-a proslăvit încă la sfîrşitul secolului al XIX-lea, cînd domeniile lui S. Ciubuc au îmbuteliat *Vin Basarabean nr. 1*. Crama şi pivniţa de la Cojuşna sînt bine dotate tehnic, vinurile de marcă albe şi roşii au o aromă tipică de flori. Perle veritabile sunt vinurile *Cojuşna* şi *Dumbrava din Cojuşna*, care pot fi degustate în cele 2 săli de degustare, în asociere cu o bogată gastronomie naţională. Pe oricine îl va impresiona colecţia unicală de vinuri vechi, fondată în 1979, cu 5 galerii, unde se păstrează în scopuri comerciale cca 1 mil. butelii. Turiştii au posibilitatea de a procura la preţuri rezonabile vin fabricat cu 20–30 de ani în urmă.

Ruta **Chişinău–Lapuşna.** Începe în municipiul Chişinău şi continuă prin satele Bardar, Mileştii Mici, oraşele Hînceşti, Cimişlia, Ialoveni, cu vizitarea fabricilor de vin de la Institutul Naţional al Viei şi Vinului, S.A. „Vinăria Bardar", S.A. „Vitis Hînceşti", Agrofirmei „Cimişlia" S.A., S.A. „Vinuri Ialoveni" şi Combinatului de Vinuri de Calitate „Mileştii Mici". Adiţional se pot vizita rezervaţiile naturale silvice Moleşti, Hînceşti, mănăstirea *Sf. Mare Mucenic Teodor Tiron* (1858) din Chişinău, bisericile din Bardar – *Sf. Nicolae* (1879), din Mileştii Mici – *Sf. Nicolae* (1870), precum şi conacul *Mirzoian Manuc-Bei* din Hînceşti, cetăţuia (secolul XV) din Costeşti şi Muzeul de Etnografie şi Istorie Naturală din Hînceşti.

Urmînd ruta „Lapuşna", se poate face cunoştinţă cu microvinificaţia Institutului Naţional al Viei şi Vinului, unde au fost elaborate vinuri albe seci ca *Alb de Codru* (din Aligote şi Pinot), *Tigheci* (din Riesling Rhin, Chardonnay şi Muscat alb), *Floreasca* (Aligote, Feteasca şi Muscat), *Floarea Viei* (Rcaţiteli şi Feteasca), vinuri maturate 1 an, care au fost menţionate la numeroase concursuri pentru aroma fină floral şi gustul moale, bogat şi armonios.

La Bardar şi Hînceşti vom cunoaşte o gamă bogată de vinuri naturale nobile. La „Vinăria Bardar", putem urmări unele operaţii din tehnologia producerii divinului – a cunoscutelor mărci *Vinorum* (5 ani de maturare) şi *Cezar* (7 ani de maturare). Aici se mai produc categorii de vinuri tari *Prometeu* şi *Luceafăr*, diverse vinuri demidulci albe, roze şi roşii.

Hînceşti este în posesia unei podgorii prestigioase în Moldova, producînd vinuri de calitate superioară – VDOC, atît seci, cît şi demidulci. Aici avem prilejul să admirăm mostre care au în palmares nu numai medalii de aur, dar şi Grand Prix, pentru că posedă aroma florilor de cîmp, gust de barbaris, proaspăt şi plin – *Chardonnay VDOC*; aromă fină naturală de coacăză, gust proaspăt, moale – *Sau-*

vignon VDOC; mireasmă fină, îmbătătoare de trandafir – *Traminer*; calitate superioară, culoare scînteietoare a rubinului şi gust picant, plin, de fructe – *Roşu de Hînceşti*; nuanţe de coacăză neagră şi flori de cîmp – *Victoria demisec*.

Puţin mai la sud, la porţile stepei Bugeacului – la Cimişlia, pe podgoriile întinse pe o suprafaţă de cca 6 mii ha scăldate de soare – toamna se pîrguiesc struguri mustoşi de diverse soiuri, plantaţii ce îmbină efortul a peste 40 de gospodării viticole ţărăneşti şi 4 filiale vinicole ale fabricii de vin înzestrate cu utilaj modern. Agrofirma „Cimişlia" S.A. este un producător de vinuri albe seci de consum curent şi de marcă – *Sauvignon* şi *Traminer*, de vinuri pentru spumante, din Aligote, Pinot, Riesling, de vinuri roşii – *Codru*, din Cabernet şi Merlot, la producerea cărora se utilizează căzi clasice de stejar, reactoare de extracţie cu agitator, pivniţe de maturare la temperatura optimă 10-12^0 C anul împrejur, filtre şi îmbuteliere sterilă. Vinurile de Cimişlia au o savoare aparte, care te face să simţi căldura soarelui, armonia gustului.

O unitate vitivinicolă deosebită pe această rută este fabrica de producere a vinurilor speciale (peliculare) „Ialoveni". Vinurile tari (20% vol) *Ialoveni* şi *Romaniţa* se produc utilizîndu-se două tipuri de fermentare (anaerobă-aerobă), se maturează 2 ani în condiţii de supraoxidare şi au gust specific cu adiere de esteri şi nucuşoare prăjite. Vinurile sînt mult apreciate de consumatori şi au fost medaliate.

Surpriza rutei este fabrica subterană (20 km) de la Mileştii Mici, cu străzi *Aligote, Cabernet, Codru...*, unde sunt aranjate mii de butoaie şi budane de stejar, mii de cisterne metalice emalate pentru maturarea vinului la temperaturi reduse. Aici se află şi o secţie biochimică de şampanizare a vinului *Moldova de Lux*. Sortimentul este foarte bogat, dovadă servind formidabila colecţie de vinuri din toate vremurile.

Ruta **Chişinău–Stepa Bugeacului.** Începe în municipiul Chişinău şi trece prin oraşele Taraclia, Vulcăneşti, Basarabeasca, Ciadîr-Lunga şi satele Corten, Tvardiţa, cu vizitarea fabricilor de vin – Combinatul Taraclia S.A., Fabrica „Aur-Vin", C.P.C. „Corten", Î.M. „Vinimpex" S.R.L., Î.M. „Lvin-Invest" S.R.L., „Kazaiak-Vin" S.A. Adiţional se pot vizita rezervaţiile Tigheci, Prutul de Jos, Secţiunea geologică Ialpug, mănăstirea *Sf. Mare Mucenic Teodor Tiron* din Chişinău, catedralele *Sf. Ioan Botezătorul* (1858) din Comrat, *Sf. Arhangheli Mihail şi Gavriil* (1850) din Ciumai, bisericile din Tvardiţa – *Sf. Cuvioasa Paraschiva* (1842), din Taraclia – *Sf. Mare Mucenic Gheorghe* (1873), din Ciadîr-Lunga – *Sf. Dumitru* (1911), Muzeul Etnografic din Beşalma, casa memorială *Ol. Panov*, eroul Plevnei din Taraclia, monumentele „Bătălia de la Cahul –1770", al contelui Voronţov (1845) şi al lui Al. Suvorov de la Vulcăneşti.

În sudul Moldovei vinificaţia este o ramură dezvoltată; aici activează numeroşi producători de vinuri roşii. La combinatul din Taraclia, alături de gama largă de vinuri albe seci şi demidulci, impresionează vinurile naturale roşii *Cabernet*, *Merlot*, *Pinot franc* din seria *Reserve Collection VDOC*, obţinute prin metoda clasică a fermentării mustului pe boştină. Vinurile de consum curent sînt din seria comercială *Deal Natal* şi noul brandy *Vesioliі Vinodel*. Mîndria întreprinderii totuşi o constituie vinurile vechi maturate minimum 4 ani, din care un an în sticlă, din seria *Gold Collectione*: *Tarakliiskoe-1994*, *Codru-1994* şi *Auriu-1992*. De subliniat că primul deţine 4 medalii de aur, iar ultimul – 3 medalii de aur.

Fabrica „Aur-Vin" este cea mai nouă şi cea mai dotată întreprindere vinicolă de la sud, construită de investori ruşi. Toate secţiile primare, secundare şi de finisare sînt automatizate, îmbutelierea se efectuează în mod steril, la rece; laboratorul de control tehno-chimic este şi el dotat cu utilaj modern. Linia de cale ferată permite de a încărca producţia direct în vagoane, pentru a o exporta spre pieţele Rusiei. Vinurile albe, roze şi roşii au specificul tipic soiului: *Chardonnay, Sauvignon, Cabernet* sau *Merlot* şi au fost deja menţionate cu medalii de cea mai înaltă probă.

În satul Tvardiţa funcţionează o întreprindere mixtă moldo-bulgară, specializată în producţia de brandy, divin şi alte băuturi tari.

Ruta **Chişinău–Purcari.** Începe în municipiul Chişinău şi continuă prin satele Mereni, Purcari, Tudora, Talmaza şi oraşele Ştefan Vodă, Tiraspol, cu vizitarea fabricilor de vin Î.M. „Dionysos-Mereni" S.A., „Caragasani-Vin" S.A., Î.M. „Vinăria Purcari" S.R.L., „Tudora-Vin" S.A., „Gospodăria viticolă Talmaza" şi Combinatul de vinuri şi divin „Kvint". Adiţional se pot vizita rezervaţia silvică Mislindra, mănăstirea *Sf. Mare Mucenic Teodor Tiron* din Chişinău, bisericile din Mereni – *Sf. Arhangheli Mihail şi Gavriil* (1818), din Căuşeni – *Sf. Apostoli Petru şi Pavel* (1870), din Căuşeni – *Sf. Împăraţi*

Constantin şi Elena (1829), din Zaim – *Sf. Arhangheli Mihail şi Gavriil* (1871) şi, desigur, biserica *Adormirea Maicii Domnului* (secolul XV) din Căuşeni.

Ruta începe de la staţia de cale ferată Mereni, unde pe o coastă de deal este amplasată fabrica de vin, care a luat naştere în 1959, iar după 1996 a fost transformată în S.A. mixtă „Dionysos-Mereni", producător de vinuri albe: *Aligote*, *Traminer Muscat*, *Chardonnay*, *Sauvignon* şi roşii: *Cabernet*, *Merlot*. Acestea fac parte din cele două serii comerciale: *Carlevana*, maturate în vase de stejar minimum 6 luni, şi *Flori de cîmp*, ce cuprind mai multe vinuri ordinare cu zahăr rezidual. Vinurile din seria *Carlevana – Chardonnay Rezerva 2000* şi *Cabernet Rezerva 2000* au fost incluse, după concursul „Vinalies Internationales", în *Catalogul celor mai bune vinuri ale lumii*, editat de Uniunea Oenologilor din Franţa.

În drum spre renumitul Purcari trecem prin preajma altor unităţi vinicole importante, precum vechea fabrică de vinuri de la Bulboaca, proiectată de francezi acum 100 de ani, unde se prepară toată gama vinurilor naturale seci, demiseci şi demidulci, la fel, lichior *Vişini* şi *Nucuşor*, veritabilul vin *Cagor desert*. În această microzonă se evidenţiază vinurile din Speia. Cunoscutul boier Leonard a proiectat pivniţe adînci de maturare, funcţionabile şi astăzi, a început să construiască cale ferată spre Speia, a ridicat şcoli, biserici.

Între satele Răscăeţi, Purcari, Olăneşti se găseşte, poate, cea mai favorabilă microzonă vinicolă nistreană – Purcari, cunoscută încă în secolele trecute ca producător de vinuri roşii excepţionale după calitate şi gust, mult asemănătoare cu vinurile *Russilon-Langedoc*. Vechiul brandy se referă la a doua jumătate a secolului al XIX-lea, a obţinut 2 medalii de aur la expoziţii agricole, ultima la sfîrşitul secolului, chiar la Paris, ca mai apoi, în perioada postbelică, să cucerească încă 6 medalii de aur şi 7 de argint. Receptura vinurilor de secole, însă, a fost pierdută odată cu calvarul filoxeric, crizele financiare, războaiele sau frămîntările sociale. Din 1953 oenologul Pimen Cupcea a început lucrări de restabilire a vechilor mărci *Negru de Purcari* şi *Roşu de Purcari*. Vinul elitar „negru" a fost căpătat din soiurile Cabernet, Rara Neagră şi Saperavi, iar „roşu" – din Cabernet, Merlot şi Malbec.

În aceeaşi zonă, la Tudora-Vin, pe terasele sud-estice ale malului drept al fluviului Nistru (pe cursul inferior), din aceleaşi soiuri de struguri, se fabrică vinuri roşii naturale seci, de o consistenţă impunătoare, cu buchet de arome deosebite şi cu gust ulcios bine catifelat.

Ajunşi la Căuşeni, trecem pe lîngă „Suvorov-Vin", important producător de vinuri de diverse categorii. Iar la Talmaza, un sat pitoresc de pe malul drept al Nistrului, compania mixtă „Lion Gri" deţine una din cele 5 filiale vinicole primare: Tomai, Sărăteni, Cania, Burlacu şi Talmaza. Cea din urmă produce *Merlot Talmaza* şi *Pinot Grigio*, vinuri albe şi roze – materia primă din care, la fabrica centrală „Lion Gri" din Chişinău, se realizează produsul finit: vinuri albe de calitate superioară, speciale: *Coral* alb şi roşu, *Muscat* roz demidulce, *Flamingo* alb, roz şi roşu demidulce, *Lidia* demidesert, *Muscat* şi *Cagor* desert, iar la Sărăteni – vinuri pentru spumante, la Tomai – vin tare, alb, *Prometeu*.

În sfîrşit, la „Kvint", Tiraspol, fondat mai bine cu 100 de ani în urmă, putem cunoaşte primele mărci ale divinului moldovenesc, create la mijlocul secolului trecut: *Doina* (10 ani de maturare), *Nistru* (8 ani de maturare), *Siurpriznîi* (12 ani de maturare), *Solnecinîi* (17 ani de maturare), *Victoria* (25 ani de maturare), *Suvorov* (40 ani de maturare).

Ruta **Chişinău–Bălţi.** Începe în municipiul Chişinău şi Cricova, continuă în oraşul Bălţi şi satul Brăneşti, cu vizitarea făbricilor de vin de la Î.M. „Vismos" S.A., „Aroma" S.A., Î.M. „Acorex Wine Holding", „Barza Albă" S.A. şi „Pivniţele din Brăneşti" S.A. Adiţional se vor demonstra curiozităţi precum ariile naturale protejate: rezervaţia *Pădurea Domnească*, lacul Costeşti, Suta de movile din satul Cobani, peştera Emil Racoviţă din satul Criva, cheile Buteşti, toltrele Prutului, defileul Duruitoarea, mănăstirea Curchi, bisericile din municipiul Bălţi – *Sf. Nicolae* (secolul XVIII) şi *Sf. Împăraţi Constantin şi Elena* (1924), din satul Micleşti – *Sf. Spiridon* (1802), din satul Işnovăţ – *Sf. Nicolae* (1810), la fel şi cetatea Soroca, monumentul „Lumînarea Recunoştinţei", muzee şi conacuri medievale.

Primele două unităţi vinicole le putem vizita chiar în capitală. Fabrica „Vismos" îşi are începutul în 1944, este reconstruită în anii 1954-1957, fiind astăzi un mare producător de vinuri efervescente. Aici avem ocazia să degustăm producţie obţinută după o tehnologie originală: spumante naturale *Vismos alb demisec* şi *Vismos roz demidulce*, vinul spumant special roşu demidulce *Moldova* şi toată gama spumantelor *Siurpriznoe*, de la brut pînă la dulce, la

fel şi vinuri liniştite naturale precum: seria *Roua de argint* – *Feteasca*, *Riesling*, *Chardonnay*, *Merlot*, vinul demisec *Novell*, roz demidulce *Veronica* şi roşu demidulce *Doina Dulce*.

La Asociaţia de producţie „Aroma", veche întreprindere de producere a divinului (anul înfiinţării 1898), au fost lansate mărcile *3 stele* (1947), divin de 7 ani de maturare – *Moldova* (1959), două mărci de divin vechi de 10 ani de maturare – *Chişinău* şi de15 ani de maturare – *Basarabia*, două mărci divin foarte vechi, de 25 de ani de maturare – *Dacia* şi de 40 de ani de maturare – *Ambasador*. Divinurile sînt obţinute din vinuri de anumite soiuri albe de struguri prin distilare specială şi ţinute ani în şir în butoaie de stejar, iar la expirarea termenului, prin combinaţia creativă a partidelor de vinuri, se obţine un produs armonios.

La 15 km depărtare de capitală, pe un landşaft pitoresc din Cricova, s-a extins „Acorex Holding", una din cele mai dotate fabrici vinicole din Europa de Est. Întreprinderea, cu un şir de unităţi primare (filiale) în sudul Moldovei, este o fabrică specializată în maturarea, tratarea şi îmbutelierea diverselor tipuri de vinuri din seriile *Zolotoi fond* – de marcă şi de colecţie, *Terra Verde* – demidulci, vinuri albe şi roşii de soi de consum curent, la fel, vinuri desert, dulci şi tari. Aici vinurile se servesc de rînd cu bucate şi gustări naţionale, respectîndu-se cîteva reguli: mai întîi se servesc vinurile albe refrigerate, apoi – cele roşii; se face degustarea la temperatura încăperii: vinurile seci se servesc înaintea celor dulci, vinurile tinere – înaintea celor vechi.

„Barza Albă" S.A. din Bălţi este specializată în producerea divinurilor cu aromă florală deosebită, distinse pentru calitate excepţională – cu 8 Grand Prix, peste 60 medalii de aur şi argint. Printre acestea, evidenţiem divinuri cu tăria de 40% vol alcool – *Belîi aist* (5 ani de maturare), *Bălţi* şi *Speranţa* (7 ani de maturare), *Bucuria* (10 ani de maturare) şi seria divin foarte vechi, tăria de 44 grade, *Codru* (20 ani de maturare), *Sofia* (33 ani de maturare) şi *Prezident* (40 de ani maturare), toate de o fineţe rară, mult preţuite de vizitatorii de peste hotare.

Ruta **Chişinău–Dunărea de Jos.** Începe în municipiul Chişinău şi continuă prin satele Pleşeni, Borceag, Brînza, Slobozia Mare şi oraşul Cahul, cu vizitarea fabricilor de vin de la Î.M. „Imperial-Vin" S.A., Î.M. „Grape Valley" S.R.L., fabrica „Prut" S.A., fabrica „Slobozia Mare" S.A., Î.M. „Podgoria Dunării" S.R.L. Adiţional se pot demonstra rezervaţia ştiinţifică Prutul de Jos, mănăstirea *Sf. Cneaz Vladimir din Cahul*, catedrala cu hramul *Sfinţilor Arhangheli Mihail şi Gavriil* din acelaşi oraş, biserica *Sfinţilor Arhangheli Mihail şi Gavriil*, din satul Colibaş, Casa-muzeu *Nichita Lebedenco*, monumentul *Rumeanţev, Valul lui Traian* (satul Văleni), la fel şi Staţiunea balneo-climaterică „Nufărul Alb" din oraşul Cahul.

În drum spre Pleşeni, intersectăm renumitele unităţi vinicole Bardar, Hînceşti, Iargara şi, ajunşi la „Imperial-Vin", descoperim o fabrică modernă cu secţii spaţioase, beciuri adînci, dizain frumos şi producţie seducătoare. Este o fabrică nouă (înfiinţată în 1977), reconstruită cu ciclul complet de producere „de la viţă – la pocal", cu bază proprie de materie primă şi sortiment bogat, atestat la calitate în sistemul ISO-9001. Marca comercială a vinurilor albe şi roşii demidulci *Duşa monaha* au cucerit piaţa din Est. Numai în Rusia se realizează anual mai bine de 800 mii butelii. Producţia este împachetată în cutii cu marca firmei, fără capac, înfăşurate cu termopeliculă transparentă.

În continuare, ruta ne îndreaptă spre o regiune ecologică favorabilă producerii vinurilor roşii – Borceag, Cahul, Brînza, Slobozia Mare. „Grape Valley" S.R.L. produce vinuri pure de marca *Cabernet*, *Merlot*, *Pinot noir*, *Codru*, renumitul vin *Pastoral desert*, vinuri demidulci. Asemenea vinuri se prepară şi la Brînza, o microzonă din preajma luncii Prutului, dar de o compoziţie fină, o astringenţă moale şi catifelate plăcut. Vinificaţia este principala operaţie în campania de sezon vinicol. Oamenii din partea locului sînt vinificatori de la mic la mare. Pe coasta cea mai de sud a Moldovei, la Slobozia Mare, s-au întins cele mai masive podgorii cu soiuri roşii. La vinurile roşii gazdele propun tradiţionala carne la grătar, mititei, frigărui cu multă verdeaţă şi piper. Aici, la Valul lui Traian, dacii liberi au inventat cada, presa de lemn şi butoiul din trunchi de copac. Interesante sînt portul şi uneltele meşterilor populari, împletitul în lozie, instrumentele şi cîntecele populare de neuitat.

Haralambie VASILIU

ÎNVĂȚĂMÎNTUL AGRICOL ÎN ROMÂNIA

Haralambie VASILIU
(1880–1954)

Haralambie Vasiliu s-a născut la 17 iulie 1880, în satul Păuşeşti, comuna Dumeşti, judeţul Iaşi. A urmat cursurile liceale la Iaşi, la Liceul Internat. Apoi s-a înscris la Universitatea din Iaşi, unde a frecventat în acelaşi timp secţiile de fizico-chimice şi matematici, pe care le-a absolvit; prima în 1901, iar cealaltă în 1902. Plecat în Germania, cu intenţia de a se specializa în chimie agricolă, s-a înscris mai întîi la Academia Agricolă din Hohenheim, cu scopul de a-şi putea însuşi, în prealabil, cunoştinţele agronomice de bază. După terminarea acestui institut în 1905, a plecat la Universitatea din Breslau pentru a se specializa în chimie agricolă. După un an, în 1906, şi-a luat doctoratul. Îndată ce s-a întors în ţară, în 1906, deşi în vîrstă de numai 27 de ani, a fost numit profesor suplinitor la Catedra de chimie agricolă, de curînd înfiinţată la Universitatea din Iaşi. După trei ani de funcţionare în acest grad, este definitivat în acest post. În anul 1916, deci la vîrstă de 37 de ani, este făcut profesor titular. Haralambie Vasiliu a muncit timp de 40 de ani pentru înfiinţarea, organizarea şi consolidarea învăţămîntului superior agricol din Iaşi. La 17 aprilie 1933, prin contribuţia lui H. Vasiliu, ia fiinţă Facultatea de Ştiinţe agricole a Universităţii din Iaşi, al cărei prim decan a şi fost eminentul profesor. Împreună cu colaboratorii săi a făcut numeroase analize de nutreţuri, cu scopul de a stabili valoarea nutritivă, punct de plecare pentru o alimentaţie raţională a animalelor. O lucrare de sinteză de mare însemnătate, cu mult folos continuată şi astăzi, este Chimia agrară, *în două volume, apărută în 1937 şi 1940. La aceasta se adaugă numeroase comunicări ştiinţifice cu privire la unele probleme de mare însemnătate, cum sînt: mişcarea apei în sol în funcţie de plante şi de lucrările solului; analize privind fertilitatea diferitor soluri etc.*

Rezultatele obţinute în cercetările sale au fost publicate în peste 50 de lucrări ştiinţifice. Haralambie Vasiliu a fost unul dintre primii oameni de ştiinţă din România care s-a ocupat de rolul microelementelor în viaţa plantelor. Lucrările sale privind cuprul sînt deosebit de interesante prin rezultatele obţinute. Spre adîncul bătrîneţelor sale el s-a retras din activitate, cu conştiinţa împăcată că şi-a făcut datoria şi că visul său din tinereţe s-a concretizat în Institutul agronomic din Iaşi de astăzi. Profesorul şi omul de ştiinţă Haralambie Vasiliu s-a stins din viaţă în anul 1954.

Ionel MAFTEI

Importanța unui învățămînt agricol bine organizat apare evidentă, dacă ne dăm seama ce influență mare poate avea el asupra producției agricole a unei țări și, deci, asupra economiei generale a țării.

Toată lumea își dă seamă de marea importanță ce o are agricultura pentru o țară, ca trebuind să satisfacă necesitatea cea mai mare a omului – acea de hrană – și să dea mijlocul de existență unei părți din populație – relativ mai mare în țările agricole și mai mici în cele industriale, – dar nu fiecare e convins de necesitatea progresului agriculturii. O bună parte dintre noi cred că felul cum se face de obicei agricultura la noi e cel care, normal, ar trebui să fie, și de o îmbunătățire în modul nostru de a gospodări nu e nevoie; așa au făcut agricultură strămoșii noștri și au trăit, așa facem noi și trăim și așa vor face și urmașii noștri și tot vor trăi. Dar se trece cu vederea că, normal, populația unei țări trebuie să tot sporească, că cerințele individului „spre un trai mai vrednic de om" sînt tot mai mari, pe măsură ce omenirea se civilizează, că necesitățile bugetare ale țării sînt tot mai imperioase, iar că, pe de altă parte, pămîntul este limitat și, [fiind] cultivat neîntrerupt, secătuiește, și că, deci, spre a se putea face față lucrurilor, trebuie să se obțină, pe proprietățile ce devin din ce în ce mai mici, producțiuni din ce în ce mai mari și mai de valoare. Ca țara noastră să progreseze și să trăiască, trebuie ca populația ei să sporească neîncetat și să ducă un trai din ce în ce mai bun, are nevoie, deci, ca agricultura ei să progreseze.

Și în alte țări, mai înaintate în civilizație ca a noastră, necesitatea progresului agriculturii s-a resimțit mai tîrziu. După cum este cunoscut, omenirea în timpurile noi a început să se înmulțească mai mult. Sporul populației era mai înainte mic, din cauza epidemiilor și lipsei de îngrijiri medicale, din cauza nesiguranței personale, apoi a războaielor, cînd se trecea totul prin foc și sabie, din cauza foametelor și altor nenorociri ce cu mijloacele de atunci se combăteau greu. Datorită progresului științei, înfăptuit mai ales în ultimii 150 de ani, starea sanitară și igienică a omului s-a îmbunătățit, s-au putut preîntîmpina epidemiile, s-a putut da o îngrijire medicală mai bună. Descoperirea mijloacelor de comunicație mai perfecționate a putut permite o organizație de stat mai bună, mărind siguranța personală a individului. Efectele calamităților, foametei etc., datorită înlesnirii de transport, au devenit mai mici, războaiele duse de oameni mai civilizați au fost mai puțin îndreptate contra populației civile – nu se știe în viitor –, toate aceste împrejurări avînd de efect o înmulțire a populațiunii, cum n-a fost niciodată pe pămînt.

Încă de mult conducătorii geniali ai popoarelor au întrezărit importanța perfecționării agriculturii. Așa, de pildă, Frederic cel Mare, regele Prusiei, spunea: „acel ce va face ca în locul unde crește un pai să crească două, va face pentru omenire mult mai mult decît cei mai mari comandanți de oști și regi". Dar, cu toate sforțările, o influențare a agriculturii spre progres era foarte anevoioasă. Abia după ce mai întîi științele pure, ca chimia, botanica, zoologia etc., au progresat – ceea ce a avut loc pe la începutul secolului trecut – și s-a putut cunoaște mai bine viața plantei și a animalului și compoziția pămîntului, s-a putut influența și agricultura și o experiență de mai bine de o sută de ani a dovedit că această intervenție a științei în agricultură e încununată de succes.

Ținînd seama de rezultatele obținute în străinătate și de oricare experiență făcută la noi, putem afirma fără teamă de a greși că, dacă noi ne-am îmbunătăți felul nostru de a face agricultură, am putea obține producțiuni pînă la 5 și chiar și pînă la 10 ori mai mari, decît cele prezente, ceea ce înseamnă mult pentru țara noastră și viitorul ei.

Pentru a realiza progresul în agricultură, trebuie să se lucreze în două sensuri: mai întîi, să se studieze de oameni bine pregătiți științific măsurile de perfecționare, și apoi să se difuzeze acele cunoștințe printre agricultori.

Studierea problemelor s-a făcut în stațiuni agronomice, laboratoare de chimie agricolă, institute de încercări agronomice etc.

O experiență îndelungată făcută în alte țări a dovedit că, pentru difuzarea cunoștințelor și pentru o influențare eficace a agriculturii, nu e suficientă o răspîndire de rețete printre agricultori, ci e nevoie de o instrucție sistematică a acestora în școli și astfel a luat naștere învățămîntul agricol de grad inferior, mijlociu și superior în toate țările civilizate.

Mă voi mărgini să vorbesc despre învățămîntul agricol din România în mod succint, arătîndu-i calitățile și defectele și, la urmă, cum credem noi că ar trebui organizat acest învățămînt.

După ultima organizare, învățămîntul agricol se prezintă astfel:

Învățămîntul inferior agricol – 29 școli de iarnă provizorii din Școlile elementare și inferioare și creațiuni noi, 32 școli de gradul I

Învățămîntul mijlociu – 4 școli de gradul II.

Învățămîntul superior – 3 școli.

Și inferior.

Defectele generale ale învățământului agricol mediu și inferior împiedică îndeplinirea eficace a funcțiunii lui. Aceste defecte sunt:

1. Insuficiența înzestrării.

2. Învățământul acesta nu e prevăzut cu suficiente ramuri de agricultură.

3. Personalul nu e suficient utilizat.

4. Practica agricolă insuficientă a elevilor.

5. Scopul școlilor inferioare – obținerea de elemente care să influențeze gospodăria țărănească – nu e atins. Din datele statistice se vede că cei mai mulți din absolvenții acestor școli devin funcționari publici sau particulari și nu se întorc în gospodăriile părintești pentru a ridica nivelul agriculturii noastre țărănești.

Învățământul superior [este] reprezentat prin Academia de la București și Cluj și facultatea noastră.

Academia din București e înființată de către Știrbey-Vodă, în 1853, pe moșia Pantelimon, sub denumirea de „Institutul de agricultură de la Pantelimon". La 1863 a fost director Aurelian, la 1867 organizat ca Școala centrală de agricultură și silvicultură și mutată, în 1869, la Herestrău, unde, încet-încet, progresează, la 1890 se desface de silvicultură, la 1904 – școală superioară se tot completează, ajungînd în prezent la 19 catedre, 6 conferențiari, 24 asistenți și 2 preparatori. Academia din Cluj, înființată sub unguri în 1869 sub denumirea de Institut de Agricultură, a fost organizată, după Unire, ca Academie, asemănătoare celei de la București; a fost înființată Facultatea de Științe Agricole la Chișinău. Însuși Vodă Cuza, înfăptuitorul Unirii Principatelor, în anul 1859, vorbind despre instrucția publică la Adunarea electivă a Moldovei, arăta necesitatea înființării unei facultăți de știință agronomică, industrială și comercială la Iași, însă instituția nu se realiză decît mult mai tîrziu și cu mari dificultăți, și destinul a făcut ca să am și eu un rol în această privință.

În 1905 Corpurile legiuitoare au votat cîte o catedră de chimie agricolă la secțiunile științelor fizico-chimice de la Universitatea București și Iași. Suplinitor la Catedra de chimie agricolă la Iași am fost numit eu, în noiembrie 1906. În anul 1906/1907 am predat cursul de chimie agricolă pentru studenții fizico-chimiști. La începutul anului școlar 1907/1908 curentul nou de regenerare și progres ce se resimțea în toată țara se manifestă și în generația studențească de atunci, mai ales sub impresia răscoalelor țărănești. Un număr relativ mare de studenți de la Drept, Litere, Științe și chiar de la Medicină, fii de săteni doritori de a da o îndrumare mai bună gospodăriei satelor și fii de proprietari mari, doritori de a baza viitoarea lor activitate economică pe o agricultură rațională, și nu pe exploatarea țărănimii, precum și persoane particulare, începură să urmeze cu asiduitate lecțiunile mele și îmi cereau să nu mă mărginesc în lecțiile mele numai la chimie agricolă, ci să tratez și celelalte științe agricole. Pe de altă parte, eu, care avusesem ocazia să văd prosperitatea țărilor din Apus, deosebirea mare între starea înfloritoare a țăranului de acolo și starea mizeră a țăranului nostru și apoi avînd și entuziasmul tinereței – abia trecusem de primul pătrar de veac – căci de-aș fi fost mai în vîrstă, stăteam liniștit la fizico-chimice, – m-am hotărît să activez pentru înfăptuirea unui învățământ superior agricol în Universitatea din Iași. Crezui însă nimerit să cer și sfatul marelui înțelegător al problemelor învățământului nostru, Spiru Haret, ministrul Instrucțiunii pe atunci, care mă întări în hotărîrea mea, făgăduindu-mi sprijinul. Cu îndemnul și al marelui om de știință și patriot P. Poni, și al neobositului luptător pentru cultură Paul Bujor, pășii serios spre realizarea acestui învățământ.

În primii ani învățământul agricol era complet liber, de auditorii urmărind obținerea cunoștințelor și de diplome nici nu putea fi vorba.

Fiindcă un învățământ agricol necesita un cîmp de experiențe și de demonstrații, am arendat de la comuna Iași 60 ha teren de pe moșia ei și cu 7 000 lei acordați de Ministerul Instrucțiunii le-am pus în cultură; acest cîmp de experiență a fost apoi în 1911 mutat pe un rest de 110 ha rămas neexpropriat din moșia statului numită Ezăreni. Acolo, treptat, din veniturile proprii, fără nici o subvenție de nicăieri, se dezvoltă ferma de azi, care e într-o stare destul de înfloritoare. Cu concursul aproape gratuit al personalului didactic al Facultății de Științe, se putu înfiripa astfel un început de învățămînt superior agricol. În 1912 acest învățămînt a fost legalizat prin legea Arion, în 1913 se înființa o conferință de zootehnie, ce fu ocupată de distinsul nostru coleg A. Cardaș, în 1914 învățământul nostru avu fericitul prilej de a număra printre colaboratori pe dl prof. Ionescu-Sisești, iar în 1915, pe dl prof. M. Șerban pentru economia rurală. Și în această fază audiența învățământului nostru agricol urmăreau mai mult obținerea cunoștințelor și mai puțin acea a diplomelor; totuși, în 1915/1916 s-au putut acorda vreo două diplome de licență.

După război, lucrurile s-au schimbat mult. De unde mai înainte studiul învățământului agricol era socotit de studenți mai mult ca o ocupație secundară, de pildă, urmau Științele, Dreptul ca ocupație prin-

cipală, şi urmau şi Agronomia; imediat după războiu încep studenţii să se înscrie cu sutele, şi numai la Agronomie. E de la sine înţeles că învăţământul nostru putea face faţă lucrurilor cu mare greutate în noile împrejurări. Pe cînd la Academiile de la Bucureşti şi Cluj erau cîte 15 catedre şi 7 conferenţiari, la noi era o singură catedră, un singur conferenţiar şi concursul benevol şi aproape gratuit al personalului didactic de la Facultatea de Ştiinţe. Trebuia să se facă sforţări extraordinare. Ca să pot face faţă lucrurilor şi să pot preda cea mai mare parte din ştiinţele agricole, trebuia să fac un curs de doi ani de aproape 700 ore, cred că e recordul mondial în această privinţă pentru învăţământul superior.

Treptat, starea lucrurilor s-a ameliorat, obţinîndu-se catedre şi conferinţe noi, aşa că în 1932, învăţământul nostru avea 4 catedre ocupate de dnii profesori Cardaş, Florov, Moţaş şi de mine, 7 posturi de conferenţiari, dnii dr. Cădere, Stoicescu, Popescu, Zamfirescu, Bontea, Pavlescu şi Zăhărescu şi cîteva locuri de şef de lucru, asistenţi şi preparatori.

Deşi învăţământul nostru agricol prosperase, era încă departe de ceea ce ar fi trebuit să fie; şi anume, din următoarele cauze:

1. Lipsa de personal didactic – 4 profesori şi 7 conferenţiari, faţă de Academia de la Bucureşti, cu 19 profesori şi 6 conferenţiari.
2. Lipsă de local.
3. Lipsă de laboratoare.
4. Lipsă de instituţii de practică agricolă.
5. Lipsă completă de subvenţii: în 1932 numai 12 mii lei de la Ministerul Instrucţiunii.

Situaţia era şi mai gravă pentru faptul că învăţămînul nostru de la Iaşi avea mai mulţi studenţi decît Academiile de la Bucureşti şi Cluj la un loc.

Într-o ameliorare apreciabilă nu se putea spera, dată fiind extraordinara criză economică, şi apoi – chiar prin natura lucrurilor: Secţiunea de ştiinţe agricole şi aşa devenise prea mare în sînul Facultăţii de Ştiinţă şi cu greu s-ar fi putut dezvolta mai departe.

În această situaţie critică ne-a venit propunerea reprezentanţilor Basarabiei, la sfîrşitul anului 1932, de a muta învăţământul nostru la Chişinău, sub formă de facultate, înzestrîndu-l bine. Încă de la alipirea Basarabiei la Patria-mamă se agita ideea înfiinţării unui învăţământ superior agricol la Chişinău, atît de reprezentanţii politici ai Basarabiei, cît şi de profesorii de la Universitatea din Iaşi, de la Ministerele de Instrucţiune şi de Agricultură şi, fiindcă de înfiinţarea unui al patrulea învăţământ superior agricol în ţara noastră putea fi cu greu vorba, soluţia cea mai potrivită era aceea de a transfera pe cel de la Iaşi la Chişinău, dotîndu-l bine. Faptul că Basarabia este provincia cu caracterul cel mai pronunţat agricol şi faptul că tineretul intelectual al Basarabiei are cea mai mare înclinaţie spre studiile agricole, indicau că, dacă este vorba de a se înzestra Basarabia şi Chişinăul cu un învăţământ superior, să se facă acest lucru în formă de învăţământ agricol, mai ales că şi fosta guvernare rusească începuse să acţioneze în acest sens în 1914. Se încercase de mai multe ori să se facă acest lucru, dar fără succes. Cu prilejul împlinirii a 15 ani de la Unire, fruntaşii politici ai Basarabiei, din toate partidele, s-au sfătuit să facă o operă folositoare pentru această provincie şi au căzut de acord să realizeze instituţiunea de învăţământ superior agricol, de mult plănuit, fie ca facultate agricolă, fie ca academie agricolă. Mai nimerit li s-a părut să încerce transferarea învăţământului nostru ca facultate bine înzestrată, tratînd în acest sens cu profesorii Secţiunii agricole, cu Facultatea de Ştiinţe şi cu Universitatea din Iaşi.

Avîndu-se în vedere starea precară a învăţământului nostru şi slabele perspective de viitor, pe de o parte, iar pe de altă parte, situaţia în care era pus învăţământul nostru în Chişinău – localurile necesare, 2 000 ha de ferme pentru practica studenţilor, studierea problemelor agriculturii, suma de 30 milioane de lei pentru înzestrare, posibilitatea sporirii personalului didactic, asigurarea unui venit anual din care se putea da subvenţii sigure pentru laboratoare, experienţe, publicaţii etc. reprezentau destule garanţii că viitoarea Facultate de Ştiinţe Agricole va fi o instituţie aşa cum trebuie să fie, ca să-şi îndeplinească menirea ei – atît profesorii Secţiei de Ştiinţe agricole, cît şi Consiliul Facultăţii de Ştiinţe şi Senatul universitar au acceptat propunerea basarabeană şi aşa s-a ajuns la legea votată de Corpurile legiuitoare şi promulgată la 9 aprilie 1933.

După promulgarea legii s-a procedat la punerea ei în aplicare, s-a constituit facultatea, s-au luat în primire fermele şi bunurile, s-au făcut formele de licitaţie pentru instalaţiile de calorifer, lumină, gaz, apă, canal, cabine sanitare şi laboratoare, s-au reparat şi amenajat clădirile facultăţii din localul fostei Zemstve guberniale, s-a amenajat căminul studenţesc şi, deşi pregătirile n-au fost terminate, la 16 noiembrie 1933 studenţii anilor III şi IV au venit la Chişinău. După această dată, guvernul începe a ezita în privinţa soartei facultăţii; din cele 9 milioane lei, acordate prin lege şi aflătoare la Casa de Depuneri şi provenite din acumularea cupoanelor rentelor de expropriere

a averilor mănăstireşti din Basarabia, se dăduseră numai 2 milioane şi restul de 7 milioane nu a început să se dea decît prin septembrie 1934. În tot acest timp, facultatea, complet neglijată, era ameninţată cu desfiinţarea şi este un merit al dlui ministru Ç. Anghelescu că s-a opus acestei măsuri şi a lăsat viabilă facultatea. Merită de asemenea de relevat şi atitudinea studenţilor, care, cu toate greutăţile şi lipsurile, în sălile goale şi friguroase, şi-au păstrat disciplina şi încrederea şi şi-au continuat studiile.

După ce s-a dat drumul fondurilor facultăţii, s-a continuat cu reparaţiile şi cu instalaţiile. În decembrie trecut (1935 – *n. red.*) au venit în Chişinău şi studenţii anilor I şi II, aşa că facultatea funcţionează azi cu toţi anii.

Deşi şi astăzi mai are lipsuri, totuşi, învăţămîntul se găseşte într-o situaţie cu mult mai bună decît cum era în 1932, la Iaşi.

Personalul didactic n-a fost completat, cum era vorba şi cum este absolut necesar, dar s-a putut plăti din veniturile facultăţii personalul didactic extrabugetar la Iaşi şi la Chişinău, fie pentru cursuri, fie ca asistenţi şi preparatori pe lîngă catedre şi conferinţe, putîndu-se astfel instrui, în condiţiuni bune, masa mare de studenţi, care în anul ultim au fost înscrişi în număr de 520 studenţi şi 50 studente.

Ţinem să mai relevăm încă o dată solicitudinea dlui ministru al Instrucţiunii, care, cu toată vitregia vremurilor, a prevăzut, în plus în noul buget, de la 1 octombrie 1935, un salariu de conferenţiar, un post de şef de lucrări şi 5 de preparatori. Socotim acest lucru ca un prim pas pentru completarea personalului didactic, absolut necesar facultăţii.

Localuri. Fost palat al Sfatului Ţării, cu 50 camere, a fost reparat şi amenajat. S-au făcut instalaţii noi de calorifer, lumină electrică, gaz, apă şi canal şi s-au instalat în condiţii moderne laboratoarele de chimie agricolă, fitotehnie, pomi şi viticultură, geniul rural, agrogeologie seminarul de economie rurală, Institutul de Zoologie aplicată şi o casă de vegetaţie. S-au mai instalat 3 amfiteatre, 1 aulă şi 1 sală spaţioasă de bibliotecă pentru studenţi.

Localul fostei Zemstve guberniale, cu 34 camere, s-a reparat şi s-a instalat acolo Laboratorul de zootehnie şi acum – cele de anatomie şi fiziologie.

Căminul studenţesc, amenajat într-un local închiriat, adăposteşte 130 studenţi, a cărui chirie e plătită de comună.

Fermele luate în primire, fără recolte şi fără capital de exploatare, progresează vizibil spre normal şi în vara trecută au făcut practică 80 de studenţi şi 20 de studente.

Material didactic în valoare de cca 2 milioane, procurat pentru laboratoare şi bibliotecă, completează marile lipsuri ce le-am avut în această privinţă.

Totuşi şi în prezent facultatea mai are două mari nevoi, şi anume: completarea personalului didactic, cu totul insuficient, cum am arătat mai sus, şi acordarea sumei de înzestrare prevăzută în lege, de 21 mii lei, – căci pînă în prezent s-au primit numai cele 9 milioane aflate la Casa de Depuneri şi Consemnaţii – pentru a se completa înzestrarea laboratoarelor, bibliotecii, fermelor şi instalaţiilor ştiinţifice, ca instituţia noastră să fie într-adevăr o instituţie modernă.

Acesta este istoricul învăţămîntului agricol de la Universitatea de Iaşi, de la 1907 şi pînă în prezent. Am putea compara dezvoltarea lui cu a unui organism: perioada 1907–1912 – gestaţia; 1912 – naşterea – Legea Arion; perioada 1912–1918 – copilăria; perioada 1918–1933 – adolescenţa; iar de la 1933 învăţămîntul nostru merge spre maturitate, care nu va fi desăvîrşită decît cînd i se va completa personalul didactic şi înzestrarea.

După cum se poate vedea, Facultatea de Ştiinţe Agricole din Chişinău, deşi cu mari greutăţi, merge pe calea înfiripării.

Aceasta este starea învăţămîntului superior agricol din ţara noastră. M-am ocupat mai pe larg de cel din Chişinău, fiindcă e facultatea Basarabiei şi, deci, trebuie să ne interesese mai mult.

BASARABENII LA CEREMONIA DE ÎNCORONARE A REGELUI FERDINAND I

În revista „Glasul Naţiunii", nr. 5 (568) din 12 februarie 2004, la rubrica „Vocile istoriei", Veronica Pîrlea, originară din comuna Vărăncău, judeţul Soroca, a publicat „O fotografie din frumoasa Românie Regală", pe care o reproducem alăturat.

Autoarea menţiona că imaginea fotografică pe care o propunea atenţiei cititorilor i-a fost oferită de unchiul său, Constantin Pîrlii. Totodată, autoarea oferea unele detalii despre strămoşul ei: „Străbunicul meu, Iacob al lui Vasile Pîrlii (născut în 1888, decedat în 1962), în perioada 1922-1936, a fost primar a şapte sate din judeţul Soroca. În această calitate, împreună cu alţi patru primari din judeţul Soroca, şi cu alţii din întreaga Basarabie, a participat, în 1930, la ceremonia de încoronare a regelui României, Carol al II-lea." Conform relatărilor unchiului său Constantin Pîrlii, „aceşti bărbaţi din întreaga Românie Mare s-au adunat la Palatul Regal din Bucureşti pentru a susţine regalitatea". În încheiere, dna Veronica Pîrlea îndemna cititorii să contribuie la identificarea persoanelor din fotografie „pentru a mai şterge din praful aşezat pe trecutul îndepărtat".

Ulterior, informaţii preţioase despre evenimentul imortalizat pe fotografie a oferit dna Anastasia Talmaci (Burlacu – numele de familie de domnişoară), fostă profesoară de geografie la şcoala medie din Vărăncău, jud. Soroca, actualmente pensionară, în vîrstă de 74 de ani. Dumneaei susţine că unul din cei patru primari din judeţul Soroca, prezenţi la ceremonia de încoronare a regelui Ferdinand I (nu a regelui Carol al II-lea, cum s-a crezut iniţial), e tatăl ei, Isache al lui Andrei Burlacu, care a fost primar al satului Dărcăuţi din judeţul Soroca, timp de aproape 20 de ani. „De la această încoronare, îşi continuă amintirile dna profesoară, delegaţii s-au întors cu cîte o fotografie şi cu cîte o panglică tricoloră; cu cîte un ulcior şi o farfurie de lut, pe care era reprezentat chipul regelui Ferdinand. Tata ne vorbea de balurile somptuoase care s-au dat în cinstea acestei încoronări. Pînă la moarte a ţinut minte cei doi cai albi pe care călăreau regele Ferdinand şi regina Maria. Erau pline de bucurie şi emoţie strigătele românilor ce întîlneau cortegiul pe marginea drumurilor: „Trăiască România Regală!", „Trăiască Regele şi Regina!".

Din spusele tatălui său, memorialista îşi amintea: „... reprezentanţii provinciilor unite s-au întîlnit la Bucureşti, de acolo, urmau spre Alba Iulia. Delegaţii erau încolonaţi după regiuni şi judeţe. Tatăl meu era delegat din partea Partidului Liberal. Delegaţia Basarabiei era condusă de Ion Inculeţ, preşedintele Sfatului Ţării de atunci. Cu părere de rău, toate obiectele care erau în casă ca relicve de la această încoronare ne-au fost luate în 1949, cînd am fost deportaţi."

Din relatările dnei profesoare Anastasia Talmaci reţinem faptul că persoanele din fotografie sunt delegaţii din partea Basarabiei la manifestarea de încoronare a regelui Ferdinand I şi a reginei Maria, ceremonie ce a avut loc, după cum este bine cunoscut, la Alba Iulia, în ziua de 15 octombrie 1922. Delegaţia a fost fotografiată pe scările din faţa Palatului Regal din Bucureşti. Pe imagine se pot citi două pancarde cu inscripţiile *Chişinău*

Soroca. Monumentul *Luminarea Recunoștinței*

Delegația Basarabiei la ceremonia de încoronare a Regelui Ferdinand I și a Reginei Maria ca suverani ai României întregite, manifestare ce a avut loc la 15 octombrie 1922, la Alba Iulia. Delegații sînt fotografiați în fața Palatului Regal din București.

Vin si vinul - izvor de inspiratie si dainuire

și *Soroca*. Unii delegați poartă eșarfa tricoloră, alții țin în mînă sau jos, în preajmă, ulciorul și farfuria cu chipul regelui Ferdinand. La piept, majoritatea delegaților poartă o medalie comemorativă.

Cele relatate de dna profesoară Anastasia Talmaci necesită unele rectificări. Într-adevăr delegația Basarabiei a fost condusă de Ion Inculeț, dar el, la acel moment, avea calitatea de ministru de stat în guvernul condus de Ion I.C. Brătianu. Sfatul Țării s-a autodizolvat la 27 noiembrie 1918.

În fotografie, alături de Ion Inculeț, tot în centru, pe planul doi, îl identificăm pe Ion Pelivan.

Redacția

* * *

La 15 octombrie 1922, la Alba Iulia, cetatea-simbol a țărilor române sub Mihai Viteazul, are loc încoronarea Regelui Ferdinand I și a Reginei Maria ca suverani ai României întregite. Pregătirile pentru acest eveniment au început din anul 1920. Într-un timp record a fost construită catedrala ortodoxă a încoronării, au fost comandate și realizate coroana Reginei Maria și cele două mantii de încoronare. Regele Ferdinand I urma să-și pună pe cap aceeași coroană de oțel ca și înaintașul său, Carol I.

După programul stabilit, la 9.30 sosește în gara orașului trenul regal. Regele Ferdinand I și Regina Maria sînt însoțiți de regina Elisabeta a Greciei, regina Maria a Iugoslaviei, principele moștenitor Carol și soția sa, Elena, principele Nicolae și principesa Ileana. Pe peron sînt întîmpinați de Ion I.C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri, Mihail Pherekyde, președintele Senatului, Mihail G. Orleanu, președintele Adunării Deputaților, de membrii guvernului, înalți demnitari, generali, ziariști, și de o companie de onoare. După ce se cîntă imnul regal și li se oferă suveranilor pîine și sare, se formează cortegiul, care pornește spre catedrala încoronării. Aici, în aceeași dimineață, Ion I.C. Brătianu, însoțit de o escortă militară, depusese coroanele regale în mîinile Mitropolitului primat Miron Cristea.

La catedrală se desfășoară un serviciu religios: se sfințesc coroana de aur a Reginei Măria (cea a Regelui fusese sfințită la 10 mai 1881) și mantiile regale, se rostește rugăciunea de încoronare, au loc celelalte slujbe și se intonează imnul de slavă. Regele și Regina se îndreaptă apoi spre baldachinul așezat pe estrada din fața turnului-clopotniță al catedralei, unde are loc, la 10.30, ceremonialul propriu-zis al încoronării. Sînt de față membrii familiei regale, ai Parlamentului, ai guvernului, înalții ierarhi ai tuturor confesiunilor, căpeteniile armatei, reprezentanții Academiei Române și ai Universităților, delegații orașelor și satelor, membrii misiunilor diplomatice străine, un public numeros. Steagurile tuturor regimentelor erau rînduite în fața baldachinului regal, în timp ce unitățile militare erau înșirate de-o parte și de alta a arenei.

În numele națiunii române, președintele Senatului îi înmînează coroana de oțel Regelui Ferdinand I. În sunetul de clopot al bisericilor și în acordurile imnului regal, însoțite de bubuiturile celor o sută una salve de artilerie, Regele își pune pe cap vechea coroană, căreia i s-au încrustat însemnele Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei. Regele Ferdinand I preia coroana de aur de la președintele Adunării Deputaților și o pune pe capul Reginei Maria, care se afla îngenuncheată. Suveranii se sărută în aclamațiile întregii asistențe. După cuvîntările președinților Corpurilor legiuitoare, suveranul rostește, la rîndul său, un discurs. Proclamația Regelui adresată poporului român la împlinirea actului solemn al încoronării este citită de patru crainici aflați în patru puncte ale orașului Alba Iulia.

Ion MAMINA,
Regalitatea în România. 1866–1947,
București, Compania, 2004, p. 143–145.

Grigore BOTEZATU

INSTITUTUL SOCIAL ROMÂN DIN BASARABIA

Deschiderea Institutului Social Român la Chişinău este legată indispensabil de activitatea folcloristului şi etnografului Petre V. Ştefănucă, victimă a terorii staliniste şi un exemplu incontestabil în ce priveşte soarta tragică a intelectualilor basarabeni.

Fiu de ţăran răzeş, învaţă stăruitor la şcoala din satul natal Ialoveni, apoi absolvă Liceul „Al. Donici" din Chişinău, îşi continuă studiile la Universitatea din Bucureşti, susţinîndu-şi examenele de licenţă în filologie. La universitate audiază cursurile profesorilor Dumitru Caracostea, Ovid Densuşianu, Ion Aurel Candrea, Nicolae Cartojan, Dimitrie Gusti şi alţii.

Pedagog prin vocaţie, se consacră în acelaşi timp culegerii şi cercetării materialelor etnofolclorice basarabene, devenind în scurtă vreme un folclorist de reputaţie europeană.

Îşi publică lucrările în revistele „Viaţa Basarabiei", „Şcoala basarabeană", „Sociologie românească", „Arhiva pentru ştiinţa şi reforma socială", „Anuarul arhivei de folclor", „Moldova nouă"; în ziarele „Cuvînt moldovenesc", „Pagini basarabene", „Universul literar" ş.a.

În anul 1940 activează la Chişinău, în calitate de colaborator ştiinţific la Institutul Moldovenesc de cercetări ştiinţifice al Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., dar în curînd este arestat de organele enkavediste şi supus unor îndelungate cercetări, învinuit fiind de naţionalism, spionaj, este declarat „duşman al poporului" şi, în cele din urmă, este condamnat la moarte prin împuşcare. Petre V. Ştefănucă a făcut recurs contra sentinţei

Sediul Institutului Social Român din Basarabia

de moarte. Prezidiul Sovietului Suprem al R.S.S. Moldovenești i-a schimbat pedeapsa cu moartea prin zece ani de închisoare.

La 12 iulie 1942, Petre Ștefănucă s-a stins din viață într-un lagăr de deținuți politici din Rusia.

Într-o declarație pe care el a făcut-o în timpul cercetării, spunea că a publicat peste două sute de lucrări și că adunase mult material etnografic și folcloric, care se păstra în arhiva Institutului. Primele cercetări de teren le face încă în anii de studenție, îndrumat fiind de profesorii săi D. Caracostea, Ion Aurel Candrea, D. Gusti care au exercitat o influență hotărîtoare în formarea sa ca etnofolclorist. În timpul vacanțelor de vară culege material folcloric în satele Ialoveni, Nimoreni, Bardar, Pojoreni, Bușteni, Molești și Cigîrleni, pe care îl înmănunchează în lucrarea „Folclor din județul Lăpușna". Petre Ștefănucă nota informația folclorică în momentul cînd ea era produsă în mod spontan și natural de către vorbitor la clăci, cumetrii, nunți, hore, șezători ș.a.

Savantul consemnează faptul că în Basarabia s-a cules foarte puțin material folcloric și își pune scopul de a umple acest gol. El menționa existența unor publicații răzlețe de materiale etnografice și folclorice prin revistele ruseşti și moldovenești care cu greu puteau fi folosite în cercetările științifice. Petre V. Ștefănucă a observat că volumele ce conțineau material folcloric erau alcătuite în mare parte de folcloriști amatori. În anii treizeci savantul constata că tradițiile, obiceiurile, colindele, superstițiile, actele magice, basmele ș.a. își așteptau culegătorii. Petre V. Ștefănucă face o trecere în revistă a celor mai importante publicații de folclor, și anume: *Suspine*, de Gheorghe V. Madan, 1897 („Biblioteca pentru toți", nr. 138); *Basarabia în secolul XIX*, de Zamfir Arbore, 1899, („Obiceiuri și cîntece"); *Graiul nostru cu cîntece și balade*, 1906; G. Giuglea, *Din literatura populară de astăzi a Basarabiei (cîntece)*, 1919; V. Moisescu, *Povești din Basarabia*, Chișinău, 1922; S. Teodorescu-Kirileanu, *Povești basarabene*, 1922, Ion Buzdugan, *Cîntece din Basarabia*. Cartea I, Chișinău, 1922; Cartea II, Craiova, 1928; Aurel Codreanu și Gh. Ștefănescu, *Comorile satelor (cîntece, doine, strigături, proverbe)*, Craiova, 1931; Gheorghe Madan, *Obiceiuri și rînduieli la naștere, rodină, botez, nuntă și înmormîntare din părțile Codrilor din Basarabia*, („Cuvînt moldovenesc", VII (1922)). A publicat folclor și în revistele „Mărgăritare basarabene" (1927), „Viața Basarabiei" ș.a.

Pentru zona cercetată, consideră că „doinele (cîntecele) și basmele se bucură de o circulație mai intensă și de o mai mare bogăție de motive".

În anul 1930, s-a înființat Arhiva de Folclor a Academiei Române. Directorul arhivei, Ion Mușlea, a lansat un apel de adunare a materialelor folcloristice de toate genurile și speciile din zonele din care pînă atunci se culesese puțin, mai ales din Basarabia, Dobrogea ș.a.

Pentru cel de-al doilea volum al publicației „Anuarul Arhivei de Folclor" Petre V. Ștefănucă a prezentat lucrarea „Folclor din județul Lăpușna". În vara anului 1931 Petre V. Ștefănucă a fost inclus în echipa pentru cercetarea monografică a satului de mazili și răzeși Cornova, județul Orhei, echipă condusă de profesorul Dimitrie Gusti.

Pe baza cercetărilor de teren, a elaborat lucrarea „Din graiul războiului și revoluției într-un sat din Basarabia", publicat în revista „Viața Basarabiei" (iulie 1932).

În satul Cornova, Petre V. Ștefănucă a adunat o colecție bogată de scrisori din timpul Primului Război Mondial. O parte din ele le-a publicat. Într-o scrisoare adresată colegului său Henry Stahl își exprimă regretul că „așa material nu vede lumina tiparului".

O practică bogată de cercetare monografică a satelor a acumulat Institutul Social Român. La adunarea generală din 21 ianuarie 1934, consacrată aniversării a 15-a a Institutului, profesorul Dimitrie Gusti a demonstrat că scopul urmărit de echipele monografice era cunoașterea integrală a vieții satului ca cea mai importantă unitate socială a societății românești. Dimitrie Gusti a inițiat și a condus mai multe anchete colective, a creat instituții de cercetare, a atras oameni de știință și i-a grupat în realizarea unor programe pluridisciplinare și interdisciplinare de cercetare monografică a satelor. Pentru efectuarea muncii de cercetare monografică trebuiau găsiți oameni de știință, trebuia asigurat sprijinul material respectiv nu numai al Fundației Culturale Regale, dar și al altor fundații. La aceeași adunare generală D. Gusti a declarat: „...dacă existăm astăzi din punctul de vedere al posibiltății de a avea o bibliotecă și posibiltatea de existență materială, aceasta se datorește sprijinului material și moral al Fundației americane *Rockefeller*, care de doi ani ni-l acordă..., și eu cred că-l meritățm"[1].

[1] D. Gusti, *Opere. Despre cultură*, București, 1996, p. 440.

Institutul Social Român din Basarabia a fost deschis la 18 noiembrie 1934, din inițiativa profesorului academician Dimitrie Gusti și a lui Pan Halippa. Secretar general al Institutului a fost ales Petre V. Ștefănucă.

Programul de activitate a Institutului prevedea cunoașterea satelor și orașelor basarabene prin metoda anchetelor monografice, organizarea unui muzeu sociologic al Basarabiei, care să oglindească viața satelor sub raportul muncii, uneltelor, artei populare și datinelor. Deosebit de rodnic au activat echipele monografice în domeniul culturii tradiționale populare. A apărut Buletinul Institutului Social Român din Basarabia cu monografii ale satelor Iurceni, județul Lăpușna, Nișcani, județul Orhei, și Copanca, județul Tighina. Tot atunci s-au pus bazele unei arhive științifice etnofolclorice.

Dimitrie Gusti a ridicat la o treaptă nouă teoria și practica cercetărilor etno-sociologice, a fost un întemeietor de școală științifică românească recunoscută în lumea întreagă prin dimensiunile și modalitățile privind investigarea multidisciplinară a satului. Profesorul D. Gusti a pus comunitatea socială – satul, orașul – în raport direct cu relațiile sociale aflate într-o continuă prefacere. Complexul de activități apare tipologizat în cadrul biologic, cadrul geografic, cadrul istoric și în cadrul psihologic. Dimitrie Gusti „a căutat să antreneze în munca de cercetare cele mai autentice valori ale intelectualității naționale din toate ramurile vieții economico-sociale, pe care le-a așezat pe făgașul cunoașterii comunității românești". El considera strict necesară „cunoașterea unității satului", satul fiind fondul material uman al întregului nostru neam. Numai pe temelia acestei cunoașteri, sublinia savantul, pot fi luate cele mai potrivite măsuri pentru ridicarea satului[2].

Institutul Social Român din Basarabia avea un program vast de activitate. În luna august 1935, Institutul a organizat o echipă pentru cercetări monografice în satul Iurceni; au fost adunate documente istorice asupra proprietății răzeșești. Petre V. Ștefănucă a cercetat fenomentul povestitului și a adunat o colecție de șaizeci de basme; pe baza informației acumulate, a făcut un raport desfășurat despre literatura populară a satului Iurceni. Monografiștii au scos la iveală lucruri ce nu erau cunoscute, au luat cunoștință de condițiile grele de muncă ale olarilor, care, din cauza tehnicii primitive a smălțuirii oalelor, își pierd viața, neajungînd la vîrsta de 40 de ani. Au fost luate măsuri ca să fie schimbată tehnica de lucru a olăritului în satul Iurceni.

În munca de teren Petre V. Ștefănucă se folosea de chestionare. În aceeași scrisoare, adresată colegului său Henry Stahl, scria: „Vă rog, foarte mult, să-mi trimiteți chestionarele pe care le pregătiți pentru tipar și, dacă nu vi-i prea obositor, anunțați-mă cam ce fel de expoziție se va organiza de Fundație la toamnă, ca să știu din timp cu ce să mă pregătesc"[3].

Petre V. Ștefănucă, de fapt, a pus începutul explorării științifice, după un plan bine structurat, a spiritualității românilor basarabeni, precum și cercetarea monografică a acestui spațiu românesc. Informația în ceea ce privește programul echipelor monografice conduse de Petre V. Ștefănucă de cercetare a satelor basarabene a adunat-o și a comentat-o etnologul dr. Iordan Datcu[4].

SOCIETATEA COMPOZITORILOR ROMÂNI

Textul fonogramei No. Bs. 19 b

Genul: Cîntec de pahar

Informator: Acsinia Cojocari

Culegător: P. Ștefănucă

Data și locul culegerii: 12/IX 934 Talmaza-Tighina

Cîntec de pahar cules de Petre V. Ștefănucă în 1934, în satul Talmaza, județul Tighina. Facsimil.

[2]Anton Rațiu, *Românii de la Est de Bug. Cercetări etnosociologice și culegeri de folclor*. Prefață de acad. Vladimir Trebici, București, 1994, p. 101.

[3]Grigore Botezatu, *Din corespondența inedită a profesorului Petre V. Ștefănucă*, în *Revista de etnologie*. Chișinău, 1997, nr. 1 (2), p. 134–154.

[4]Iordan Datcu, *Purta în sufletul său mîndria mazililor din Moldova veche. Etnologul basarabean Petre V. Ștefănucă*, în *Steaua*, (Cluj-Napoca), XLII, nr. 2–3, martie–aprilie 1991, p. 59–61; Idem, *Un etnograf clasic: Petre V. Ștefănucă*, în *Revista de etnologie*, Chișinău, nr. 1, 1995, p. 49–55.

Dimitrie Gusti, Petre V. Ştefănucă şi Cezar Stoica la şedinţa de inaugurare a Institutului Social Român din Basarabia.
Chişinău, 18 noiembrie 1934

În atenţia cercetărilor monografice din anii treizeci era în primul rînd satul. Petre V. Ştefănucă avea să aprecieze studierea monografică a satelor basarabene drept „mişcare etică naţională în primul rînd", ce realizează dărîmarea barierelor dintre sat şi oraş, relevă sufletul naţional în unitatea sa: „să stai faţă în faţă cu viaţa de virtuţi a sătenilor noştri, înseamnă a te întoarce acasă însufleţit de adevărata dragoste de ţară şi de ţărani care ne ţin cu pîine."

Un punct nou de vedere îi aparţine lui Petre V. Ştefănucă la notarea creaţiilor folclorice în proză. El împărtăşeşte opinia lui B.P. Hasdeu, precum că basmele trebuie cercetate, „în primul rînd, pe terenul lor originar şi naţional, unde au dobîndit acea formă particulară ce le deosebeşte de fenomenele analoage la alte popoare învecinate sau îndepărtate, înrudite sau străine".

În satul Iurceni, unde a găsit buni povestitori, s-a interesat de împrejurările sociale şi spirituale în care se manifestă fenomenul povestitului, de transmiterea basmelor de la un informator la altul, de la o localitate la alta, de felul cum se manifestă personalitatea povestitorului.

El a efectuat înregistrarea aceluiaşi basm, „Ion Făt-Frumos, finul lui Dumnezeu", de la Toader şi Simion Tîmbure, tatăl şi fiul, şi face observaţii importante cu privire la profilul a doi povestitori. Modernă şi sugestivă este tipărirea acelor două variante în coloană dublă, canstată Iordan Datcu.

Petre V. Ştefănucă descoperă în spaţiul basarabean basme ale lui Ion Creangă „în cîte două şi trei variante". În anul 1937 publică în „Buletinul Institutului Social Român din Basarabia" lucrarea „Două variante basarabene la basmele „Harap Alb" al lui I. Creangă".

Dintr-o singură expediţie, cea din anul 1931, condusă de D. Gusti, Petre V. Ştefănucă aduce însemnări, scrisori de pe front, amintiri şi fotografii care „cu greu ar putea încăpea într-un volum de 200–300 de pagini". O atenţie mare acordă obiceiurilor, sărbătorilor populare, datinilor, credinţelor, superstiţiilor[5].

Pe baza materialului colectat în satul Iurceni, publică lucrarea „Două variante la povestea *Dănilă Prepeleac*". În revista „Pagini basarabene" publică articolul „Creangă în Basarabia" – toate legate, în parte, de centenarul de la naşterea lui Ion Creangă. Revista „Cuget moldovenesc", care apărea la Bălţi, scria în legătură cu aceasta: „Centenarul de la naşterea lui Ion Creangă a atras o şi mai puternică atenţie

[5]Petre V. Ştefănucă, *Folclor şi tradiţii populare*. Ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Grigore Botezatu şi Andrei Hîncu, Chişinău, *Ştiinţa*, 1990, vol. I, 360 p.; vol. II, 512 p.

Monografişti la cercetări de teren

asupra celui dintîi mare povestitor al literaturii noastre moderne. Basarabia mai cu seamă trebuie să-i sublinieze însemnătatea, căci pe cîmpul paginilor cu poveştile lui Ion Creangă s-au întins primele punţi de unire dintre sufletele româneşti din stînga Prutului cu cele din dreapta „rîului blestemat", cum era înainte. Nici un scriitor român nu a exercitat o mai mare putere de pătrundere şi de captivitate ca nepotul lui David Creangă din Humuleşti în masele norodului moldovenesc din Basarabia. Acelaşi grai domol şi înflorit de la ţară, aceeaşi atmosferă patriarhală, unde, în minţile oamenilor, realitatea se învecinează cu basmul, acelaşi fond folcloric (cercetările recente ale unui tînăr şi zelos basarabean, domnul Petre Ştefănucă, stau dovadă: a găsit nu mai puţin de zeci de variante la basmele lui Creangă), acelaşi mod de a concepe viaţa în contopire cu natura lămuresc de ce românii moldoveni din Basarabia se regăsesc deplin în cadrul povestitorului „Junimei".

Unitatea neamului românesc şi culturii sale au cerut totdeauna şi generalizarea procesului de investigare ştiinţifică în tot arsenalul ştiinţei academice române de la înfiinţarea ei şi pînă în prezent. Pînă nu demult s-au negat în fel şi chip ajunsurile ştiinţei etnologice din Basarabia. Totul se făcea pentru a reduce la minimum eforturile vizibile ale ştiinţei academice româneşti din anii douăzeci-treizeci ai secolului trecut în Moldova dintre Prut şi Nistru. Acest lucru se făcea cu scopul de a pune numai pe seama puterii sovietice şi a încorporării cu forţa a Basarabiei istorice în hotarele Uniunii Societice „marea înflorire" a culturii şi ştiinţei moldoveneşti plămădite artificial de către ideologii imperialismului sovietic. Astfel, tot ce s-a făcut în Basarabia după Marea Unire din 1918 era negat, declarat drept diversiune ideologică şi propagandistică a „ocupaţiei române burghezo-moşiereşti". Mai mult chiar: mulţi fii şi fiice ai poporului român din Basarabia, dintre cei care şi-au adus contribuţia la afirmarea ştiinţei academice româneşti în Basarabia, şi-au găsit moartea în Siberia sau în alte zone de gulag. Amintim doar că adevărul despre destinul martirului ştiinţei academice române, profesorul Petru V. Ştefănucă, s-a stabilit abia în anii de la urmă. Să ne aducem aminte şi de aprecierile negative date şcolii sociologice a academicianului Dimitrie Gusti, în cadrul căreia a activat şi eminentul savant Petre V. Ştefănucă. Prin şcoala sociologică românească, astăzi înalt apreciată de ştiinţa mondială, este reprezentat efortul Academiei Române de ridicare economică şi de valorificare a istoriei şi moştenirii culturale a Basarabiei.

În timp ce în U.R.S.S. domnea teroarea stalinistă, iar sociologia, cercetările etno-sociologice erau decretate „pseudoştiinţă burgheză", în Basarabia, datorită academicianului D. Gusti, directorul Institutului de Cercetări Sociologice din Bucureşti, precum şi elevilor săi, printre care şi Petre V. Ştefănucă, se făceau investigaţii sociologice la nivelul ştiinţei europene şi mondiale, se organiza ştiinţa pe baza celor mai progresiste principii şi norme.

Cornova. Cioban cu oile la fîntînă. 1931

Vera BUCĂTARU, Igor BUCĂTARU

MODALITĂȚI DE PROMOVARE A DIMENSIUNILOR MORALE ALE COMPORTAMENTULUI PERSONALITĂȚII ISTORICE

Nu toți oamenii pot fi Ciceroni și Platoni,
Virgili sau Homeri, dar toți pot fi oameni buni.

Francesco Petrarca

Formarea și dezvoltarea personalității se poate realiza doar în cadrul sistemului de învățământ. Școlii și învățământului de toate gradele le revine rolul esențial în procesul de formare a unei personalități libere și creatoare, deschisă la schimbări progresiste, capabilă să contribuie la prosperarea propriei națiuni și a întregii comunități umane. Astfel, școala are menirea să ajute copilul în devenirea sa ca om, în general, și ca cetățean demn al națiunii, în particular, care ar întruni următoarele caracteristici:

- liber în limitele legii, apt să prospere;
- creator și capabil să producă valori materiale și spirituale;
- format pentru a face față evenimentelor imprevizibile;
- capabil și demn de a fi cetățean al țării și reprezentant al lumii.

O societate avansată e de neconceput în afara unui învățământ evoluat, apt să asigure condiții optime pentru realizarea unei personalități dezvoltate. Învățământul este forma general umană de activitate, prin care fiecare individ însușește și dezvoltă cultura națională, iar prin ea, și pe cea universală. Astfel, se formează personalitatea umană, component al culturii naționale și al celei universale. Cultura generală și cea națională reprezintă unul din mijloacele cele mai importante în procesul de formare a personalității. Prin cultura generală și națională înțelegem totalitatea valorilor materiale și spirituale create de omenire, inclusiv cele ale poporului român. Funcția principală a sistemului de învățământ este de a selecta din tot fondul culturii generale și naționale acele valori și modele capabile să asigure formarea unei personalități multilateral dezvoltate.

Reorganizarea învățământului pe făgașul spiritualității impune oportunitatea cunoașterii arealului istoric al neamului din care facem parte, personalităților istorice, locurilor istorice.

Deoarece numai cunoscînd și apreciind la justa valoare baștina ta, casa părintească, pămîntul strămoșesc poți valorifica și ceea ce este străin. Calea spre un sistem de valori umaniste începe de la conștientizarea apartenenței de neam și de la sentimentul demnității naționale, de la responsabilitatea pentru destinul neamului tău.

O conviețuire armonioasă în cadrul unei societăți este determinată în mare măsură de cunoașterea, acceptarea, respectarea și promovarea valorilor morale. Ele reprezintă principii, norme și reguli de conviețuire ale oamenilor.

Primele valori morale au apărut încă în epoca antică, din necesitatea de reglementare a relațiilor dintre oameni și determinarea obligațiilor fiecărui individ în comunitatea în care trăia. Ele se refereau la ajutorul reciproc, dreptate și solidaritate. Termenul *morală*

provine de la cuvîntul de origine latină *mos-moris* ceea ce înseamnă „obicei, normă de conduită, lege, regulă, moravuri". De-a lungul secolelor morala a evoluat, odată cu dezvoltarea societății, îmbogățindu-și conținutul și perfecționîndu-și formele de realizare.

În prezent, morala reprezintă o formă a conștiinței sociale ce reflectă ansamblul concepțiilor, ideilor și principiilor care călăuzesc și reglementează comportarea oamenilor în relațiile personale, în familie, la locul de muncă și în societate, în general.

Valorile morale constituie coloana vertebrală a societății umane: ele ne ajută să ne orientăm în viață, să ne manifestăm propria personalitate, să tindem spre un anumit ideal și să ne integrăm creator în societate.

Dintre toate laturile educației, pedagogii vremii acordă educației morale rolul prioritar în formarea și dezvoltarea personalității. Educația morală vizează formarea-dezvoltarea conștiinței morale, a profilului moral al personalității umane. Ea este o dimensiune importantă a societății democratice, întrucît progresul economic și spiritual depinde de gradul de angajare a fiecăruia în efortul comun de îmbunătățire a calității vieții. Morala cuprinde valorile, principiile, normele și regulile determinate de cerințele societății privind relațiile dintre oameni.

Profilul moral-civic al personalității este axat pe valorile societății democratice, care, la rîndul lor, generează obiectivele și conținutul educației morale. Dintre aceste valori se pot enumera:

- libertatea de opinie și pluralismul în viața social-politică, economică, culturală, izvor de idei noi și de promovare a competiției;
- respectul demnității umane și prețuirea omului, creator de valori materiale și spirituale;
- egalitatea în fața legilor și supremația normelor de drept;
- atitudinea participativă în cadrul societății și spiritul de cooperare;
- disciplina și etica muncii, onestitatea;
- demnitatea, devotamentul, corectitudinea;
- patriotismul.

Fiecare latură a educației aduce o contribuție aparte în procesul formării personalității. Specificul educației morale constă în pregătirea persoanei ca om util societății. Formarea conștiinței morale a personalității se află sub controlul permanent al societății și este sancționată de opinia publică cînd are loc devierea de la anumite norme morale general acceptate. De-a lungul secolelor fiecare societate și-a impus o anumită influență asupra profilului moral, în funcție de ideologia promovată. De exemplu, pentru epoca medievală era caracteristic profilul moral cu un caracter religios; în epoca modernă acesta este pătruns de valorile democratice promovate de doctrinele ideologice apărute și implementate în urma revoluțiilor burghezo-democratice; în perioada contemporană ne-am confruntat cu profilul moral de orientare fascistă, comunistă. În concluzie, putem menționa că fiecare societate își educă membrii săi în sprijinul ideologie sale. Anume din această cauză, probabil, se observă un decalaj între dezvoltarea intelectuală și cea morală a societății.

Actualmente, societatea noastră se află într-o criză economică, socială, politică, dar și morală. Dacă în primele sale nuanțe această criză poate fi redresată prin înfăptuirea unor reforme, apoi cea din urmă, criza morală, va persista, căci oamenii preferă să rămînă fideli valorilor în care au crezut o viață întreagă. Drept exemplu ne servește lipsa relațiilor armonioase între cetățenii statului nostru: unii nu pot uita trecutul, alții încă nu s-au determinat ce valori să respecte. De aceea scopul principal al societăți noastre este de a reveni la valori general umane, democratice, care nu și-au pierdut viabilitatea de-a lungul timpului.

Obiectul principal al educației morale este de a promova așa valori ca libertatea de opinii, pluralismul de idei, supremația normelor de drept, demnitatea umană și națională, patriotismul, adevărul, binele, fericirea, respectul, responsabilitatea etc. Cultivarea acestor valori generațiilor tinere trebuie să se efectueze separat de politică, or, se știe că morala nu se subordonează politicii, dreptului, științei, artei, ci acestea pot fi calificate drept morale sau imorale. Nu dezvoltarea științei și tehnicii e cauza dezastrelor ce se produc, ci utilizarea progresului în scopuri distructive, de către factorii de decizie, care nu manifestă tăria morală de a-l folosi doar în scopuri pozitive.

Bazele educației morale se pun în familie în primii ani de viață și se dezvoltă în continuare în cadrul instituțiilor de învățămînt de către educatori, învățători și profesori. Pentru a atinge rezultatele dorite în procesul formării personalității la elevi, în special sub aspect moral, trebuie să ținem cont de particularitățile de vîrstă.

Dezvoltarea profilului moral al elevului conform concepției lui J. Piaget are loc în trei etape:

1) de la 7 la 8 ani se implementează morala ascultării (eteronomă);

2) de la 7–8 pînă la 12 ani se formează morala autonomă, adică are loc procesul interiorizării normelor şi valorilor morale;

3) de la 12 pînă la 18 ani se constituie conştiinţa morală prin formarea de convingeri, judecăţi, norme de conduită şi idealuri [19].

În faza incipientă a formării profilului moral elevii studiază noţiunile şi reprezentările morale, se familiarizează cu principiile morale ale societăţii în care trăiesc. Însă, oricît de temeinic ar fi realizată, cunoaşterea normelor morale nu este suficientă. Important este procesul formării atitudinilor faţă de propria persoană, faţă de toate fenomenele şi procesele ce se produc în societate, faţă de tot ce-i înconjoară. Un rol deosebit de important în formarea atitudinilor îl are convingerea, care este elementul cel mai dinamic al conştiinţei morale şi care are capacitatea definitorie în determinarea conduitei morale.

Convingerile morale sunt informaţiile acceptate, la care individul aderă şi îşi face din ele principii de activitate pentru el şi pentru cei din jurul său. Ele pot avea o forţă mobilizatoare numai atunci cînd sunt luate din practica morală a oamenilor, în special a unor personalităţi ce se bucură de autoritate.

În cadrul procesului de învăţămînt pot fi realizate obiectivele specifice ale educaţiei morale:

- educaţia patriotică
- educaţia umanistică
- educaţia civică
- educaţia juridică
- educaţia politică
- educaţia economică.

Toate aceste obiective pot fi realizate cu succes în cadrul mai multor discipline şcolare, în special în cadrul orelor de istorie. Conţinuturile manualelor de istorie şi literatura istorică ne oferă un şir de informaţii cu referire la valorile general umane, naţionale, democratice, normele de comportare şi modelele umane demne de urmat.

Cercetătorul pedagog Liviu Antoanesei vine cu ideea necesităţii redescoperirii rolului modelelor în educaţie, reinventării „unei pedagogii a modelelor al cărei sens a fost pierdut"[1].

Modelele au un rol cu deosebire formativ; ele presupun un demers viabil, probat prin existenţă şi timp de o personalitate performantă.

Drept model de educaţie morală ne poate servi personalitatea lui Ştefan cel Mare. Domn abil şi înţelept, iubit de popor, apreciat de prieteni, stimat şi de duşmanii săi. Ca valoare naţională pentru poporul nostru, Ştefan cel Mare este şi va rămîne idealul care, din trecutul îndepărtat, aruncă raze de lumină în viitorul şi mai îndepărtat, îmbiind la călcare pe urmele lui. Ştefan cel Mare a întruchipat idealul virtuţilor şi însuşirilor ce ar dori să le găsească în suzeranul lor toate popoarele. Numele şi faptele acestui bărbat sînt o mîndrie, o avere naţională şi din neam în neam, din veac în veac aureola lui de slavă creşte şi sporeşte tot mai mult. La scurgerea a cinci veacuri după trecerea lui în nefiinţă, el rămîne a fi idealul poporului nostru, personificarea patriotismului, vitejiei, dreptăţii, bunătăţii, responsabilităţii, demnităţii naţionale, perseverenţei – calităţi pe care trebuie să le posede fiecare dintre noi.

Prin lupta sa neîmpăcată împotriva duşmanilor, care au căutat să ne calce şi să ne jefuiască pămîntul, el ne demonstrează un veritabil exemplu de patriotism. Victoriile sale asupra otomanilor l-au făcut cunoscut pretutindeni, calităţile sale de oştean, de conducător şi organizator neîntrecut în strategia războaielor l-au ridicat şi mai mult în faţa conducătorilor străini, iar împreună cu el s-a aflat despre Ţara Moldovei, pînă atunci puţin cunoscută. Prin promovarea acestei imagini a lui Ştefan cel Mare, profesorul cultivă elevilor patriotismul şi demnitatea naţională.

Spirit luminat şi cu justiţie, Ştefan cel Mare a curmat abuzurile de orice fel, a înţeles nevoile celor mai mulţi şi le-a făcut dreptate. Izbînzile sale s-au datorat apropierii lui de popor. În timpul domniei sale s-a străduit să ducă o politică echilibrată, reuşind să stăpînească şi chiar să limiteze tendinţele autocrate ale multor boieri, ridicînd o parte de ţărani la starea de răzeşi şi răsplătindu-i cu sate şi moşii pentru faptele lor în luptă. Acest lucru a avut o rezonanţă profundă în sufletul poporului, care l-a păstrat în amintire ca un domn bun, drept şi viteaz, aşa cum ni-l prezintă Nicolae Iorga: „...în el românii au găsit cea mai curată şi mai deplină icoană a sufletului său: cinstit şi harnic, răbdător fără să uite şi viteaz fără cruzime, straşnic în mînie şi senin în iertare, răspicat şi cu măsură în grai, gospodar şi iubitor al lucrurilor frumoase, fără nici o trufie în faptele sale". Familiarizîndu-i pe elevi cu aceste momente din domnia lui Ştefan cel Mare, le educăm tendinţa spre corectitudine, bunăstare.

Aşa cum am menţionat mai sus, Ştefan cel Mare era admirat nu numai de prieteni, dar şi de duşmani, deoarece el era dur cu duşmanii săi, aprig la mînie, dar cu dreptate, atunci cînd era vorba de apărarea ţării şi credinţei creştine. Faţă de acei care luptau pentru aceleaşi scopuri, domnul şi-a demonstrat

bunătatea, dărnicia, mila. Despre virtuțile lui Ștefan cel Mare, virtuți care ar trebui să le posede toți conducătorii de state, ne vorbește cu admirație cronicarul polonez Miechowski, ale cărui constatări nu le putem pune cîtuși de puțin la îndoială. El scrie: „Bărbat glorios și victorios, care a biruit pe toți regii vecini, om fericit căruia soarta i-a hărăzit, cu dărnicie, toate darurile. Căci, pe cînd altora le-a dat numai unele însușiri, și anume, unora prudența împreunată cu șiretenie, altora virtuți eroice și spirit de dreptate, altora biruința asupra dușmanului, numai ție ți le-a hărăzit, la un loc, pe toate. Tu ești drept, prevăzător, isteț, biruitor contra tuturor dușmanilor. Nu în zadar ești socotit printre eroii secolului nostru".

Regi și cronicari de pretutindeni l-au numit pe rînd „atlet al creștinătății" (Papa Sixt al IV-lea), „cel dintîi dintre principii lumii... cel mai vrednic să i se încredințeze conducerea și stăpînirea lumii" (Jan Dlugosz), „zid pentru întregul apus al Europei" etc.

Cunoașterea de către elevi a acestor mărturii ale contemporanilor lui Ștefan cel Mare despre personalitatea sa ne permite să realizăm în cadrul orelor de istorie obiectivele educației în ceea ce privește formarea și dezvoltarea atitudinilor și a sentimentelor responsabilității, corectitudini, onestității, mîndriei naționale, dragostei de patrie, grijii față de cei apropiați. Noi, oamenii, suntem tentați să dăm crezare spuselor despre noi. Probabil că aceasta ne face să fim mai siguri de sine, mai fermi, mai hotărîți, mai mîndri.

Pornind de la această idee, pe tot parcursul anului 2004, am dedicat personalității lui Ștefan cel Mare și Sfînt mai multe activități instructiv-educative. Am promovat faptele și virtuțile lui Ștefan cel Mare prin intermediul spuselor cronicarilor vremii. Acest obiectiv l-am realizat cu concursul elevilor. Chiar de la începutul anului 2004 am venit în fața elevilor cu propunerea de a comemora personalitatea lui Ștefan cel Mare la fiecare oră de istorie a românilor cu o frază, un citat despre Ștefan cel Mare, luate din relatările cronicarilor vremii. Entuziasmul cu care s-au încadrat elevii în activitatea de comemorare a lui Ștefan cel Mare este o dovadă că această personalitate a atins cele mai ascunse coarde ale sufletului copiilor, făcîndu-i mai puternici, mai fermi în luarea unor decizii, mîndri de neamul lor. Studierea și cunoașterea vieții marelui domnitor i-a făcut să creadă că sunt capabili să-și construiască o societate liberă, în care se vor simți bine.

Personalitatea lui Ștefan cel Mare și Sfînt este un izvor nesecat de dreptate, demnitate umană și națională, credință creștină. Toate faptele sale mari Ștefan cel Mare le-a făcut din dorința de a apăra Țara Moldovei și credința creștină. Anume datorită sacrificiului său întru apărarea creștinătății, poporul l-a numit de-a lungul a cinci secole „cel Sfînt", iar Biserica Ortodoxă Română, în 1992, i-a recunoscut sfințenia.

Ștefan cel Mare continuă să fie prototipul vitejiei neamului românesc, întruchiparea geniului poporului nostru. El reprezintă un ideal, o făclie care ne luminează calea, un înger păzitor, gata oricînd să ne ajute în momentele grele, așa cum a fost la finele secolului al XX-lea în procesul recăpătării conștiinței naționale și obținerii independenței statului nostru. Or, se știe că cel mai important element al unei națiuni este conștiința națională, care poate să înfrunte vitregiile sorții numai atunci cînd fiecare membru al ei este conștient că-i aparține și este gata oricînd să-i apere interesele.

Din păcate, astăzi ne confruntăm cu o criză a identității naționale. Pentru depășirea acestei stări de lucruri trebuie să promovăm valorile noastre naționale, inclusiv personalitățile istorice.

Lecțiile de istorie oferă largi posibilități de formare a dimensiunii morale a elevilor. Studierea istoriei presupune nu numai acumulare de cunoștințe, formarea unor capacități și aptitudini, dar și formarea atitudinilor fundamentale în corespundere cu necesitățile actuale și de perspectivă, formarea sentimentelor etice, a normelor de conduită în societate.

În proiectarea lecțiilor de istorie, în paralel cu obiectivele instructive, formative, profesorul trebuie să planifice și realizarea obiectivelor afective. Pentru aceasta, este important să alegem conținuturile ce trezesc anumite sentimente elevilor, făcîndu-i să ia atitudini față de un fenomen, eveniment sau personalitate istorică.

În continuare, propunem un proiect de lecție, orientat spre dezvoltarea dimensiunilor morale ale elevilor din clasa a X-a.

PROIECT DIDACTIC

Data: 01.03.2005
Locul: Colegiul Politehnic din Chişinău
Grupa: anul I, grupa nr.: Ai 911
Obiectul: Istoria Românilor
Subiectul: Ţara Moldovei în timpul domniei lui Ştefan cel Mare
Tipul lecţiei: mixtă
Timpul: 45 min + 45 min

Obiectivele de referinţă

Elevul trebuie să fie capabil:
- să cunoască şi să explice cauzele evenimentelor din istoria românilor, epoca medievală;
- să structureze informaţiile dobîndite în discursuri privind problemele abordate în istoria românilor;
- să cunoască spaţiul istoric în evoluţia sa;
- să aprecieze roiul personalităţilor în procesul schimbărilor survenite în istorie.

Obiectivele operaţionale

Ca rezultat al însuşirii temei, elevul trebuie să capete următoarele deprinderi (abilităţi):

O_1 – să opereze cu datele: 12 aprilie 1457; 15 decembrie 1467; 10 ianuarie 1475; 26 iulie 1476; octombrie 1497;

O_2 – să identifice a cîte 3–4 măsuri întreprinse de Ştefan cel Mare pentru consolidarea domniei în plan intern şi extern în baza informaţiei din manual, p. 132–133);

O_3 – să localizeze pe o hartă murală principalele evenimente istorice cu referire la domnia lui Ştefan cel Mare;

O_4 – să caracterizeze lupta antiotomană în baza surselor istorice;

O_5 – să determine cauzele decăderii Ţării Moldovei pînă la venirea în scaun a lui Ştefan cel Mare (în baza informaţiei din manual, p.129);

O_6 – să argumenteze schimbarea politicii externe a lui Ştefan cel Mare la sfîrşitul domniei în baza informaţiei expuse de profesor;

O_7 – să aprecieze dimensiunea personalităţii lui Ştefan cel Mare.

Metode şi procedee: conversaţia, argumentarea, expunerea, problematizarea, lucrul cu harta murală, lucrul cu manualul, lucrul cu surse istorice, analiza, discursul, păianjenul, lucrul în grup, axa cronologică, monologul, eseul, prelegerea.

Mijloace didactice: hărţi murale: Ţările Române în secolul al XIV-lea – prima jumătate a secolului al XV-lea; Europa în sec: XIV–XV; Atlas istoric şcolar *Istoria Românilor. Epoca antică şi medievală*; manualul *Istoria Românilor. Epoca antică şi medievală.* Clasa a X-a, autori Demir Dragnev, Gheorghe Postica; Culegerea tematică şcolară, crestomaţia *Istoria Românilor. Epoca antică şi medievală*; fişe.

Literatură:

1. Maria N. Novac, Anca L. Dumitrescu. *Istoria Românilor pînă în 1821*, Bucureşti, 1999.
2. Nicolae Grigoraş. *Moldova lui Ştefan cel Mare,* Chişinău 1992.
3. Ştefan Ş. Gorovei, *Muşatinii,* Chişinău, 1991.
4. Gheorghe Gonţa, *Ţara Moldovei şi Imperiul Osman,* Chişinău, 1990.
5. Nicolae Iorga, *Istoria lui Ştefan cel Mare,* Chişinău, 1990.
6. *Ştefan cel Mare*, Iaşi, 2003, Ediţie omagială.

Nr. D/o	Secvențele lecției	Obiective	Activitatea profesorului	Metode și procedee	Timpul (min)	Activitatea elevilor	Evaluare
I	Momentul organizatoric	O_1	Organizarea clasei. Frecvența	Conversația	2	Pregătesc materialele necesare pentru lecție.	Oral, frontal
II	Evaluarea și aprecierea cunoștințelor	O_2	Repartizarea fișelor (anexa nr.1) 1. Elaborați o axă cronologică indicînd pe ea patru evenimente cu referire la lupta antiotomană condusă de Iancu de Hunedoara. 2. Completați „păianjenul", indicînd măsurile luate de Vlad Țepeș în politica internă (anexa nr. 2). Întrebări: 1. Caracterizați politica internă a lui Alexandru cel Bun. 2. Apreciați dimensiunea personalităților în cîteva fraze: Alexandru cel Bun, Iancu de Hunedoara și Vlad Țepeș. 3. Sunt oare actuale versurile lui Mihai Eminescu din *Scrisoarea a III-a* referitoare la Vlad Țepeș? Argumentați-vă părerea. Completează răspunsurile elevilor. Anunță etapele domniei lui Ștefan cel Mare. 2. Împarte clasa în două echipe. Repartizează și explică sarcina. Analizează și apreciază răspunsurile elevilor. 3. Organizează clasa în 4 echipe. Repartizează sarcina și explică: 1) Bătălia de la Vaslui (anexa nr. 4); 2) Scrisoarea lui Ștefan cel Mare către monarhii europeni după bătălia de la Vaslui; 3) Bătălia de la Războieni (anexa nr. 4); 4) Situația Țării Moldovei după bătălia de la Războieni. Analizează și completează răspunsurile elevilor. 4. Expune conținutul subiectului: Noua orientare politică din anii 1486-1504.	Axa cronologică „Păianjenul" Caracteristica Discurs oral Argumentare Lucrul cu manualul Lucrul cu manualul Lucrul cu documentele istorice Lucrul cu harta Lucrul în grup Lucrul cu manualul Analiza Prelegerea	20 4 8 20 5	Răspund la întrebări propuse pe fișe. Îndeplinesc sarcina la tablă. Caracterizează politica internă a lui Alexandru cel Bun. Clasa, organizată în 3 grupe, determină dimensiunea unei personalități. Elevii își argumentează opinia. Elevii lucrează cu manualul, determină cauzele decăderii Țării Moldovei la mijlocul secolului al XV-lea. Notițe I echipă selectează măsurile interne și le notează în caiete. A II-a echipă selectează măsurile externe și le notează în caiete. Localizează pe hartă principalele bătălii. Elevii citesc documentele propuse și răspund la întrebări. Lucrează cu manualul. Notițe Notițe	Oral, frontal Oral Orientarea în spațiu Analiza documentelor Oral

III	Evocarea	O_3	Citeşte omagiul dedicat lui Ştefan cel Mare scris de cronicarul polonez Jan Dlugosz (anexa 3). Sarcină: Determinaţi personalitatea vizată.	Monolog	1	Analiza. Răspund la întrebări.	Oral, frontal
IV	Anunţarea temei noi	O_4	Notează titlul lecţiei, anunţă planul, obiectivele, literatura. Planul: 1. Situaţia internă şi internaţională a Ţării Moldovei pînă la urcarea la tron a lui Ştefan cel Mare 2. Consolidarea domniei în plan intern şi extern 3. Lupta antiotomană 4. Noua orientare politică în anii 1486–1504 5. Dimensiunea personalităţii lui Ştefan cel Mare		7	Notează în caiete tema, planul, literatura.	
V	Asimilarea cunoştinţelor	O_5	1. Expune succint situaţia internaţională de la mijlocul secolului al XV-lea. Explică sarcina. Sarcină: Argumentaţi schimbarea politicii externe a lui Ştefan cel Mare la sfîrşitul domniei.	Expunerea Demonstrarea Argumentarea	3	Elevii analizează informaţia prezentă, îşi fac notiţe. Argumentează opiniile.	Oral, frontal
VI	Consolidarea cunoştinţelor	O_6	5. În 5-6 fraze elaboraţi un microeseu pe tema: „Ştefan cel Mare – model pentru urmaşi".	Eseu	10	Elaborează microeseul.	Oral, frontal
VII	Lucrul pentru acasă	O_7	Explică sarcina. De studiat tema. De completat tabelul sinoptic de la p. 136. De elaborat un eseu pe una din temele: 1. Ştefan cel Mare – diplomat ilustru. 2. Ştefan cel Mare – apărător al creştinătăţii. 3. Urmaşii lui Ştefan cel Mare.		5	Notează sarcina.	
VIII	Notarea elevilor	O_8	Notează elevii şi argumentează notele.		2		

Anexa nr. 1

Fişa nr. 1

1. Explicaţi noţiunile: *mercenar, cruciadă, suzeranitate*.

2. Precizaţi funcţiile deţinute de Iancu de Hunedoara.

Fişa nr. 2

1. Scrieţi 3–4 calităţi care caracterizează personalitatea lui Vlad Ţepeş.

2. Explicaţi cauza întemniţării lui Vlad Ţepeş de către Matei Corvin.

Anexa nr. 2

Completaţi „păianjenul", indicînd măsurile luate de Vlad Ţepeş în politica internă.

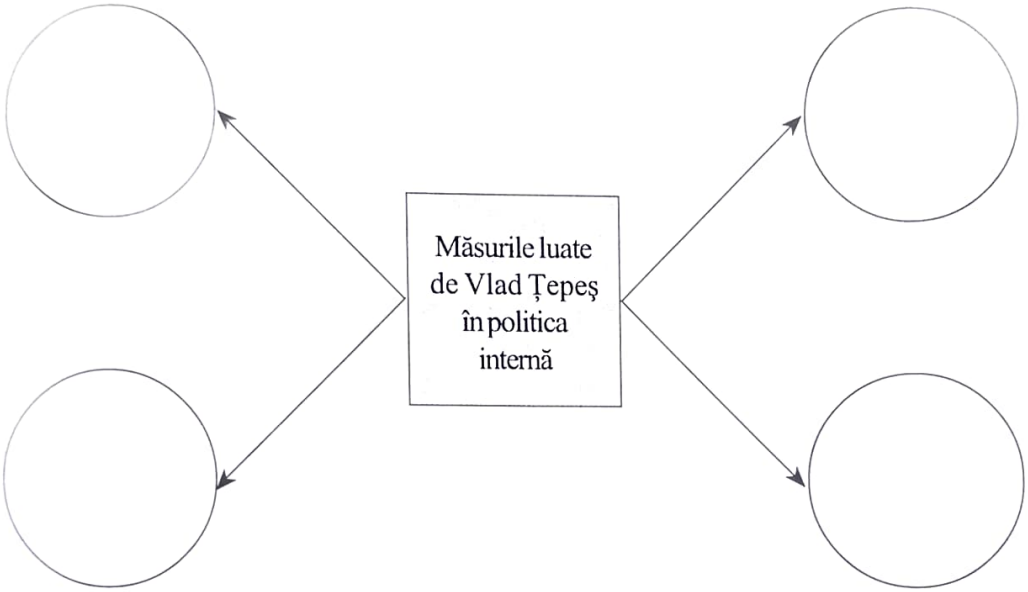

Anexa nr. 3

„O, bărbat demn de admirat, întru nimic inferior ducilor eroici, pe care atîta îi admiram. Care cel dintîi dintre principii lumii a repurtat în zilele noastre o victorie atît de strălucită în contra turcilor. După părerea mea, el este cel mai vrednic să i se încredinţeze conducerea şi stăpînirea lumii şi mai ales funcţiunea de comandant şi conducător contra turcilor, cu sfatul comun, înţelegerea şi hotărîrea creştinilor, pe cînd ceilalţi regi şi principi trîndăvesc în lene, în desfătări şi lupte civile."

Jan Dlugosz, cronicar polonez

Anexa nr. 4

Lupta de la Vaslui (1475)

„Marţi, în 10 ianuarie, Ştefan, Voievodul Moldovei, înfrînse într-un mare măcel oastea de 120 mii oameni a lui Mahomed, căruia îi dăduseră şi muntenii ajutor, după ce le supusese ţara. A dat Ştefan această luptă lîngă mocirla Racovăţ şi rîul Bîrlad, cu oastea sa şi cu 5000 de secui, a căror ţară, rupînd-o din regatul Ungariei, şi-o supusese sieşi. Dar învingerea a costat şi pe ai săi, căci toate şirurile dinainte în care se aflau şi secuii fură zdrobite de turci şi se ameninţa o mare primejdie, pînă cînd Ştefan se aruncă el însuşi în mijlocul turcilor şi nimici cetele turceşti, avînd 40 mii de lucrători, dintre care cea mai mare parte erau ţărani.

Toată oastea lui ş-a îmbogăţit din prada luată de la turci: aur, argint, purpură, cai şi obiecte scumpe. Pe mulţi ţărani îi făcu boieri. Foarte puţini turci au putut scăpa cu fuga. Pentru că cei care o luaseră la fugă şi se îndreptaseră spre Dunăre au fost tăiaţi de moldoveni care aveau cai mai buni, sau au fost luaţi de valuri."

J. Dlugosz, „Istoria Poloniei", tradus de N. Orghidan, în „Ce spun cronicarii străini despre Ştefan cel Mare", Craiova 1915

1. Cînd a avut loc bătălia de la Vaslui? Localizaţi-o pe hartă.

2. Cine forma baza socială a armatei lui Ştefan cel Mare?

3. Care este semnificaţia aprecierii cronicarului Dlugosz?

Lupta de la Războieni (26 iulie 1476)

„Acolo Ştefan Vodă mult au nevoit să nu-l lase să treacă Dunărea pe Mahomed al II-lea, ci n-au putut, că tătarii pe de o parte, turcii de altă parte, cu oaste fără număr ce venise, ci au dat cale turcilor şi s-au apucat de tătari şi pre lesne bătîndu-i i-au gonit pînă la Nistru (...). Deci Ştefan Vodă văzînd aşa, s-au întors, s-au dat spre munţi, şi-au ales loc de război la strîmtoare, la Valea Albă, unde se cheamă acum Războeni (...). Şi multă vreme trăind războiul neales de îmbe părţile, osteniţi şi turcii tot adăugîndu-se cu oaste proaspătă şi moldovenii obosiţi şi neviindu-le ajutor de nici o parte, au picat, nu fiştecum, ci pînă la moarte se apăra, nici biruiţi dintru arme ci, stropşiţi de mulţimea turcească, au rămas dobînda la turci (...).

Scrie letopiseţul nostru că după poticala lui Ştefan Vodă, ce au perdut războiul de sîrg au strîns oastea ce au putut degrabă şi s-au dus după turci şi i-au ajuns trecînd Dunărea, la vreme de masă (cantonament) şi lovindu-i fără veste i-au speriat de au căutat a fugi lăsînd pleanul (prizonieri) şi tot ce au prădat. Iară Ştefan Vodă le-au apucat pleanul tot şi s-au întors înapoi cu izbîndă (...)".

Grigore Ureche,
„Letopiseţul Ţării moldovei",
ed. P.P. Panaitescu, Bucureşti, 1955

1. Precizaţi data cînd a avut loc bătălia de la Valea Albă.

2. Localizaţi pe hartă bătălia.

3. Cum explică Grigore Ureche cauzele înfrîngerii lui Ştefan cel Mare?

Anexa nr. 5

Ştefan cel Mare – model pentru urmaşi

(eseu)

„Ştefan cel Mare a înţeles că originea puterii, a succeselor politice şi economice se datorează nu numai întinderii teritoriului sau bogăţiilor, ci mai ales spiritului de organizare, principiilor morale şi seriozităţii cu care poporul priveşte viaţa şi idealurile alese pentru a le realiza. Opera lui de vrednicie, înţelepciune, vitejie şi de genială clarviziune a fost neasemuită. Ştefan a înţeles cum n-au înţeles cei mai mulţi care au condus ţara înaintea lui că „puterile cele mai mari se găsesc în mulţimile liniştite" ale poporului, nu în rîndurile celor puţini şi mîndri.

Ştefan cel Mare a dovedit lumii întergi de cîtă forţă morală, acte de sacrificii şi de minunată vitejie sunt capabili ţăranii săi cuminţi, modeşti, harnici, sobri şi ca nimeni alţii iubitori ai pămîntului strămoşesc. Mare om politic, gînditor, strateg genial, clarvăzător, om de înaltă cultură, spirit luminat, Ştefan cel Mare s-a manifestat multilateral, devenind în mintea poporului modelul dreptului judecător şi al marelui ostaş. A avut o judecată profundă, curiozitatea omului inteligent, viziune cutezătoare şi cultul strămoşilor. Ştefan cel Mare a dăruit neamului său tot ce a avut şi a răspuns cel mai adecvat tuturor aspiraţiilor sale. Iar după moarte a luminat drumul pe care l-au străbătut românii moldoveni pentru a-şi cuceri dreptul de a trăi liber şi într-un stat independent."

Mihai Ionaşcu, grupa AI–911

Anexa nr. 6

Odă pentru Vodă

Sub semnul păcii ai luptat,
Cu lacrima dreptăţii.
Poporul tu ţi-ai apărat
Chiar şi cu riscul vieţii.

Tu, fiind demn de a fi Sfînt,
Ai spulberat urma străină
De pe acest moldav pămînt
Ce astăzi Ţie ţi se-nchină.

Deşi te-a plîns Moldova
În cel din urmă drum,
Tu n-ai murit, Ştefane,
Eşti viu pînă acum!

Cristina Chiu, elevă

Anatol PETRENCU

DESPRE STAREA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI ISTORIC DIN REPUBLICA MOLDOVA

(raport prezentat la Congresul al III-lea al Istoricilor din Republica Moldova)

Onorată asistență!

În Republica Moldova istoricii n-au dus-o bine niciodată. În ultimul timp, însă, se pare că lucrurile s-au agravat substanțial. Așa-numitul curs de istorie integrată a depășit cu mult cadrul unui experiment pedagogic. Autoritățile au multiplicat și au distribuit prin școli un manual de istorie „integrată" într-un tiraj de 45 000 de exemplare, fapt ce demonstrează că este vorba nu de un simplu experiment, ci de o cuprindere *in corpore* a elevilor din clasele a V-a și a sute sau poate a mii de profesori. Mai mulți profesori din republică ne-au telefonat, întrebîndu-ne cum să procedeze.

Recent, Guvernul Republicii Moldova a adoptat o hotărîre intitulată „Cu privire la măsurile de optimizare a structurii sferei științei și inovării", în conformitate cu care Muzeul Național de Istorie a Moldovei și Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală sînt lichidate. Aceeași soartă o va avea și Institutul de Istorie al Academiei, care urmează a fi comasat cu Secția Drept a Institutului de Filosofie, Sociologie și Drept al Academiei de Științe a Moldovei, și astfel se va constitui Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei. În ședința Comitetului de conducere al Asociației Istoricilor din Republica Moldova (A.I.R.M.) din 20 septembie a.c. au fost examinate aceste și alte probleme legate de învățămîntul istoric din Republica Moldova. Pe marginea celor discutate a fost redactat și dat publicității un comunicat de presă; la ședința respectivă a fost luată decizia de a convoca Congresul al III-lea al istoricilor din Republica Moldova.

Considerînd că situația științei și învățămîntului istoric în republică este deosebit de gravă, am invitat la lucrările Congresului pe deputații-istorici dnii Anatol Țăranu, Ion Varta, Oleg Serebrian (care joi, 3 noiembrie a.c., a făcut o interpelare parlamentară pe adresa președintelui Academiei de Științe a Moldovei, dl acad. Gheorghe Duca). De asemenea, la lucrările Congresului i-am invitat pe dl Veaceslav Untilă, deputat din partea fracțiunii blocului electoral „Moldova noastră", căruia i-am oferit unele informații pentru o altă interpelare parlamentară; pe dl Victor Stepaniuc, deputat P.C.R.M., pe consilierul președintelui Republicii Moldova dl Mihail Platon, pe ministrul Educației, Tineretului și Sportului, dl Victor Țvircun, și pe ministrul Culturii și Turismului, dl Artur Cozma, ambii istorici.

Comitetul de organizare al Congresului l-a invitat la lucrări pe ambasadorul României în Republica Moldova, dl Filip Teodorescu, istoric de profesie.

Salutăm prezența celor care ne-au onorat invitația.

Stimați colegi!

La 12 aprilie 2003 a fost convocat Congresul al II-lea al istoricilor din Republica Moldova, for la care au participat delegați din toate județele republicii. În urma dezbaterilor, a fost adoptată cu unanimitate de voturi o rezoluție, în care – printre altele – delegații s-au pronunțat „pentru păstrarea în continuare a cursului *Istoria Românilor* și a celui de *Istoria Universală* ca fundamente esențiale științifice pentru instruirea tinerelor generații".

Pe parcursul intervalului de timp aprilie 2003–noiembrie 2005, în instituțiile de învățământ preuniversitar, profesorii de istorie au continuat a preda cele două cursuri; editurile din Chișinău au publicat manuale, hărți, atlase, dicționare, alte materiale didactice, necesare asigurării celor două cursuri.

Totodată, autoritățile comuniste n-au încetat ofensiva împotriva celor două cursuri de istorie; n-a încetat nici campania de denigrare a cursului *Istoria Românilor*. Astfel, începînd cu 1 septembrie 2003, într-un șir de școli din Republica Moldova, cu titlu de „experiment", a început predarea așa-numitei „Istorii integrate". Vom aminti că susținătorii cursului de istorie integrată n-au fost capabili să elaboreze în formă scrisă concepția acestui curs; dezbaterile s-au desfășurat oral, iar dna Valentina Haheu, promotoarea cursului de istorie integrată, a adus doar critici nefondate la adresa actualului Curriculum Național la Istorie, afirmînd că acesta „nu realizează niște obiective precum ar fi *multiculturalitatea*, *interculturalitatea*, *perspicacitatea* etc.". În lipsa unei concepții coerente, istoricii aserviți puterii au încropit un fel de curriculum la curs integrat, fără ca acesta să fi fost discutat și aprobat de comisiile abilitate. La 25 februarie 2004, ziarul guvernamental „Moldova suverană" a publicat un text intitulat „Curriculum la istoria contemporană pentru clasa a IX-a și clasa a XII-a". După cum bine se cunoaște, un curriculum are cîteva elemente de bază: 1) concepția disciplinei; 2) obiectivele generale ale disciplinei; 3) obiectivele-cadru; 4) obiectivele de referință pe clase; 5) sugestiile de conținut; 6) sugestiile metodologice; 7) sugestiile de evaluare; 8) bibliografii. Sau, din toate cele enumerate mai sus, „curriculumul" la istoria contemporană avea doar „sugestii și conținuturi", care, însă, nu sunt lipsite de un anumit interes. Din lipsă de timp, vom aduce doar cîteva exemple: autorii „curriculumului" au ignorat cu desăvîrșire actul istoric din 27 martie/9 aprilie 1918 – unirea Basarabiei cu România, formula propusă de ei fiind: „Rolul Sfatului Țării în mișcarea națională: prezentare multidimensională", ceea ce deschide o posibiltate largă pentru utilizarea interpretărilor sovietice în problema dată. Altă prevedere „curriculară" se referă la „Răscoalele antiromânești din Basarabia în anii 1919–1924: mișcări de eliberare sau rebeliuni?" De parcă știința istorică n-a dat încă răspuns la această întrebare, de parcă istoricii n-au demonstrat cu documentele în mînă că Rusia sovietică a depus eforturi sporite în vederea exportului de revoluție bolșevică în România și în Balcani, eforturi soldate cu eșec. Exemplele pot continua, ne oprim însă aici, deoarece în cadrul Adunării Generale a A.I.R.M. din 20 martie 2004 a fost examinat acest document și concluzia la care s-a ajuns a fost următoarea: „Obiectul *Istoria. Curs integrat*, impus de comuniștii de la Chișinău, urmărește scopul deznaționalizării noastre prin promovarea unor falsuri ale istoriografiei imperial-comuniste din perioada sovietică".

În ciuda poziției argumentate a asociației profesioniștilor în domeniul istoriei și ca o sfidare a acestei poziții, conducerea de la Chișinău a continuat promovarea așa-numitului „experiment" și a încurajat elaborarea programelor de studiu la acest obiect (curriculumurilor). Într-un interviu, ex-ministrul Educației, Valentin Beniuc (ziarul „Univers pedagogic", publicație periodică a Ministerului Educației al Republicii Moldova), afirma cum că experimentul promovat de guvernarea comunistă „confirmă orientarea adecvată în stabilirea obiectivelor și a strategiilor de educație istorică".

În vara anului 2004 au fost pregătite și publicate curriculumurile la *Istorie. Curs integrat*. Analiza acelor programe demonstrează cu lux de amănunte că avem de-a face cu un surogat. Autorii „curriculumului" cer elevilor să cunoască fragmente din istoria românilor pe fundalul unor pasaje din istoria altor popoare. Ei au omis cu bună știință multe teme cardinale din istoria națională, cum ar fi, de exemplu, etnogeneza poporului român, formarea limbii române etc. Autorii au evitat temele legate de creștinarea românilor, de cultura spirituală și materială a acestora. Autorii programelor încearcă să inoculeze ideea cum că în interfluviul pruto-nistrean nu există popor băștinaș, ci un fel de micropopor sovietic „multietnic și pluricultural". La încheierea acelei analize am tras concluzia că actuala putere dorește cu orice preț să consolideze „statalitatea" și am constatat că aceasta se face pe baza unor falsuri crase ale istoriei noastre naționale. În tentativa de înlocuire a cursului de istorie națională și universală (*Istoria Românilor* și *Istoria*

Universală) actuala conducere mizează pe oameni slabi din punct de vedere profesional, incompetenţi, lipsiţi de scrupule, gata să-şi vîndă Ţara, Neamul, memoria şi sufletul pentru cîştiguri conjuncturale. Nu ne-a mirat acest lucru. Istoricii profesionişti s-au pronunţat de mult în problema dată, ei pledează pentru *Istoria Românilor* (adevărata noastră istorie!) şi pentru *Istoria Universală* (istoria adevărată a popoarelor vecine, a popoarelor Europei şi Lumii).

Pe data de 6 octombrie 2004, Colegiul Ministerului Educaţiei a luat decizia de a exclude de la examenele de BAC–2005 disciplinele *Istoria Românilor* şi *Istoria Universală* pentru ciclul umanitar şi *Istoria Românilor* pentru ciclul real. Istoria ca probă de BAC a rămas doar pentru ciclul real, la alegerea liceenilor, iar Ministerul Educaţiei n-a specificat despre care istorie este vorba – *Istoria Românilor* sau *Istoria Universală*.

Asociaţia Istoricilor din Republica Moldova consideră că Ministerul Educaţiei a încălcat flagrant prevederile *Recomandării a XV-a a Comitetului de Miniştri al Consiliului Europei*, adoptată de către Comitetul de Miniştri al Consiliului Europei la 31 octombrie 2001, care se numeşte „Predarea istoriei în Europa în secolul al XXI-lea" şi la care atît de frecvent au făcut trimitere autorităţile comuniste de la Chişinău. În documentul menţionat se subliniază că predarea istoriei într-o Europă democratică ar trebui: 1) „să ocupe un loc central în educaţia unor cetăţeni responsabili şi implicaţi activ în viaţa politică şi în cultivarea respectului pentru diferenţele între popoare..."; 2) „să fie un factor decisiv în reconcilierea, cunoaşterea, înţelegerea şi respectul reciproc între popoare", „să fie o componentă fundamentală a construcţiei europene liber consimţite pe baza moştenirii istorice şi culturale comune..." etc. Este clar că, prin excluderea examenelor de istorie la BAC, Ministerul Educaţiei din Republica Moldova nu respectă aceste recomandări.

La fel, Ministerul Educaţiei a negat cu bună ştiinţă prevederile *Constituţiei Republicii Moldova*, care stipulează, în articolul 10, punctul 2, că „Statul recunoaşte şi garantează dreptul tuturor cetăţenilor la păstrarea, la dezvoltarea şi la exprimarea identităţii lor etnice, culturale, lingvistice şi religioase". Or, prin excluderea examenelor la *Istoria Românilor*, Ministerul Educaţiei scoate din învăţămînt tocmai obiectul care exprimă identitatea noastră etnică, culturală, lingvistică şi religioasă.

În aceeaşi ordine de idei, Ministerul Educaţiei a încălcat flagrant *Legea Învăţămîntului*, care stipulează la articolul 20 „Învăţămîntul liceal": „Învăţămîntul liceal asigură o pregătire teoretică fundamentală şi formarea unei ample culturi generale, necesare pentru continuarea studiilor în învăţămîntul superior...". Or, excluderea din BAC a examenelor

la istorie vine în contradicție cu această prevedere a legii.

Cert este și faptul că Ministerul Educației a încălcat grosolan prevederea articolului 38 al aceleiași legi, care cere următoarele: „1) Conținutul învățământului se proiectează pe baza standardelor educaționale de stat, are caracter formativ-funcțional și este eșalonat pe niveluri și trepte. 2) Conținutul învățământului preuniversitar la diverse niveluri este asigurat prin planuri de învățământ și programe de studii, aprobate de Ministerul Învățământului". Pentru învățământul istoric la nivel liceal această programă se numește „Curriculum național. Programe pentru învățământul liceal. Științe socio-umane" și prevede: „La finele cursului de istorie elevii vor susține examene de bacalaureat la *Istoria Românilor*, iar clasele cu profil sociouman – și la *Istoria Universală*". Așadar, elevii ciclului sociouman, în mod obligatoriu, trebuie să susțină două examene – la *Istoria Românilor* și la *Istoria Universală*, iar elevii ciclului real, în mod obligatoriu – la *Istoria Românilor*. Ministrul Educației V. Beniuc a neglijat totalmente prevederile legale ce reglementează procesul de învățământ.

Asociația Istoricilor din Republica Moldova a dat publicității o declarație de protest. După conferința de presă, organizată de A.I.R.M. la 27 octombrie 2004, ministrul V. Beniuc a declarat la televiziunea națională că istoria nu este scoasă de la examenele de BAC, ci a rămas la alegere. Ministrul V. Beniuc a încercat să opună istoriei geografia, care – așa cum este știut – este o știință exactă. Și – capac la toate! – ministrul declară că în Europa Occidentală nu se mai predă istoria. Trebuia să ajungem în 2004 că s-o auzim și pe asta! Într-un articol publicat în *Ziarul de Gardă*, în calitatea mea de președinte al Asociației Istoricilor din Republica Moldova, l-am întrebat pe domnul ministru, în care țară din Europa nu se predă istoria? Întrebarea a rămas fără răspuns.

Declarații privind excluderea istoriei de la BAC au făcut și alți funcționari de la Ministerul Educației, cea mai sinceră fiind cea a domnului viceministru Anatol Dubrovschi. El a recunoscut că „într-adevăr, colegiul Ministerului Educației din Republica Moldova a luat decizia de a exclude susținerea obligatorie a examenului la istorie, la BAC–2005". Referindu-se la modalitatea de susținere a examenelor de BAC, viceministrul menționa că liceenii de la ciclul real vor susține obligatoriu examene la „limba de instruire", matematică și limba străină, cei de la ciclul umanitar – la „limba de instruire", la limba străină și la geografie. Liceenii care vor dori să susțină istoria o pot face la alegere. A. Dubrovschi a mers și mai departe. Arătînd cu degetul spre societatea civilă, el susținea că alegerea disciplinelor pentru examene este o prerogativă a Ministerului Educației, și nu a organizațiilor obștești. O fi fiind, cum susține viceministrul, dar apar două întrebări: 1. Cum rămîne, totuși, cu respectarea prevederilor legislației în vigoare, cu atît mai mult că *Constituția Republicii Moldova* proclamă acest stat ca fiind unul de drept, democratic (art. 1.1)? Sau poate funcționarii publici sunt scutiți de a respecta legile? 2. Care este rostul societății civile în Republica Moldova? Opinia Asociației Istoricilor, ca uniune a profesioniștilor în domeniu și ca parte componentă și activă a societății civile, nu trebuie, oare, luată în considerație?

Constatăm, cu profund regret, că actuala guvernare nu ține cont de legislația în vigoare, de opinia specialiștilor în domeniu, de bunul-simț, în sfîrșit. Învățământul, inclusiv obiectul *Istoria*, este la cheremul unor funcționari publici iresponsabili.

Așa cum a declarat ministrul V. Beniuc, pînă la sfîrșitul anului 2004 urmau să apară de sub tipar manuale de istorie integrată. Cunoaștem cîțiva istorici care s-au angajat în redactarea acestor manuale. Vreau să atenționez publicul și organele de resort că în cazul plăsmuirii acestor scrieri Ministerul Educației încalcă flagrant *Legea învățământului*, care prevede că „planurile și programele de învățământ, manualele școlare și alte materiale didactice destinate instituțiilor de învățământ de stat sînt elaborate pe bază de concurs" (art. 38.3). Ministerul n-a anunțat concurs la aceste manuale. Apoi, regimul comunist de la Chișinău a oferit sume enorme de bani autorilor cursului de *istorie integrată*, ceea ce, de fapt, seamănă mai mult a mituire decît plată a onorariului. Se vorbește mult despre corupție și lupta dusă de autorități cu acest flagel. În cazul dat, însuși statul corupe cetățeanul, oferindu-i în schimbul „experimentării" cursului de istorie integrată spor la salariu, promovare în posturi, grade didactice nemeritate etc.

Asociația Istoricilor din Republica Moldova a sesizat Procuratura Generală a Republicii Moldova privind faptele relatate în articolul Elenei Buzdugan „O nouă ispravă a guvernării comuniste. 1 600 000 de lei pe apa sîmbetei", publicat în ziarul „Flux", 2004, 2 iunie, în care autoarea aborda modalitatea de alocare și de utilizare a mijloacelor bănești pentru elaborarea curriculumului și a manualelor de istorie integrată. În răspunsul pe care l-am primit de la

Procuratura Generală se menționează că „în cadrul controlului faptele parțial s-au confirmat". Din cele relatate de Procuratura Generală este evidentă încălcarea legislației în vigoare privind aceste manuale. Nu m-aș mira dacă într-un viitor mai apropiat sau mai îndepărtat autorii manualelor de istorie integrată vor fi nevoiți să restituie statului sumele încasate.

Noi, istoricii, nu putem să nu fim îngrijorați de degradarea învățămîntului în ansamblu. Din programele de studii au fost excluse astfel de obiecte care formează personalitatea elevului cum ar fi *Filosofia*, *Logica*, *Istoria*; în schimb, au fost introduse obiecte cel puțin controversate, de exemplu, *Deprinderi de viață* sau *Holocaustul în Moldova*.

Actualmente, în Republica Moldova, sînt comemorate date și evenimente istorice lipsite de orice conținut: 60 de ani de la „eliberarea" Moldovei de sub „ocupația fascistă germano-română", 60 de ani de la victoria (*cui?*) asupra Germaniei naziste (cu ridicarea unor monumente faraonice – Memorialul de la Șerpeni), Ștefan cel Mare – „întemeietorul" statului moldovenesc etc. Dacă noi, istoricii, nu am reacționa la aceste provocări, ar însemna că acceptăm inepțiile promovate de propaganda comunistă. Permanent sîntem nevoiți să explicăm populației esența fenomenelor istorice prin intermediul ziarelor, posturilor de radio independente, fapt care necesită timp suplimentar pentru pregătirea acestor materiale.

Și încă ceva: la existentele Universitatea slavonă și Școala Superioară de Antropologie, ambele cu predarea doar în limba rusă și cu publicații periodice în aceeași limbă, în ultimul timp, s-a mai adăugat organizația socială „Rusi" („Rusia"), care publică revista „Rusin", cu o periodicitate de patru ori pe an. În nr. 1 al revistei istoricul-interfrontist Piotr Șornikov semnează un articol cu pretenții de strategie a istoricilor ruși din Republica Moldova, în care încearcă să demonstreze cum că, pînă la constituirea statului moldovenesc, teritoriul dintre Prut și Nistru ar fi fost populat de strămoșii rușilor *rusini* sau *rusnaci*, cum că Ștefan cel Mare vorbea limba rusă, cum că în 1919 populația din Hotin s-a răsculat împotriva a ceea ce el numește „ocupație românească" și că istoria Moldovei nu va fi niciodată completă și veridică dacă nu se va ține cont de componența rusească a statului moldovenesc. Chiar dacă istoricii de seama lui P. Șornikov și cei care comandă astfel de materiale provocatoare nu reușesc să „demonstreze" caracterul rusesc al Moldovei, cel puțin, ei vor să lase impresia că statul moldovenesc încă din vechime a fost plurietnic!

În sfîrșit, vreau să ne pătrundem de drama prin care trecem noi, băștinașii din Republica Moldova, fie români sau moldoveni, aflați actualmente sub guvernarea comunistă. Sîntem tratați ca „plurietnici" și „multiculturali". Noțiunea de popor/populație băștinaș/băștinașă este ignorată, nu sîntem tratați ca popor titular, cum, cel puțin, eram recunoscuți în perioada sovietică. Moldovenii au fost marginalizați în viața politică, economică; suntem singura țară în lume în guvernul căreia patru miniștri nu cunosc limba poporului pe care-l conduc. De multe ori mi-am pus întrebarea: de unde oare s-a luat pe capul nostru Olga Goncearova, șefa Departamentului minorități, care insistă cu atîta vehemență ca pe cea mai nevinovată ștampilă numaidecât să fie introduse și inscripția în limba rusă? Dacă se insistă atît de mult ca în fruntea acestui departament să fie o femeie, apoi în Republica Moldova există o mulțime de doamne distinse care ar face față acestui domeniu. Ar putea, dar nu se poate! În care țară din lume o farmacistă este bătută pentru că la întrebarea pusă a răspuns în limba ei maternă?! Autoritățile comuniste n-au luat măcar atitudine, măsuri de rigoare.

Vă mulțumesc pentru atenție. Vă invit la discuție, vă rog să înaintați propuneri, să exprimați sugestii etc., ca în final să elaborăm un document al întrunirii noastre de azi.

Rezoluția Congresului al III-lea al Istoricilor din Republica Moldova

Noi, participanții la Congres – profesori de istorie din învățământul preuniversitar, cadre didactice din învățământul superior, cercetători științifici, muzeografi, doctoranzi, masteranzi, studenți, oameni de cultură și știință, reprezentanți ai breslei istoricilor din Republica Moldova –, luînd în dezbatere problemele cu care se confruntă, la momentul actual, învățământul istoric din instituțiile de învățămînt preuniversitar, precum și starea cercetării în domeniul istoriei, situația muzeelor de profil istoric din Republica Moldova, am constatat următoarele:

1. În ultimul timp, s-a extins ofensiva autorităților comuniste de la Chișinău asupra *Istoriei* ca disciplină școlară, ca sferă de cercetare și ca mijloc de culturalizare. Dacă pînă nu demult erau atacate cursul de *Istorie a Românilor*, manualele de istorie națională și autorii acestora, astăzi presiuni vădite și latente se fac și asupra unor instituții de profil istoric – Institutul de Istorie al Academiei de Științe, Muzeul Național de Istorie a Moldovei și Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală.

2. La momentul de față, învățămîntul istoric înregistrează o degradare continuă. În școli, gimnazii, licee, colegii etc., se resimte lipsa manualelor de istorie și a altor materiale didactice. Sunt date peste cap de către responsabilii (citește: *iresponsabilii*) de la Ministerul Educației, Tineretului și Sportului, eforturile depuse de specialiștii în domeniul istoriei la elaborarea Concepției învățămîntului istoric, Curriculumului Național la istorie, la editarea manualelor etc. S-a intensificat campania de discreditare a *Istoriei* ca disciplină școlară, continuă ofensiva de denigrare a cursului *Istoria Românilor* în vederea substituirii lui cu un curs de istorie integrată sau de istorie doar a Moldovei.

3. Ministerul Educației, Tineretului și Sportului promovează o politică discriminatorie față de disciplinele istorice (*Istoria Românilor* și *Istoria Universală*). Manualele de istorie pentru clasele a VIII-a și a IX-a au fost excluse din Proiectul de Reformare a Învățămîntului preuniversitar susținut de Banca Mondială. Manualele de istorie (pentru clasele a VIII-a, a IX-a, a X-a, a XI-a și a XII-a) sunt unicele care au fost excluse din schema de arendă, conform căreia elevilor, contra unei plăți anuale, le sunt repartizate celelalte manuale. Cu alte cuvinte, din toate manualele școlare, doar cele de istorie au un statut comercial, fapt ce îngrădește accesul lor în școală și lasă o bună parte din elevi fără sursa principală de informare la obiectul *Istoria*. Statutul istoriei a fost subminat și prin excluderea, începînd cu anul de învățămînt 2004–2005, a disciplinelor istorice de la examenele de BAC.

4. Disciplinele umaniste – componentă importantă în formarea personalității elevului – sunt neglijate și marginalizate. Din învățămîntul liceal a fost exclusă *Filozofia*, *Logica* și alte discipline. Locul lor îl ocupă niște obiecte cu un conținut dubios, cum ar fi, de exemplu, *Deprinderi de viață*.

5. Profesorii de istorie din instituțiile de învățămînt preuniversitar sunt permanent hărțuiți de autoritățile comuniste în ceea ce privește obiectul *Istoria*. Această politică, promovată metodic și conștient, duce la dezorientarea profesorilor, dezinformarea părinților, elevilor, opiniei publice în general. Haosul din învățămîntul istoric este alimentat conștient prin introducerea cu forța a cursului experimental de istorie integrată, prin promovarea unui „curriculum" paralel celui aprobat oficial și aflat actualmente în vigoare. Toate aceste acțiuni ale autorităților sunt orientate spre provocarea unui dezinteres față de disciplinele școlare istorice.

6. Autoritățile comuniste promovează insistent cursul de istorie integrată. Nu au fost abandonate nici speculațiile în jurul faimosului curs de istorie a Moldovei. Recent, în școli a fost distribuit manualul de istorie integrată pentru clasa a V-a, precum și cunoscutele „creații" de cea mai josnică factură ale unor noi creatori de „popor moldovenesc", „limbă moldovenească" și „națiune moldovenească". Pentru atingerea obiectivelor propuse, autoritățile recurg la coruperea unor profesori, la intimidarea altora, la promovarea în funcții și acordarea de posturi, la conferirea de grade didactice nemeritate și nejustificate, acțiuni care, în fine, conduc la degradarea învățămîntului istoric.

7. După transformarea Postului Național de Radio Chișinău și a Televiziunii moldovenești în instituții publice, din grila de emisie au dispărut emisiunile cu tematică istorică. Prin intermediul presei scrise și audiovizuale oficiale, actualul regim comunist denigrează insistent limba, istoria și cultura românească, discreditează și intimidează istoricii care promovează adevărul științific în cercetarea istorică.

8. Prin tentativa de scoatere a Muzeului Național de Istorie a Moldovei și a Muzeului de Etnografie și Istorie Naturală de sub jurisdicția Ministerului Culturii și Turismului și trecerea lor în subordonarea Academiei de Științe se urmărește excluderea acestor două instituții de menire culturală și științifică din procesul instructiv-educativ al populației.

Noi, participanții la Congresul al III-lea al Istoricilor din Republica Moldova,

1. Subscriem la teza că falsificarea și manipularea istoriei sunt incompatibile cu principiile fundamentale ale unei societăți democratice. Condamnăm categoric ingerința factorului politic în domeniul instruirii și cercetării istorice și cerem depolitizarea și deideologizarea lor, încetarea imediată a campaniei de denigrare a limbii, istoriei și culturii noastre naționale.

2. Ne pronunțăm cu fermitate pentru păstrarea actualei concepții a învățământului istoric în Republica Moldova și a Curriculumului Național la istorie. Atenționăm Ministerul Educației, Tineretului și Sportului că este obligat să respecte aceste documente de stat (Concepția și Curriculumul). În învățământul preuniversitar din Republica Moldova să se predea două cursuri istorice – *Istoria Universală* și *Istoria Românilor*. Evaluarea la aceste obiecte să se facă separat și notele să fie trecute în foaia-matricolă a fiecărui absolvent de gimnaziu sau liceu.

3. Ne pronunțăm pentru restabilirea examenelor de BAC la disciplinele istorice. Absolvenții de liceu (profil umanist) să susțină obligatoriu examene la *Istoria Universală* și *Istoria Românilor*, iar cei de la profilul real, la aceleași discipline, la alegere.

4. Cerem Ministerului Educației, Tineretului și Sportului să-și onoreze obligațiile vizavi de asigurarea școlii cu manuale și alte materiale didactice la disciplinele istorice; să finanțeze editarea manualelor de istorie (Universală și a Românilor) pentru clasele a VIII-a, a IX-a, a X-a, a XI-a și a XII-a; să aloce mijloace financiare pentru editarea, în limba rusă, a manualelor de istorie.

Întregul set de manuale de istorie să fie inclus în schema de arendare a manualelor.

5. Cerem sistarea experimentului *Istoria. Curs integrat*, pe care-l considerăm drept curs ideologizat și politizat, orientat spre deznaționalizarea românilor basarabeni, spre transormarea populației majoritare din Republica Moldova într-o altă identitate națională decît cea română, spre îndepărtarea noastră de marea familie a popoarelor europene, spre înstrăinarea Republicii Moldova de Europa.

6. Susținem propunerea lansată de o seamă de organizații nonguvernamentale de a exclude din învățământul preuniversitar disciplina *Deprinderi de viață*.

7. Calificăm tentativa de lichidare a Muzeului Național de Istorie a Moldovei și a Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală drept atentat din partea unor persoane cointeresate la patrimoniul național. Schimbarea statutului muzeelor naționale de profil istoric ar conduce la lichidarea sistemului muzeal din Republica Moldova, la distrugerea colectivelor de muzeografi și muzeologi, la dispariția principalelor centre metodice din domeniul muzeografiei. Ne pronunțăm pentru păstrarea în statutul actual a Muzeului Național de Istorie a Moldovei și a Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală.

8. Calificăm decizia de lichidare prin comasare a Institutului de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei, – unica instituție academică de cercetări în domeniul istoriei naționale, instituție de prestigiu național și european, – drept o tentativă îndreptată spre subminarea identității naționale a statului Republica Moldova. Cerem păstrarea în formula actuală a Institutului de Istorie al A.Ș.M. Fără această instituție societatea moldovenească ar fi lipsită de memoria istorică și de orice perspective de modernizare spirituală și de integrare europeană.

9. Propunem partidelor parlamentare de opoziție și organizațiilor nonguvernamentale să inițieze o dezbatere publică, în spiritul valorilor europene, asupra intențiilor actualei guvernări de lichidare a Institutului de Istorie al A.Ș.M., a Muzeului Național de Istorie a Moldovei, a Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală, precum și de înlocuire a cursului *Istoria Românilor* cu un surogat de istorie integrată, indicînd asupra pericolului grav pe care-l comportă atare intenții nesăbuite ale autorităților comuniste.

Noi, participanții la Congresul al III-lea al Istoricilor din Republica Moldova, ne adresăm profesorilor de istorie, managerilor din învățământ, cercetătorilor în domeniul istoriei, muzeografilor, părinților și altor categorii sociale să se pătrundă de responsabilitatea ce le revine în educarea tinerei generații în spiritul adevărului științific și istoric.

Chișinău, 5 noiembrie 2005

AMINTIRI DIN TIMPUL FOAMETEI...

Cartea autobiografică „Pustiirea", semnată de Ion Moraru, se înscrie în seria celor mai reuşite lucrări de memorii apărute după căderea comunismului. Autorul vădeşte o excepţională capacitate de a selecta din noianul amintirilor cele mai relevante întîmplări care au marcat nu doar propriul lui destin, ci şi soarta întregii Basarabii. Forţa mărturisirii este izbitoare. Chipurile rudelor, ale sătenilor, ale activiştilor, ale anchetatorilor şi torţionarilor se perindă prin faţa ochilor minţii cititorului într-o avalanşă ameţitoare. Teroarea istoriei care se rostogoleşte vertiginos, strivind totul în cale, apare în toată grandoarea şi dramatismul ei. Copilul inocent în universul paradisiac al mediului patriarhal, adolescentul tulburat de primul fior al dragostei pure, tînărul luptător contra dominaţiei străine, „duşmanul poporului" arestat şi torturat ca să-şi vîndă fraţii şi să se dezică de credinţă, Ion Moraru ne poartă prin amintiri cu talent de scriitor şi fervoare de mărturisitor...

Propunem atenţiei cititorilor noştri un fragment din cartea recent apărută.

Lumea tot căra cu tobultocii *jomul* de la fabrica *Jučka* şi, după fiecare porţie înghiţită de sat, o nouă „porţie" de oameni pornea pe calea veşniciei...

Noi am avut mare noroc de văcuşoară şi de înţelepciunea bunelului. Ca să-i ajungă nutreţ, bunelul a descoperit un sărai acoperit cu ocoloţi şi l-a acoperit din nou cu stuf. Ocoloţii i-a amestecat cu frunze de stuf şi i-a tăiat şişcă. Iar groapa de sfeclă a ştiut s-o împartă în aşa fel, încât să ne ajungă nouă, la vite, şi să mai miluiască din ea şi vecinii.

Şi, totuşi, cînd am ajuns în primăvară, foamea a dat buzna şi la noi în casă. Într-o seară, pe cînd eram cu toţii în jurul unei străchini mari de lut şi ne străduiam fiecare să ducem la gură nişte geandră cu sfeclă, în tindă a început să miaune un motan într-un mod oarecum neobişnuit. Bunelul mi-a zis să-i dau drumul în casă. În momentul când am întredeschis uşa, el s-a încordat ca un arc şi dintr-o săritură a ajuns tocmai pe măsuţă. Cu ghearele desfăcute, cu un miorlăit sfîşietor s-a năpustit asupra străchinii şi a început să mănînce. Cu nişte ochi verzui sticliţi se uita ameninţător la noi. Cineva l-a lovit cu lingura în cap, iar el continua să mănînce cu o viteză nepămîntească. Atunci bunelul s-a repezit şi l-a apucat de după cap, iar motanul s-a înfipt cu toate ghearele şi toată furia în mîna bunelului. Scăpînd din mînă, s-a făcut ghem, s-a mai încordat o dată, iar a sărit pe masă, a mîncat cîteva îmbucături cu furie, a scos un miorlăit gros care s-a sfîrşit brusc. Motanul a căzut mort alături de măsuţă. Bietul bunel, după ce şi-a uns mîinile cu gaz, a scos animalul înţepenit din casă. Întorcîndu-se, cu o mare tristeţe în voce, a zis: „Apoi, se vede că farguţii iştia care ne cotrobăiesc podurile au de gînd să facă din toată lumea

ceea ce-au făcut şi din motanul acesta." După ce, tăcuţi, ne-am aşezat care şi unde ne-a prins vremea, el s-a adresat către mine: „Dragul tatei, eşti de-acum mărişor, eu rămîn acasă să fiu de stăpînire, iar tu ia nişte pielicele şi du-te în *zapad*, poate-i putea aduce măcar o mînă de mîncare, să putem ajunge pînă a face orzul frunte."

A doua zi, moşneagul mi-a pus în sac douăzeci de pielicele, mi-a dat de grijă să fiu cu ochii în patru şi să mă străduiesc să nu vin acasă cu mîna goală. Ajuns la gară, m-am amestecat în mulţimea care, năucită, căuta ceva de mîncare. Împreună cu nişte băietani cam de-o seamă cu mine, ne-am urcat într-un tren mărfar care pleca spre Cernăuţi. Drumul a fost anevoios, dar după miezul nopţii am ajuns în gara de Cernăuţi.

Acolo nu aveai cum să te rătăceşti, fiindcă erau două curente de oameni – o parte din oameni se îndrepta spre oraşul Sniatin, aceştia aveau saci şi torbe pline cu lucruri de schimbat pe de-ale gurii, iar cei mai mulţi se pregăteau să plece la fabrica *Jučka*, la groapa cu *jom*. S-a făcut aşa că din voia întîmplării, atras de învălmăşeala mulţimii, am nimerit şi eu în rîndul celora care se îndreptau spre groapa „salvatoare". Panorama pe care am văzut-o acolo e imposibil s-o descrie cineva, oricît de iscusită i-ar fi pana. Plîngeau şi pietrele de mila sărmanilor oameni care foiau în *jom* ca viermii în rană. Nu simţeau durerea lor numai activul şi portretele lui Stalin, atîrnate pe toate clădirile de stat. În groapă plutea o masă sură-gălbuie, puturoasă, de tăiţei de sfeclă.

Cum numai apăreai acolo, îţi ieşea în faţă o namilă de om zdravăn care-ţi spunea:

– Uite, puişor, *jom* poţi să iei cît vrei, fără plată, dar pentru a-l usca, trebuie să plăteşti pe un loc de doi pe doi metri cinci ruble.

Locul era delimitat de cel al vecinului prin cîteva pietre. La fiecare hotar era o placă metalică pe care puteai să-ţi coci turtele ca să-ţi mai potoleşti foamea. Vreascuri erau de ajuns, deoarece pădurea era la cîţiva paşi.

Oamenii se vîrau în jom pînă la brîu, îl dădeau la o parte pe cel de deasupra, lua care şi cît putea, săpînd cît mai dedesubt, apoi îşi scotea „dobînda" la mal. Unii coceau turtele pînă se rumeneau, iar alţii numai le opăreau, nedovedind, cu mîinile tremurînde, să-l ducă la gură. După ce mîncau lacom, mulţi dintre oameni se îngălbeneau la faţă, începeau să vomite, se zvîrcoleau în agonie, ca mai apoi să treacă în lumea celor drepţi, ţinînd în pumnul încleştat o boaghe de *jom*. În groapa ceea cu *jom* puteai să vezi nenumărate cadavre, unele fiind deja în putrefacţie, acoperite de roiuri de muşte, dar mulţimea parcă nici nu le observa, în acel moment avînd doar un singur scop: să scoată cît mai mult jom din groapă. Nişte femei îl întindeau la uscat pe pestelci, şalinci şi chiar pe rochiile cu care veniseră îmbrăcate. Mirosul acela nesuferit de zeamă bîhlită îmbiba toate hainele, sacii şi obiectele cu care venea în atingere. Groapa aceea afurisită era ultima fază de chinuri, ultima vamă pe care o treceau basarabenii. La scurtă vreme, după ce mînca din otrava ei, omul pierdea senzaţia gustului, apoi pierdea simţul durerii, devenind indiferent la toate. Îl părăsea nu numai credinţa şi conştiinţa, dar chiar şi simplele instincte omeneşti... Roind acolo, în jurul gropii, săptămîni întregi, dormind sub cerul liber fără să se spele şi să se închine Mîntuitorului, unii se scăpau în pantaloni şi cu udul, şi cu grosul, iar alţii îşi făceau nevoile în public, chiar lîngă făţarea cu *jom*. Întrucît viaţa mea pe atunci avea un drum scurt de numai 18 ani, pentru prima dată am văzut oameni prădaţi şi de instincte. Aveam impresia că acolo s-a adunat roată Basarabia ca să guste din ospăţul viitorului luminos din care de câteva ori la rînd au gustat şi Ucraina, şi Rusia...

CĂRŢI DE ISTORIE ŞI CULTURĂ

Ion STICI, *Ochiul Alb, Cartea satului*, „Tipografia Centrală", Chişinău, 2005, 680 p.

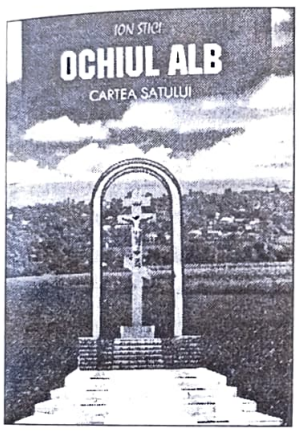

După cum într-un strop de rouă se reflectă toate culorile curcubeului, tot aşa într-o carte despre o aşezare rurală, oricare ar fi ea, se reflectă dinamica devenirii multiaspectuale a acesteia, începînd de la obîrşii pînă în zilele noastre. Astăzi, publiciştii noştri, bucurîndu-se de libertăţile de creaţie şi beneficiind de concursul sponsorilor, mai mult sau mai puţin generoşi, revin la normalitate scriind cărţi despre personalităţile ilustre ale neamului nostru, despre oamenii satelor noastre, care cresc pîinea cea de toate zilele, despre mult pătimitele noastre biserici şi mănăstiri. În epoca totalitarismului comunist aceste subiecte au fost pur şi simplu excluse din memoria colectivă.

Unul dintre aceşti harnici şi vrednici publicişti este Ion Stici, autorul cutremurătorului recviem „Şarbaca – satul de sub ape", care, de data aceasta, oferă cititorilor săi un nou volum, mult mai amplu şi mai diversificat, despre istoria satului Ochiul Alb din raionul Drochia, baştina lui Nicolae Testemiţanu, apostol al neamului românesc de pe plaiurile basarabene, rector al Universităţii de Medicină din Chişinău în perioada 1959–1963 (instituţie care astăzi îi poartă numele), ministru al Sănătăţii în anii 1963–1968, laureat al Premiului de Stat al R.S.S. Moldoveneşti în domeniul ştiinţei şi tehnicii (1983), doctor habilitat în medicină (1971), profesor universitar (1973).

Memoria luminoasă a acestui mare bărbat al neamului, cum îl numeşte pe bună dreptate autorul, rămîne vie în inimile foştilor săi colegi de la Liceul „Ion Creangă" din Bălţi (astăzi, unii dintre ei – profesori universitari; de exemplu, Diomid Gherman, Alexandru Nacu etc.), de la Institutul de Medicină din Chişinău (promoţia 1951), ale foştilor săi colegi de serviciu, cum ar fi profesorul Constantin Ţîbîrnă, fraţii Nicolae şi Vasile Anestiadi, doctorii habilitaţi în medicină Pavel Bîtcă, fraţii Gheorghe şi Nicolae Ghidirim, academicianul Gheorghe Palade, profesorii A. Spînu, V. Hotineanu şi alţii.

Dacă publicistul Ion Stici şi-ar fi propus să scrie o carte doar despre fraţii Nicolae şi Petru Testemiţanu (acesta din urmă, o somitate în diagnosticarea maladiilor), despre nepotul lor de soră Ion Ababii, fostul rector al Universităţii de Medicină din Chişinău, actualul Ministru al Sănătăţii, tematica eforturilor sale s-ar fi orientat spre viaţa şi activitatea ştiinţifică sau pedagogică a acestora, fapt ce l-ar fi îndreptăţit, să-şi intituleze cartea „Baştina celor doi rectori-medici" sau altfel. Autorul însă a profitat de ocazia ce i s-a oferit şi a scris o carte nu numai despre dinastia Testemiţenilor, ci şi despre toţi fiii şi fiicele vestitului sat din nordul Basarabiei.

Din paginile cărții, aflăm că Ochiul Alb, comparativ cu alte localități rurale din vecinătate și chiar din întreg spațiul basarabean, e un sat relativ tînăr: prima atestare documentară a localității se referă la anul 1850. Primii locuitori ai acestei vetre provin din satele vecine mai vechi, Sturzeni, Tîrnova, Rediul Mare, Horodiștea de Jos etc., amintite în cronici și urice domnești. Unul din întemeietorii satului a fost arendatorul Bibiri, care a organizat o comunitate modestă alcătuită din crescători de oi și vite. Primii locuitori trăiau în devălmășie, la odaie, unde își construiau case și sălașe. Trebuie menționat faptul că o mare parte din moșia satului Ochiul Alb s-a aflat cîteva decenii în posesia domnului Moldovei Mihail Sturza (1834–1859). Deși nu a pus niciodată piciorul pe moșia Ochiul Alb, domnul Mihail Sturza a construit pentru săteni prima biserică din piatră, lăcaș ce dăinuie și astăzi, fiind renovat recent cu puterile enoriașilor, în frunte cu preotul paroh Ioan Paiu.

Firește, în demersul său, autorul pune accentul pe tentativele de deznaționalizare și de rusificare ale administrației țariste, ale mitropoliților șovini gen Pavel Lebedev, care ardeau cărțile sfinte tipărite în graiul băștinașilor și-i puneau pe copii să cînte în fiecare dimineață imnul „Boje, țaria hrani!".

Fără doar și poate, istoria satului Ochiul Alb coincide, în linii mari, cu istoria Basarabiei răpite de țarism. Atestăm aici o mică înviorare a vieții culturale și spirituale pe timpul mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, ardelean de origine, păstor al populației ortodoxe dintre Prut și Nistru în perioada 1813–1821; ofensiva panslavismului și a șovinismului rusesc în anii 1850–1861, reforma agrară înfăptuită de Alexandru al II-lea, împăratul Rusiei, reformă care la Ochiul Alb a continuat pînă în 1868.

După reforma agrară, satul cunoaște o dezvoltare economică mai dinamică, dezvoltare care a culminat cu guvernarea lui Stolîpin, timp în care țăranii basarabeni erau încurajați să-și părăsească casele și gospodăriile, spre a se duce „în lumea albastră", adică în Siberia, Extremul Orient, Caucaz, Crimeea etc., unde era „pămînt mult și nestăpînit de nimeni".

Printre „exploratorii" pămînturilor virgine din Imperiul rus a fost și Ion Cepoi, care, peste un an, s-a întors acasă, la gospodăria sa părăsită, „mai sărac decît a plecat". Se știe, dezorientarea țăranilor basarabeni a avut din partea guvernanților țariști bătaie mai lungă: deznaționalizarea meleagului basarabean, iar apoi colonizarea plaiului nostru cu ucraineni, ruși, bulgari, găgăuzi, nemți, polonezi, evrei, albanezi etc. – „operă" care a fost apoi „desăvîrșită" în anii „imperiului roș", adică în timpul deportărilor din 1941, 1949, 1950, efectuate de Stalin și zbirii săi...

Pe baza unor adevărate odisee ale țăranilor harnici și cu dare de mînă din Ochiul Alb, Ion Stici reconstituie în culori vii episoade dramatice din destinele unor familii. Una din acestea a fost aceea a notarului Petru Ciobanu, cavalerist în Primul Război Mondial, care, după terminarea bătăliei, își încropise o gospodărie-model și o familie unită și armonioasă. De menționat că cele trei fete și cei doi băieți ai săi, rămași fără tată, apoi și fără mamă, au reușit să absolve școli superioare, dintre care doi copii în 1940 s-au refugiat la București, iar alte două fiice și mezinul Alecu au supraviețuit cum au putut în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. „Vina" acestei familii a fost că mama lor, soția notarului Petru Ciobanu, se trăgea „din stirpea boierească", era nepoata marelui latifundiar și filantrop din Trinca și Brînzenii Vechi – Vasile Stroescu, ctitor de școli și biserici în Ardeal, după Marea Unire, președinte al Parlamentului României.

Pe Alecu Ciobanu, fiul lui Petre Ciobanu, martirizat în gulagurile de pe Amur, l-au cunoscut mulți scriitorii, ziariști, oameni de cultură și știință din Chișinău, medici în frunte cu frații Testemițanu, alți consăteni ai săi ajunși celebri.

Din paginile cărții „Ochiul Alb" veți desprinde mai multe figuri istorice, de la țarul Rusiei Alexandru I, împotmolit cu trăsura la Bălți, în 1818, pînă la domnul Moldovei Mihail Sturza, ctitorul bisericii din Ochiul Alb, stabilit după 1859 la Paris, înmormîntat în Germania, la Baden-Baden, la vîrsta de 91 de ani.

Autorul evidențiază avantajele reformei agrare din 1923, proclamată de regele Ferdinand I. Țăranii care în 1868 au primit cîte 6–7 hectare, acum primeau doar 2–3 hectare, cei mai săraci primeau cîte 4–5 hectare, căci pămînt liber rămase puțin, iar doritori să-l lucreze erau mulți. Dar acum se punea accentul nu doar pe extinderea micilor loturi țărănești, ci și pe intensificarea agriculturii, ridicarea nivelului agrotehnic, folosirea rațională a forței de tracțiune, folosirea chimicalelor etc.

O altă coordonată a vieții ochialbenilor între cele două războaie a fost știința de carte: școala ocupa un loc deosebit în destinul familiilor de țărani, care puteau să-și trimită odraslele la învățătură. Ion Stici descrie în capitole aparte calvarul reocupării Basarabiei de trupele sovietice, în martie 1944, măturarea podurilor țăranilor de ultimul bob de grîu sau porumb în anii 1944–1946, calvarul foametei prin care au

trecut satele basarabene, deportările din 1949 ale intelectualilor şi gospodarilor în gulagurile Siberiei... În aceste condiţii, ţăranii basarabeni continuau să-şi trimită odraslele la carte în tîrgurile mari, – Bălţi, Soroca, Orhei, Cahul –, dar mai ales la Chişinău, redevenit capitală a ţinutului pruto-nistrean, unde se concentraseră puţinele cadre de intelectuali, îndeosebi pedagogi, şi unde năzuiau să capete o profesie mii şi mii de copii de ţărani săraci lipiţi pămîntului, dezmoşteniţi de bruma lor de avere, de lotul lor mic lucrat în sudoarea frunţii, de forţele de tracţiune, cai, căruţe etc. Oraşele mai ofereau copiilor de ţărani posibilitatea de a-şi cîştiga bucăţica de pîine muncind pe şantierele de construcţie. Aşa se face că „primele generaţii de absolvenţi" ai puţinelor şcoli medii rîvnesc să studieze mai departe. Din rîndurile acestora apar primii pedagogi şi medici, ingineri şi agronomi, care apoi au pus mintea, umărul şi braţele lor vînjoase la renaşterea din cenuşă a plaiului basarabean. Printre cohortele de tineri, unii cu liceele româneşti neterminate, porniţi la şcolile din Chişinău, în speţă la Institutul de Medicină, evidenţiem fraţii Testemiţanu, fraţii Anestiade şi alţii.

Despre această perioadă de avînt a medicinei basarabene cititorii sînt invitaţi să se documenteze şi să se delecteze, parcurgînd cu ochii minţii paginile vibrante scrise de publicistul Ion Stici. Evenimentele şi faptele trecute prin filiera sufletului său de inspirat mînuitor de condei, dar şi de martor al epocii postbelice, demonstrează zbuciumul prin care au trecut dinastiile Testemiţanu, Postovanu, Cepoi, Ababii etc.

În viziunea părinţilor, fraţilor şi surorilor acestor proeminente personaje, ei au conferit strălucire şi dăinuire în timp baştinei prin faptele lor merituoase, izvorîte din dragostea lor pentru ţăranul basarabean, făuritor nu doar al bunurilor materiale, dar şi al celor spirituale. Acordînd spaţiu egal şi atenţie cuvenită altor nu mai puţin marcanţi fii şi fiice ale meleagurilor ochialbene, de la ţărani, simpli cotaşi, pînă la intelectualii satului, în frunte cu Pavel Postovanu, autorul Ion Stici rămîne în scrierea sa imparţial şi obiectiv: dă Cezarului ce e al Cezarului.

Cartea este completată cu o suită de fotografii în alb-negru, dar şi color, care ilustrează enunţurile autorului din cele peste 600 de pagini.

Ai în faţă, stimate cititor, nu doar o monografie a satului Ochiului Alb, pe o perioadă de peste 200 de ani, dar şi un model, şi totodată un îndemn pentru alţi mînuitori ai condeiului, care ar putea urma exemplul autorului nostru.

Nicolae BĂTRÎNU

Ion BEJENARU, *Istoria satului Dinăuţi, (Schiţe istorico-etno-folclorice)*, Chişinău, 2003, 248 p.

În ultimul timp se constată o creştere apreciabilă a interesului manifestat de oamenii de cultură vizavi de istoria localităţilor noastre. Monografia semnată de scriitorul Ion Bejenaru, dr. profesor universitar, aparţine acestui gen de literatură istorică. Apariţia lucrării respective, conform spuselor autorului, a fost determinată de dorinţa de a cunoaşte adevărata istorie a vetrei strămoşeşti, a cărei cercetare a fost neglijată în perioada regimului totalitar. Lucrarea a fost elaborată în baza documentelor istorice, informaţiilor furnizate de „talentaţii povestaşi şi cîntăreţi ai satului Dinăuţi", Informaţia istorică a fost condimentată reuşit cu fotografii de epocă, cu alte materiale de arhivă.

Mesajul cărţii e foarte captivant, autorul descrie cu multă pasiune viaţa zbuciumată a dinăuţenilor pe parcursul a mai multor secole. Localitatea respectivă, atestată în hrisoavele istorice la 1437, cu numele Zinouţi, a cunoscut perioade de ascensiune şi decădere, de linişte şi zbucium.

Academicianul Ion Borşevici, dinăuţean şi el, apreciind înalt lucrarea, în prefaţa ei menţionează că ea „ar fi fost mai preţioasă dacă i s-ar fi oferit un spaţiu mai amplu tehnicii şi tehnologiilor moderne. Într-o anumită măsură, ar fi fost mai puternic suportul informaţional şi relativ mai proporţionate capitolele redate în această preţioasă lucrare".

La elaborarea cărţii autorul a ţinut cont de adevărul istoric, dînd dovadă de responsabilitatea omului de ştiinţă în faţa acestuia. Cartea e o încercare reuşită de cercetare monografică a istoriei multiseculare a unui sat cu oameni mîndri şi frumoşi, care au trecut cu demnitate toate „podurile" neamului nostru românesc.

Autorul, prin meticulozitatea şi punctualitatea ce-l caracterizează, trece în revistă numeroase personalităţi politice şi culturale care de-a lungul istoriei au trecut prin această localitate: domnitorii Ţării Moldovei Petru Muşat (1375–1391), Alexandru cel Bun (1400–1432), Ştefan cel Mare (1457–1504), Petru Rareş (1527–1538; 1541–1546) ş.a., poetul Mihai Eminescu, marele istoric şi

om politic Nicolae Iorga. Unii oameni de cultură chiar au avut moşie pe teritoriul localităţii: Bogdan Petriceicu Hasdeu, Constantin Stamati-Ciurea ş.a.

Autorul, fiind un remarcabil folclorist, a oferit cititorului şi o descriere captivantă a multiplelor datini şi obiceie de la Dinăuţi.

Monografia conţine un şir de legende referitoare la începuturile dezvoltării localităţii, ipoteze ce ţin de geneza numelui localităţii. O particularitate a lucrării o prezintă capitolul cu tălmăcirea a zeci de nume de familii şi o bogată colecţie de porecle a oamenilor din sat.

Ilie GULICA

Ion BORŞEVICI, ***Apa neîncepută a dorului de libertate,*** *Litera*, Chişinău, 2005, 324 p.

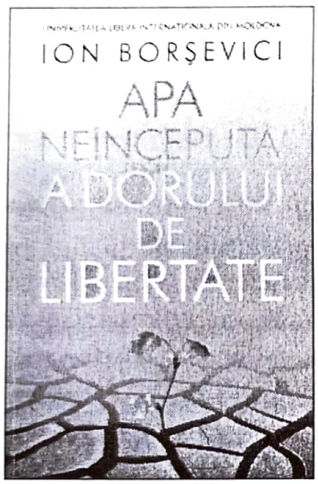

„Carte frumoasă, cinste cui te-a scris!" Acest vers pare gîndit anume pentru cartea distinsului profesor de la poalele Carpaţilor, Ion Borşevici, care a adus „Apa neîncepută" în acest colţ de ţară.

Născut în Dinăuţii Hotinului, profesorul Ion Borşevici, însuşindu-şi experienţa acelor meleaguri şi fiind înzestrat cu înalte calităţi sufleteşti, se străduie, timp de o jumătate de secol, să transmită tinerei generaţii, care este viitorul ţării, spiritualitatea neamului nostru, bunătatea, statornicia, demnitatea etc.

Ca mărturie pentru truda depusă spre prosperitatea Republicii Moldova, profesorul s-a decis să lase urmaşilor un excurs al sufletului său, care a culminat cu proclamarea independenţei Republicii Moldova, decretarea statalităţii limbii române, revenirea la veşmîntul latin, la imnul paşoptiştilor.

Autorul împarte lucrarea sa „Apa neîncepută a dorului de libertate" în trei capitole: 1. *Activitatea pedagogică;* 2. *Activitatea lingvistică şi sociolingvistică;* 3. *Probleme de politologie şi filozofie.*

Angajîndu-se în activitatea pedagogică, profesorul Ion Borşevici insistă foarte mult asupra perfecţionării cadrelor didactice.

Pregătirea profesională trebuie să cuprindă atît înarmarea elevilor cu anumite valori morale, estetice, politice, cît şi pregătirea viitorului pedagog. Sprijinindu-se pe ideile lui Cezar Petrescu, profesorul vrea să pregătească „om pentru mîine, nu pentru ieri. Ieri e deja mort şi îngropat, nu se mai întoarce. Mîine e pe drum, vine şi nu-l poţi opri".

Partea a doua a lucrării e consacrată legilor limbii de stat, alfabetului, independenţei Republicii Moldova.

Citind textele „Discurs", „Drepturile şi garanţiile cetăţeanului privind legea limbii", „Să purcedem la dezlegarea nodurilor", vedem că problema limbii de stat, a alfabetului latin, a drapelului naţional au fost rezolvate de către preşedinţii grupului de experţi.

În prezent, pentru a atinge un înalt grad de dezvoltare, trebuie să cunoaştem limba maternă. La fel şi conducătorii ţării sunt datori să cunoască limba oficială.

Autorul constată cu regret că cei care astăzi diriguiesc treburile ţării au încălcat legea privind asigurarea condiţiilor pentru învăţarea limbii de stat, deoarece lor nu le pasă de destinul poporului şi al naţiunii.

Legea prevede că, într-un mediu multinaţional, persoana de conducere nu trebuie să fie monolingvă, altfel este un birocrat, un purtător de confruntare în mediul său de trai. Cei care ne cunosc limba, obiceiurile, tradiţiile se integrează uşor în cultura noastră, în viaţa naţională.

A renunţa la limba poporului în sînul căruia trăieşti e o situaţie neprietenoasă. Să ne amintim că armenii stabiliţi în Moldova după ce ţara lor fusese cucerită de egipteni au învăţat limba, au deprins obiceiurile de aici, contopindu-se astfel cu băştinaşii.

Politologia şi filozofia înaintează problema de organizare a unui stat suveran, bazat pe lege şi adevăr istoric. Conştient de destinul său, poporul român ştie preţul demnităţii şi al viitorului său.

Politologul ne îndeamnă „să rămînem uniţi, să păstrăm înaltul spirit de consolidare în faţa pericolului care ne paşte şi să nu lunecăm într-un hău fără de scăpare".

Să nu uităm de poarta creştinătăţii, spune marele patriot, dacă va fi pierdută, atunci vom fi supuşi cu toţii unui pericol de moarte. Sprijinindu-ne pe trecutul istoric şi luptînd pentru tronarea lui, vom putea cuceri viitorul pentru tînăra generaţie.

Cartea academicianului Ion Borşevici nu e o culegere de articole din activitatea Domniei Sale, ci e o enciclopedie de idei de mare valoare care trebuie folosite în lupta pentru adevăr. Ea trebuie să fie cunoscută de orice conducător al republicii, de orice om cu suflet românesc.

Ion BEJENARU

Gheorghe SOLTAN, *Drăslceni, un vechi sat de răzeşi. File de istorie (de la 1645 pînă în vremurile noastre)*, Editura *Bons Offices*, 2005, 284 p.

Monografia „Drăsliceni, un vechi sat de răzeşi. File de istorie (de la 1645 pînă în vremurile noastre)", prezintă o reuşită intercalare a cercetării ştiinţifice cu înregistrări de legende, amintiri ale sătenilor şi expunerea a trei nuvele istorice. Lucrarea se compune din *Introducere*, şapte capitole şi anexe.

În *Introducere* autorul menţionează importanţa studiilor de istorie locală. Or, deseori istoricii „îşi concentrează atenţia mai mult asupra unor procese politice, economice, sociale etc. mai mult sau mai puţin însemnate, mai ample", astfel încît, de regulă, istoria localităţilor rămîne în afara interesului ştiinţific. Istoricul Gheorghe Soltan încearcă să prezinte istoria localităţii Drăsliceni prin intermediul „istoriei vieţii de toate zilele", bazîndu-se în această întreprindere pe opinia specialiştilor occidentali.

Primele două capitole sînt scrise în baza actelor interne, în marea lor majoritate inedite. Sursele documentare sînt corelate cu informaţii orale. În primul capitol autorul prezintă istoria satului Drăsliceni din cele mai vechi timpuri pînă la 1812. Prima menţiune documentară a localităţii într-o formulă apropiată cu denumirea de astăzi autorul o consideră a fi cea conţinută într-o carte de judecată din 5 martie 1634, la care face referire documentul din 25 februarie 1810. Autorul consideră că denumirea localităţii provine de la numele unui întemeietor – Drăslici/ Dresloi/Drăsloi. Evenimentele istorice autorul le explică în baza actelor documentare emise ulterior, precum şi a tradiţiei locale. În încheierea primului paragraf sunt expuse cîteva legende înregistrate de autor. Nu sînt prea clare motivele din care autorul include în lucrare o pagină consacrată domnului Grigore al III-lea Ghica.

În paragraful II, care, cronologic, cuprinde secolul al XIX-lea, este prezentată stratificarea socială a satului, proces ce poate fi uşor observat studiind lista completă a familiilor de ţărani-răzeşi la 1835 şi mişcarea populaţiei în această perioadă. Guvernul rus se străduia să schimbe structura socială a populaţiei din Basarabia, lucru care, de altfel, i-a reuşit. Astfel, dacă în recensămîntul din 1835 sînt menţionaţi boiernaşii, ruptaşii şi mazilii, apoi în recensămîntul de la 1859 populaţia sătească este divizată în două categorii: ţărani şi odnodvorţî (rezeşi). În acelaşi compartiment sînt examinate şi numeroase procese de judecată pentru părţi de moşie. În urma examinării condicilor metricale, autorul stabileşte tabloul demografic pentru anul 1862, urmărind numărul nou-născuţilor, decedaţilor şi căsătoriţilor. În baza documentelor de arhivă, autorul descrie situaţia economică a satului. Mai binevenită ar fi sistematizarea materialului după probleme: situaţia demografică: recensăminte, stratificarea socială şi etnică; epidemiile; agricultura; încadrarea în armată, căci în unele cazuri evenimentele şi fenomenele sînt suprapuse.

În paragraful trei, autorul prezintă şi situaţia învăţămîntului din Drăsliceni. În 1889 şcoala din Drăsliceni este transferată din satul Redeni. În 1899 şcoala obştească este trecută sub tutela Ministerului Învăţămîntului, în următorii ani primind alocaţii din fondurile zemstvei. Mărturiile incluse la sfîrşitul paragrafului, fără îndoială, preţioase pentru studierea istoriei satului, ar fi putut să-şi găsească locul în anexele de la sfîrşitul monografiei.

Capitolul II – *Satul Drăsliceni în perioada interbelică (1918–1940)* – începe cu descrierea unui eveniment important în istoria satului – cumpărarea moşiei de la Hulboca de către fraţii Socolov şi repartizarea acestei moşii. În continuare, autorul relatează despre înfăptuirea reformei agrare la Drăsliceni, despre încadrarea locuitorilor în viaţa politică a României.

Despre situaţia demografică, despre starea învăţămîntului, despre activitatea consiliilor comunale, aprobarea bugetului şi executarea muncilor de interes obştesc.

Cel de-al treilea capitol ilustrează situaţia drăsliceneniilor în perioada 1940–1949. În mare parte, acest capitol se bazează pe amintirile locuitorilor, deşi autorul operează şi cu materiale de arhivă. Drăsliceneniii îşi împărtăşesc impresiile despre război, despre deportări, foamete, amintiri grele, ce răvăşesc sufletele pătimiţilor.

Următorul capitol prezintă istoria satului din 1949 pînă în prezent. Acest segment cronologic din istoria satului este valorificat prin prisma mărturiilor drăsliceneniilor.

Capitolul V însumează cugetările autorului despre viitorul satului Drăsliceni în context european şi unele

soluții în rezolvarea problemei agrare în epoca globalizării.

În capitolul VI autorul pune în evidență cele mai de vază personalități ale Drăslicenilor: pictorii Teodor Buzu și Ștefan Efros, medicii Ion Ciutacu și Vladimir Roșca, doctorul în matematici Petru Efros, doctorul în geografie Vasile Efros, fotbaliștii și antrenorii Petru Efros și Alexandru Guzun, Vitalie Onică, scriitorii Vasile Malanețchi și Dumitru-Dan Maxim etc., listă care poate fi completată.

Capitolul VII este, de fapt, postfața lucrării, rezumînd principalele evenimente din istoria satului Drăsliceni.

Anexele lucrării conțin atît documente edite și inedite, cît și trei nuvele scrise în baza istorisirilor consătenilor.

Scrisă pentru publicul larg de cititori, lucrarea este o readucere în actualitate a unor evenimente din istoria Drăslicenilor și lasă loc pentru investigații noi.

Alina FELEA

Propunem cititorilor un șir de titluri de cărți referitoare la istoria unor localități din Republica Moldova

1. Sergiu Tabuncic, *Șoldănești – localitate străveche din Valea Ciornei*, „Sarmis", Chișinău, 1994, 176 p.
2. Vasile Gajos, *Cotiujeni*, „Lumina", Chișinău, 1995, 311 p.
3. Vasile Grosu, *Tălmaza. Localitate străveche de pe valea Nistrului de Jos (crâmpeie din istoria satului)*, Chișinău, 1995, 32 p.
4. Valentin Golub, *Berezlogi*, Orhei, 1996, 72 p.
5. Vasile Plăcintă, *Slobozia Mare*, „Geneze", Galați, 1996, 334 p.
6. Andrei Tabureanu, *Tartaul. Istoria satului*, „Labirint", Chișinău, 1996, 127 p.
7. Anton Moraru, Nadia Pruteanu, *Istoria satului Bravicea*, „Cartier", Chișinău, 1997, 174 p.
8. Dumitru Paladi, *Mult mi-i dragă Bumbăta*, „Moldova suverană", Chișinău, 1997, 63 p.
9. Costantin Reabțov, *Cahul*, Chișinău, 1997, 269 p.
10. Ovidiu Bădină, *Cornova*, Editura Economică, București, 1997, 440 p.
11. Vasile Trofăilă, *Soroca*, „Moldova suverană", Chișinău, 1997, 47 p.
12. Dinu Poștarencu, *Sălcuța. Istoria satului. Județul Tighina. Documente*, Fundația Culturală „Grai și Suflet", Chișinău, 1997, 168 p.
13. Tudor Țopa, *Săseni. Faimoasă comoară în podgorii*, „Moldova suverană", Chișinău, 1997, 32 p.
14. *Chișinău. Enciclopedie*, „Museum", Chișinău, 1997, 569 p.
15. Iacob Furtună, Alexandru Furtună, *Satul Hiliuți, raionul Râșcani, în contextul istoriei Moldovei*, „Semne", București, 1998, 236 p.
16. Petru Țurcă, *Cernița*, VAST-M SRL, Chișinău, 1998, 47 p.
17. Tudor Țopa, *Molovata. Povestire documentară ilustrată despre istoria și portretul social contemporan al unei vetre stămoșești pe Nistru*, VAST-M SRL, Chișinău, 1998, 96 p.
18. Andrei Eșanu, *Chișinău. File de istorie. Cercetări. Documente,* Casa Cărții „Petru Movilă", „Museum", Chișinău, 1998, 214 p.
19. Valeriu Nemerenco, *Buiucani. File din istoria satului și a sectorului Buiucani, municipiul Chișinău,* „Prut Internațional", Chișinău, 1998, 214 p.
20. *Chișinău*, „Litera", Chișinău, 1998, 184 p.
21. Ion Leașco, *Plaiul natal al Ciocâltenilor de pe malul Răutului*, „Ruxanda", Chișinău, 1999, 135 p.
22. Valentin Golub, *Furceni. Mărturii din trecutul satului*, „Ruxanda", Chișinău, 1999, 79 p.
23. Nicolae Proca, Olga Proca, *Rezina. Schiță istorică,* „Civitas", Chișinău, 1999, 176 p.
24. Vasile Trofăilă, Tudor Țopa, *Patru sate cu un destin legate*, VAST-M SRL, Chișinău, 1999, 48 p.
25. Vasile Trofăilă, *Bușila și Chirileni*, VAST-M SRL, Chișinău, 1999, 48 p.
26. Vasile Trofăilă, *Visoca*, Chișinău, 2000, 112 p.
27. *Cornova*, „Museum", Chișinău, 2000, 708 p.
28. Ion Geandâc, *Slobozia Mare. Istorie. Personaliotăți. Cultură,* „Lyceum", Chișinău, 2000, 261 p.
29. Alexandru Furtună, *Noi mărturii despre Hiliuți*, „Civitas", Chișinău, 2000, 232 p.
30. *Chișinău. Buiucani*, „Prut Internațional", Chișinău, 159 p.
31. Vasile Odoleanu, *Corjeuți. Povestire istorico-documentară*, Chișinău, 2001, 135 p.

32. Tudor Ţopa, Vasile Trofăilă, *Chişcăreni. Atestat documentar la 6 martie 1560,* VAST-M SRL, Chişinău, 2001, 96 p.

33.Tudor Iaşcenco, Tudor Ţopa, *Coşerniţa. Trecut şi prezent. Oameni şi destine,* Tipografia Rezina, Chişinău, 2001, 144 p.

34. Veaceslav Stăvilă, *Costuleni Istorie, tradiţii, genealogii*, „Litera", Chişinău, 2001, 192 p.

35. Ion Mereuţă, Ion Leaşco, Ghenadie Scutelnic, *Dîngeni. Monografie istorică*, „Pontos", Chişinău, 2001, 141 p.

36. Валентин Голуб, *Иванча. Страницы истории села*, „Tipografia Centrală", Orhei, 2001, 142 p.

37. Dinu Poştarencu, *Istoria satului Sadîc*, Tipografia „Reclama",Chişinău, 2001, 224 p.

38. Vlad Ciubucciu, *Vălcineţ de la Sfircul Bâcului. File de istorie*, „Iulian", Chişinău, 2001, 176 p.

39.Tudor Ţopa, Vasile Trofăilă, Victor Ladaniuc, *Călăraşi. Atestat documentar la 4 ianuarie 1432 cu numele Tuzara*, VAST-M SRL, Chişinău, 2002, 128 p.

40. Valentin Golub, Tudor Golub, *Comuna Căzăneşti. Monografia satelor Căzăneşti şi Vadul-Leca*, „Labirint", Chişinău, 2002, 216 p.

41. Iurie Răileanu, *Judeţul Orhei*, Chişinău, 2002, 79 p.

42. Vasile Tragira, Vasile Trofăilă, *Otaci. Атаки. Страницы истории,* VAST-M SRL, Chişinău, 2002, 192 p.

43. Dinu Poştarencu, *Pănăşeşti, File de istorie,* „Tipografia Centrală" Chişinău, 2002, 287 p.

44. Vasile Zagaevschi, *Palanca. Omul sfinţeşte locul*, Chişinău, 2002, 207 p.

45. Tudor Ţopa, *Saharna, farmecul paradisului*, Rezina, 2002, 78 p.

46. Виктор Дмитриевич, *Стурзовка – 150 лет*, „Satori", Bălţi, 2002, 80 p.

47. Vasile Matei, Veaceslav Stăvilă, Galina Scerban, *Vorniceni*, „PRAG–3", Chişinău, 2002, 192 p.

48. Elena Frunză, *Ulmu. File de istorie. Schiţe şi profiluri*, „Pontos", Chişinău, 2002, 208 p.

49. Veaceslav Stăvilă, *Bocşa*, „Tipografia Centrală", Chişinău, 2003, 176 p.

50. Iulius Popa, *Buteşti, vino şi vezi*, „Litera", Chişinău, 2003, 524 p.

51. Vlad Ciubucciu, *Sadova de pe apele Zalobiţei. File de istorie*, „Iulian", Chişinău, 2003, 244 p.

52. Veaceslav Stăvilă, *Şişcani*, „Tipografia Centrală", Chişinău, 2003, 214 p.

53. Anatol Apostol, *Văsieni. File de istorie,* „Civitas", Chişinău, 2003, 80 p.

54. Teodor Ciumac, Ion Leaşco, Anatol Ciumac, *Satul Tudora din lunca Nistrului*, „Pontos", Chişinău, 2003, 104 p.

55. Anatol Apostol, *Văsienii*, „Civitas", Chişinău, 2003, 79 p.

56. *Patrimoniul cultural al judeţului Tighina*, Chişinău, 2003, 236 p.

57. Ion Leaşco, *Ţibirica la 400 de ani*, „Pontos", Chişinău, 2003, 85 p.

58. Ion Leaşco, Tatiana Ungureanu, *Ialoveni*, „Licorn", Chişinău, 2003, 200 p.

59. *Ghidul oraşelor*, TISM, Chişinău, 2004, 246 p.

60. Dinu Poştarencu, Ilie Demerji, *Istoria satului Başcalia*, „Civitas", Chişinău, 2004, 224 p.

61. Veaceslav Stăvilă, *Budăii Teleneştilor*, „Tipografia Centrală", Chişinău, 2004, 207 p.

62. Ion Bejenaru, *Istoria satului Dinăuţi. Schiţe istorico-etno-folclorice*, Chişinău, 2003, 248 p.

63. Vasile Grosu, *Talmaza. Creaţii folclorice*, Chişinău, 2003, 132 p.

64. Vasile Trofăilă, *Comuna Cremenciug. O călătorie documentară în trecutul şi prezentul satelor Cremenciug, Sabotari, Livezi şi Valea din raionul Soroca*, Chişinău, 2004, 143 p.

65. Vasile Bălan, *A baştinei eternă amintire. Cârpeşti*, Chişinău, 2004, 211 p.

66. Petru Furtună, Valentin Guţan, *Oraşul Cricova. File de istorie*, „Universitas", Chişinău, 2004, 173 p.

67. Vasile Trofăilă, *Ignăţei. Schiţă documentară*, VAST-M, Chişinău, 2004, 128 p.

68. Iacob Lupanciuc, *Comuna Mingir. File de istorie*, Chişinău, 2004, 425 p.

69. Veaceslav Stăvilă, *Mereni. Monografia unui sat răzeşesc*, „Atelier", Chişinău, 2004, 356 p.

70. Hariton Prodan, *Satul meu natal Stoicani. Din cele mai vechi timpuri*, „Press -expres", Chişinău, 2004, 326 p.

71. Nicolae Brus, *Oamenii sfinţesc locul. File din istoria satului Băcioi*, „Pontos", Chişinău, 2005, 152 p.

72. Ion Stici, *Ochiul Alb. Cartea satului*, „Tipografia Centrală", Chişinău, 2005, 616 p.

73. Alexandru T. Furtună, Alexandru Gh. Groppa, *File din istoria satelor Verejeni, Lencăuţi, Mereşeuca*, Chişinău, 2005, 396 p.

Liviu VACARCIUC

VIA ŞI VINUL – IZVOR DE INSPIRAŢIE ŞI DĂINUIRE

Pornind de la faptul că vechile aşezări ale strămoşilor noştri geto-daci şi, mai tîrziu, cunoscutele vetre moldoveneşti au fost legate indispensabil de cultura viţei-de-vie şi arta vinificaţiei, ne permitem să afirmăm că aceste valori reprezintă o componentă a civilizaţiei pe meleagurile carpato-pontice. Condiţiile naturale favorabile – relieful cu pante abrupte, altitudinile mijlocii, clima echilibrată, solul fertil –, toate acestea au favorizat practicarea viticulturii, care, de-a lungul secolelor, a fost o ocupaţie de bază a populaţiei. Din bătrîni se spune că viile sfinţesc locul, iar arta de a face un vin bun se deprinde cu anii. Fiind chihlimbarul toamnelor, strugurii biochimic pîrguiţi şi apoi prelucraţi cumpătat se transformă în vin – o bucurie sufletească, un veşnic simbol al muzelor. Miraculosul vin zămislit din brazdă şi butuc, mustuit din struguri, supravegheat grijuliu pentru a-i da caracter şi tipicitate, splendid întruchipează fapta creatoare a omului.

Creatorii de opere îşi îndreaptă privirea, gîndul şi truda spre seva strugurilor – vinul, spre istoria lui, dar şi spre frunza viei, cîrcei, butoi, precum şi spre operaţia de pritocire, adică, spre partea materială, ca prin dragoste şi cîntare să atingă visul nemuririi. Scriitorii, poeţii, pictorii, muzicienii şi alţi creatori de arte frumoase îmbogăţesc hrana spiritială cu energia solară a viei şi vinului, avînd în viziune şi tangenţa ambroziei zeilor cu cultura consumării vinului – „...o cină de taină", precum o numeşte A. Tudosie. Via şi vinul au fost preţuite mai de toţi domnitorii, cărturarii, pictorii şi muzicienii timpului, care prin profunzimea gîndului şi puritatea imaginii au dezvăluit agerimea populară şi expresia românească.

Se consideră că, degustînd vinul, devii mai nobil, mai bogat sufleteşte. Aceasta o afirmă specialiştii care pricep strugurii în fructuozitate şi percep vinul ca pe o fiinţă vie, care se naşte, se maturizează, apoi, dacă nu este consumat, se învecheşte şi „piere" prin degradare chimică.

Îndreptînd privirea spre literatura şi filozofia dionysian-bachică, descoperim mărturii mai vechi decît poezia lui Horaţiu şi poemele homerice, decît scrierile lui Anacreon şi Rabelais sau ale lui Omar Khayam. Darurile lui Dumnezeu – *pîine multă şi vin* din *Facerea* este hrana biblică etalon (*Judecătorii*; *Neemia*). Vinul este reprezentat în *Facerea* ca sîngele lui Dionysos, iar în simbolismul creştin semnifică sîngele lui Hristos: *„...la Cina cea de Taină Iisus ia pîine şi spune: Acesta este trupul Meu, apoi ia cupa cu vin şi spune: Acesta este sîngele Meu"*. Pînă astăzi vinul este folosit la sfînta taină – Împărtăşania – sau se varsă spre iertarea păcatelor (*Matei*, *Biblia*).

Primele menţiuni scrise despre cultivarea viţei-de-vie pe meleagurile noastre le întîlnim la Herodot: „...geţii erau mari amatori de vin – într-o mînă ţineau arma, iar în cealaltă – plugul sau paharul", precum şi la Strabon: „...geţii posedau multe vii" (V. Pârvan, *Getica*, 1926, p. 137). Consemnări despre viţa-de-vie, devenită raritate drept rezultat al defrişării viilor, care atrăgeau hoardele pustiitoare (în acest sens, trebuie înţeles decretul regelui

Burebista) atestăm în operele poetului roman Ovidiu (*Tristele*; *Ponticele*; *Metamorfoze*), exilat de împăratul August pe meleagurile dobrogene. Ovidiu face referiri la ospitalitatea şi ocupaţiile geţilor, inclusiv, la cultivarea viţei-de-vie şi consumul vinului din căni de lut minunat încrustate. Arta vitivinicolă a geto-dacilor a fost influenţată de experienţa altor popoare migratoare, inclusiv de romani.

Autorii de mai tîrziu, direct sau indirect, au fost inspiraţi de poemul rustic *Munci şi zile*, care, spre deosebire de poezia epică a lui Homer, atenţionează viaţa contemporană a ţăranului din Boeţia. Poezia lirică este dezvoltată de poeţii antici Archilokos, Alceu, Sapho şi Anacreon (VI–V î.e.n.). Ca pildă, „...bucură-te de viaţă şi de viţă.../ cînd sorb sucul cel de struguri/ Sufletul mi se aprinde/ Şi porneşte o cîntare/ În a muzelor onoare./ Cînd sorb sucul cel de struguri/ Cu atît m-aleg în lume/ Cînt, petrec în veselie/ Moartea mi-o împart cu toţii".

Vinul – băutura tuturor timpurilor (apropo, cea mai igienică, după Pasteur) – a fost savurat, cîntat sau descris de multe personalităţi ale neamului.

Pentru artist vinul e ca floarea pentru luncă; această licoare naşte inspiraţie. Iată cum redă o astfel de stare poetul Vasile Militaru: „Vinule de viţă rară, vinule de viţă sfîntă,/ În al cărui suflet mare însăşi nemurirea cîntă,/ Tu eşti sănătatea lumii, tu eşti bucuria vieţii;/ Să cunoască nemurirea – tu ai inspirat poeţii./ Marii cărturari, prin tine, dezlegat-au taine grele,/ Înălţîndu-se cu mintea pînă mai presus de stele./ Ţie, deci, ca unui mare, pururi făcător de bine,/ Se cuvine omenirea, vinule, să ţi se-închine". Pe aceeaşi undă lirică, în ce priveşte vinul, se află şi poetul Al.O. Teodoreanu-Păstorel: „...Cînd guşti vinul, simţi că-nmuguri/ Şi tristeţea-n tine moare,/ Căci din mustul stors din struguri/ Tu sorbi razele de soare...". Iar Mihai Codreanu completează: „...Cotnar bătrîn, noroc şi roadă bună/ Şi bine te-am găsit! Îţi dai tu seama/ Ce dor nepotolit mi-a fost de cramă,/ În care-am stat pe vremuri împreună!/ Savurînd din licoarea preacurată...", alăturînd şi acest aforism, astăzi expus cu mîndrie la intrarea în renumita pivniţă: „...Căci rar, ca tot ce este bun,/ Şi bun, ca tot ce este rar –/ Aşa e vinul de Cotnar".

Cuvinte de apreciere a vinurilor huşene au exprimat aproape toţi domnii Ţării Moldovei. Dimitrie Cantemir, fiind originar de prin părţile Fălciului, era încîntat de renumitele vinuri, fapt evidenţiat în opera marelui cărturar, filozof şi istoric – *Descrierea Moldovei*: „...După vinul de Cotnari, cel de Huşi este cel mai bun." Pe vremea domnitorului a fost introdusă dregătoria de vinicer, de care răspundea paharnicul, care era dator să organizeze pe vieri, pivniceri, chelari şi dogari, iar pîrcălabul trebuia să supravegheze ca viile să fie culese la timp şi strugurii să fie daţi la teasc.

Oamenii de creaţie din toate timpurile au cîntat bogăţia şi frumuseţea viţei-de-vie, căutînd să pătrundă în tainele pivniţei şi descriind într-o formă artistică operaţiile şi uneltele folosite la prepararea vinului. Tema vinului persistă mai la toţi scriitorii noştri. În *Odă vinului* Petru Cărare declară: „Vinule, eu fără tine/ Multe nu le-aş spune bine.../ Legămîntul nostru-i mare:/ Din butoi, din închisoare,/ Îţi dau drumul şi te-ncep,/ Tu la vorbă îmi dai cep". Sînt impresionabile versurile lui Petru Zadnipru: „...Cînd văd un pahar cu vin/ Scot căciula şi mă-nchin/ Şi, cît umblu, îmi dau seama/ Că Moldova e o cramă./ Ţine-i, Doamne, veşnic harul!/ Jos căciula, sus paharul!" (*Viţa de vie*, 1970). Poetul Emil Loteanu cîntă liana încolăcită şi vinul: „...Cu fruntea sus beau vin gustos/ Din hrubă iarăşi scos". Iar Petrea Darienco exclamă: „...Să închinăm sănătoşi mustul dulce!/ Cum să nu-l bei? – e atît de suav/ Al Soarelui crainic".

Valentin Roşca, în cartea *Cu viţa de-o fiinţă*, descrie cu lux de amănunte „Cîrceii..., Curăţatul..., Legatul..., Altoirea..., Crama..., Linul..., Cabernet-ul" şi altele. Maestrul Bogdan Istru ne-a lăsat mai multe scrieri la tema *Vin moldovenesc* (1971): „Vin rubin băut din ceştile de lut.../ Din cîrlige de Fetească/ Beau vinul voiniceşte,/ Să ajungă să rodească/ Pentru omul ce munceşte..." Poetul Aureliu Busuioc, în poezia *Vinul* (1964), descrie felul cum se închină la ţară de sănătate: „...pentru cei ce au pus butucu-n glie şi pentru cei ce nu-s, dar au să vie cu aceeaşi dragoste către viţa-de-vie". Dumitru Matcovschi, în poezia *Vin*, relevă cu sarcasm: „...curge vinul din butoi/ Şi mai veşnic răsuflat/ Printr-o sită strecurat/ Şi cu apă botezat,/ Şi de-o babă descîntat...", iar în *Viţa-de-vie* proslăveşte toamna şi podgoreanul truditor, afirmînd sentimental: „...liana încolăceşte şi mijlocul, şi inima, şi cuvîntul".

Foarte multe rînduri de poezie despre vie şi vin au devenit cîntece îndrăgite. La petreceri poţi auzi cîntate versurile lui Grigore Vieru: „Noi nu bem că gura vrea,/ Sus paharul, sus,/ Dar ne place a cînta./ Sus paharul, sus!"; la fel, şi versurile lui Vasile Romanciuc: „Vreau paharul plin astăzi să-l închin/ Cu vin bun, frunză de pelin,/ C-un prieten bun, măi frate, nu-i nici un păcat/ Să ciocnim paharul pentr-un an plecat".

Scriitorul Anatol Ciocanu, în *Frunzele*, scrie: „...la vie haragul e ca şi catargul de care se leagă

pînzele şi cînd cosiţa verde i se rătează, ea se face ca dulce lacrimă de pace". În *Versuri*, Anatol Codru exprimă gîndul filosofic precum că: „În cinstea unui vin frumos ce arde în culorile paharului cu flacăra răpită dintr-o stea, e crezul nostru ca într-o comoară...".

După Homer (*Iliada*), „...Vinul este veselitor", iar Horaţiu (*Ode*) dă sfaturi: „...Daţi vin celui cu amărăciune în suflet, bunul vin risipeşte grijile chinuitoare". Tot Horaţiu, deşi băutor de vin, dedică o odă cumpătării. Şi la alţi autori vinul într-o cupă este, uneori, simbolul mîniei lui Dumnezeu. Astfel, *Teascul lui Los*, expus de Blake, reprezintă războiul în care strugurii omeneşti suferă şi un război spiritual – presa de tipar a lui Los (Milton).

Menţionînd că vinul este unul din bunurile rare ale vieţii, aceiaşi scriitori şi poeţi din toate timpurile ne avertizează, totodată, de pericolul consumării lui în exces. După Anaxaris: primul pahar stinge setea, al doilea ridică dispoziţia, al treilea e luat de plăcere, al patrulea provoacă nebunia. Referindu-se la această problemă socială, Marcel Breslaru le dă următorul sfat amatorilor de vin: „Vinu-i scump, dar tot nu costă/ Cît iubirea mea cea fostă,/ Care m-a lăsat calic,/ Fără să-mi fi luat nimic./ Că pe fundul de pahar/ Nu rămîne gust amar,/ Gust de fiere şi leşie,/ Care cere şi îmbie,/ Rînd pe rînd, un alt pahar, /Pînă uiţi cît e de-amar...". În acelaşi sens, citim gînduri înţelepte şi la B. Gonson: „În pahar durerea caută alinare, laşitatea – curaj, şovăiala – siguranţă, tristeţea – bucurie, dar găsesc pieirea". Mai în glumă, mai în serios, la temă ne vorbeşte Andrei Lupan (în poezia *Chimia hibridului*): „Cică vinul de hibrid/ Jumătate-i agurid,/ Iar a doua... a cincea jumătate/ Este izul de hamei/ Şi răcorile spumate/ Care-mproaşcă cu scîntei./ Toate-ajung şi se sfădesc/ Sus, în capul omenesc./ Una-i rău: hibridul n-are/ Jumătatea cea mai mare –/ Un străjer de pus la gură,/ Ca să bei mai cu măsură".

Lira creativă legată de lira frunzelor de viţă, muzica, şi interpreţii ieşiţi din popor au stat în capul mesei, fiind înveşmîntaţi cu frunza verde a cîntecului popular. Cîntecul, magicul purtător al dorului exprimat prin romanţe şi doine, te face astăzi, ca şi altădată, să rezişti în faţa celor mai grele cumpene. Adevărat tezaur spiritual, cîntecul răsună oriunde – pe cîmp, la sărbători, petreceri, nunţi şi cumetrii, pentru că este purtător de bucurii.

Renumitele orchestre *Fluieraş*, *Folclor*, *Mugurel*, *Mărţişor*, *Ciocârlia*, *Joc*, *Lăutarii* şi altele, concentrînd esenţa sufletului românesc, ne duc departe de hotare arta frumoasă, îmbogăţită, de altfel, şi de aspectul vitivinicol. Centrele de cultură şi artă locale izbutesc să organizeze festivaluri muzicale: *Florile dalbe*, *Mărţişor*, *Nufărul alb*, *Galbenă gutuie*, *concursurile cîntecului popular*

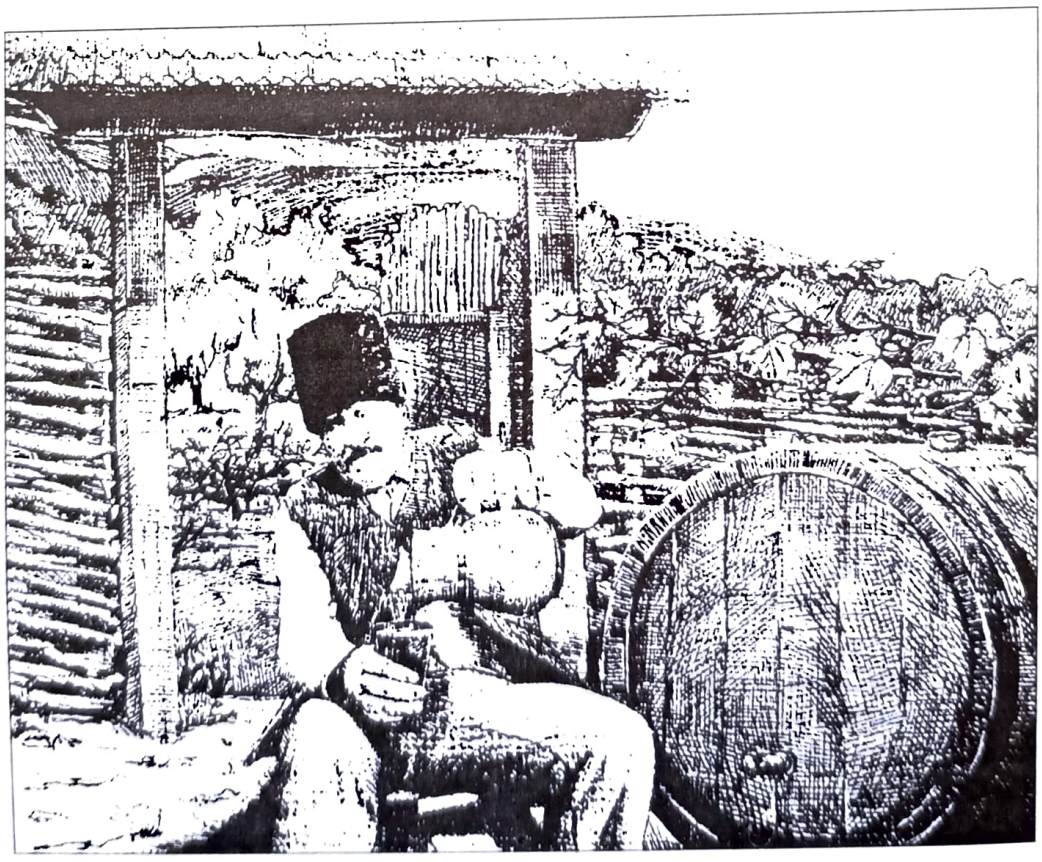

„Tamara Ciobanu" şi *„Maria Drăgan"*, *Festivalul Internaţional „Crizantema de Argint"*. Aproape toţi interpreţii îndrăgiţi – Nicolae Sulac, Nicolae Glib, Valentina Cojocaru, Zinaida Julea, Veronica Mihai, Larisa Arseni, Ioana Căpraru, Maria Sarabaş, Maria Iliuţ, Maria Ciobanu, Anastasia Lazariuc, Nicolae Cibotaru, Olga Ciolacu, Alexandru Lozanciuc, Iurie Sadovnic şi mulţi alţii – au în repertoriul lor şi cîntece de pahar.

Să urmărim cîteva melodioase versuri populare: *A ruginit frunza din vii* – „...Cînd viorica va-nflori/ Şi rîndunica va sosi,/ Atunci va creşte iar în bolţi/ Frunza butucilor din vii..."; sau *Aşa-i viaţa omului* – „...Spune-mi, bade, ce-ai băut/ Că n-ai mai îmbătrînit?/ Am băut vinul cu gheaţă/ Şi-am dormit la mîndra-n braţe"; *Bun îi vinul ghiurghiuliu* – „...Cules toamna pe tîrziu,/ Bun e vinul şi gustos/ Cînd îl bei c-un om frumos./ Cînd îl bei c-un om urît/ Se opreşte vinu-n gît"; *Drag mi-i paharul plin* – „...Cu toată lumea să-nchin./ Păhărel, nu tremura,/ Că te-oi bea, nu te-oi mînca.../ De beau două şi mai multe,/ Numai gura mea s-aude"; *Hai, prieteni, la mulţi ani* – „...sus paharul,/ Că e zi de sărbătoare, jos amarul.../ Hai, noroc şi sănătate, pentru pace,/ Care-i om de omenie, aşa-i place"; *Hai mai dă, crîşmare, vin* – „...Foaie verde lin pelin, măi,/ Ia mai dă, crîşmare, vin, măi,/ Că-acum mă veselesc,/ Inima mi-o răcoresc,/ Căci cu mine n-am să iau, măi./ Moldovenii zic în şagă,/ Nu mi-i sete, dar mi-i dragă..."; *Oamenii-s de omenie* (muzica şi versurile regretatului Nicolae Sulac) – „...Hai să nu-ncurcăm beţia.../ Oameni buni, cu omenia.../ Omul harnic ce munceşte,/ El nu bea, dar el cinsteşte.../ Moldoveanul, cum n-o dai,/ N-o făcut nunta cu ceai,/ Nici cu ceai, dar nici cu soc,/ Nu poţi zice *Hai, noroc*..."; la fel, numeroase doine, romanţe şi cîntece de dor întîlnim în ediţiile anterioare.

Despre vie şi vin scriu acei al căror suflet clocoteşte, respiră-izbucneşte, iar mintea plină de har se abate ca vîntul ba în lumea de azi, ba în cea de odinioară.

În arta descrierii vinului, alături de dragostea limbii şi plaiului, mai e nevoie de intuiţie, meserie, talent, cunoaşterea mitologiei şi obiceiurilor – raportate la realitatea de astăzi. Pe bună dreptate, perpetuarea în misterul dionysian al mînuitorilor de condei e atrasă de culoarea drumurilor pitoreşti, de aroma petrecerii cu vinuri alese, de obiceiurile arhaice pline de poveşti expuse în fosforescenţa nopţilor senine.

BIBLIOGRAFIE

1. Tudosie, A., Burduja, M., *Pe dealuri dogorîte de podgorii*, Bucureşti, 1982.
2. Casamaior, Pierre, *La degustation*, Paris: Hachette pratique, 2001.
3. Gaina, B., *Via, vinul şi civilizaţia*, Chişinău: Litera, 2000.
4. Neamţu, Ioan, *Treimea cea de o fiinţă*, Iaşi: Opinia, 1991.
5. Masqueller, J., *Effettes physiologiques du vin* // Buletin de l'OIV, 1998, vol. 61.
6. Tudosie, A., Angheluş, I., *Ambrozie şi nectar*, Bucureşti: Ceres, 1978.
7. Vacarciuc, L., *Vestigii antice despre dezvoltarea viticulturii* // *Tiragetia*, vol. X.
8. Drîmbă, Ov., *Istoria culturii şi civilizaţiei*, Bucureşti: Saeculum-vestala, 2000, v. 2.
9. Vacarciuc, L., *Tradiţia cultivării viţei-de-vie* // *Pomicultura, Viticultura, Vinificaţia în Moldova*, nr. 2, 1998.
10. Ruf, I.C., *Vin, Santé et Société* // *Cahiets Scientifiques* l'OIV, nr. 2, 1999.
11. Cotterell, Ar., *Dicţionar de mitologie*, Bucureşti: Univers enciclopedic, 2002.
12. Ferber, Michael, *Dicţionar de simboluri literare*, Chişinău: Cartier, 2001.
13. Roşca, V., *Cu viţa de-o fiinţă*, Chişinău: Literatura Artistică, 1985.
14. Vicol, D.I., *Ţara cu viţa de vie*, Chişinău: Andrieş, 1996.
15. Cărare, P., *Rezonanţe*, Chişinău, 1985.
16. Vieru, Gr., *Lumina toamnei*, Chişinău: Literatura Artistică, 1985.
17. *Romanţe şi cîntece de petrecere* (culegere de Grigore Vieru), Chişinău: Litera, 1997.
18. Arseni, L., *Mai am un singur dor...*, Chişinău: Iulian, 1999.
19. *Vin şi divin*. Alcătuitori – I. Graur, V. Răilean, Chişinău: Litera, 2000.
20. Tcaci, Z., *100 melodii moldoveneşti*, Chişinău: Literatura Artistică, 1977.

Veronica CONOVAL

OAMENI CARE AU FOST...

Efectuînd cercetări la Arhiva Națională a Republicii Moldova, am descoperit un plan al tîrgului Chișinău. La extremitatea dreaptă a planului mi-a atras atenția un sector care se numește „la Purcel". Anume acesta constituie subiectul cercetării mele de față.

...Sectorul „la Purcel" a aparținut proprietarului Vasile Ion Purcel, nobil de vază al Basarabiei, născut în anul 1809. A fost căsătorit cu Natalia, fiica consilierului titular Șohin. În familia lor domnea dragostea și înțelegerea reciprocă.

În căsătoria civilă au avut cinci copii: fiicele – Alexandra, născută în 1838; Elena, născută în 1839; Ecaterina, născută în 1842; Zinovia, născută în 1844, și fiul Eugen, născut în 1849[1]. Tatăl, Vasile Ion Purcel, s-a străduit să le educe copiilor o dragoste sinceră și permanentă față de mama lor. Pentru a evita neînțelegerile și gîlcevile care puteau să apară după moartea sa, la 10 iunie 1868, Vasile Purcel redactează un testament. Conform acestuia, fiicelor Alexandra, Elena și Ecaterina, care erau deja căsătorite, le dăruiește cîte 10 mii de ruble argint. Fiicei mezine, Zinovia, care încă nu era căsătorită, la fel i se lasă testament – 10 mii de ruble argint, dar acest capital urma să i se acorde în numerar doar după căsătorie, pînă atunci el urma să se afle în folosința deplină a mamei sale. În cazul în care fiica Zinovia nu se va căsători în timpul cît mama sa va fi în viață, ea urma să primească capitalul testamentar la împlinirea vîrstei de 25 de ani.

Soției sale Natalia, cu care a trăit în bună înțelegere mai bine de 30 de ani, Vasile Ion Purcel îi lăsă în proprietate patru case în Chișinău, cu toate construcțiile auxiliare și alte averi mobile. Fiului Eugen, conform vechii tradiții românești, tatăl îi lăsă drept moștenire toate moșiile sale: Ustia (numită și Lupa), Movileni și Găuzeni. La momentul întocmirii testamentului, fiul lui avea doar 19 ani, și, lipsindu-i experiența administrării moșiilor, tatăl avea, probabil, unele temeri în privința soartei averilor adunate. De aceea, Vasile Purcel îl obligă pe fiul său să nu vîndă, sub nici un pretext, moșia Ustia, ci să o transmită prin moștenire copiilor săi, de preferință, pe linie bărbătească. Pînă la împlinirea majoratului, fiului urma să i se ofere, în fiecare an, cîte o mie de ruble argint pentru continuarea studiilor. Acești bani urma să-i primească de la mama sa din veniturile obținute de la administrația moșiilor lăsate prin testament. Aici am putea pune punct, însă nu putem trece cu vederea alte prevederi ale testamentului, care subliniază sufletul generos al lui Vasile Purcel.

El lasă soției sale 3 mii de ruble argint pentru ca, după moartea sa, această sumă să fie donată, cîte cinci sute de ruble, la șase fete orfane sau la șase fete din familii sărace, care au terminat cursul la Gimnaziul de fete din Chișinău. Fetele urmau a primi suma respectivă doar după ce se vor căsători; pînă atunci, lor urma să li se ofere procent pentru întreținere.

Alegerea acelor fete orfane sau din familii sărace trebuia să fie făcută de către membrii Sfatului Frăției „Alexandru Nevski" din Chișinău, în colaborare cu soția sa.

În afară de aceasta, pentru pomenirea răposaților săi părinți, Ion și Feodora, Vasile Purcel donează la șase biserici (*Buna-Vestire, Înălțării Sf. Cruci, Sf. Gheorghe, Sf. Haralambie, Sfinții Constantin și Elena* de la Rîșcanovca, precum și *bisericii Cimitirului*). Mănăstirilor de maici din Basarabia (Răciula, Tabăra, Hirova și Coșelăuca) le acordă cîte 1 000 de ruble argint, în scopul săvîrșirii, în fiecare zi, timp de jumătate de an, a liturghiei, iar sîmbătă să se facă parastas pentru adormirea sufletelor răposaților părinți și al donatorului. Nepoatelor sale de la fiica mai mare, Alexandra Iușchevici, bunelul le lasă zestre: Mariei – 3 000 de ruble argint, Ecaterinei – 2 000 de ruble argint. Nepotului său Nicolae, de la fiica Elena Grigoreva, Vasile Purcel îi dăruiește casa din sectorul 4 al orașului Chișinău, cu toate construcțiile auxiliare, noi și vechi, care după moartea autorului testamentului vor trece în administrarea tatălui său Grigorev, cu dreptul de a le vinde, iar capitalul adunat să fie folosit pentru educația nepotului. Autorul testamentului exprima dorința ca înmormîntarea sa să fie făcută după obiceiurile și tradițiile existente în Basarabia. Vasile Purcel își încheia testamentul în felul următor: „Las copiilor mei blagoslovirea părintească, rog pe Creatorul suprem să trimită asupra lor și asupra copiilor lor bunăstare, pace și viață fericită în toate timpurile, rog să o iubească și să o stimeze pe mama lor, să se iubească unul pe altul și să facă așa cum e scris în Sfintele Scripturi. Subliniez că numai pe această cale poți fi fericit pe pămînt"[2].

Am continuat cercetările, căutînd să aflăm care a fost soarta fiului lui Vasile Purcel, Eugen. Din materialele documentare, care se păstrează la Arhiva Națională, am aflat că, în 1899, Eugen V. Purcel a construit pe moșia primită prin testament o fabrică de cărămidă, care producea cîte 800 mii de bucăți pe lună. Desigur, producerea acestui prețios material de construcție se baza pe munca manuală, iar cărămida se usca în condiții naturale, la soare. Munca era sezonieră. Ca materie primă se folosea argila locală, nisipul și hleiul. Dobîndirea materiei prime, pregătirea masei de argilă și modelarea cărămizilor se făcea manual și cu ajutorul cailor. Uscarea cărămizii, după cum am spus, se făcea sub cerul liber, pe suprafețe deschise. Ulterior, materialul uscat era stocat în depozite speciale, de unde era transportat în două cuptoare circulare pentru a fi ars cu cărbune antracit, adus din regiunea Donețk[3]. Pe cărămida produsă se imprima marca – „Purcel".

Pînă în 1906 moșia unde se afla fabrica, potrivit documentelor, aparținea mamei lui Eugen, Natalia Purcel. În martie 1906, Eugen Purcel se adresează Adunării de Zemstvă a deputaților din orașul Chișinău cu rugămintea ca moșia Lupa (tot ea Ustia) să fie trecută pe numele dumnealui, deoarece mama sa, Natalia Purcel, decedase de mult. Rugămintea i-a fost îndeplinită și moșia Lupa, cu o suprafață de cca 700 de desetine de pămînt, a fost trecută documentar pe numele lui Eugen Purcel[4].

Redactîndu-și testamentul la 29 octombrie 1907, Eugen Purcel, fostul membru al Adunării de Zemstvă a județului Chișinău, se stinge din viață la scurt timp după aceasta: la 5 decembrie 1907.

Eugen Purcel n-a avut copii, de aceea întreaga sa avere a rămas în folosință soției sale, Vera Purcel.

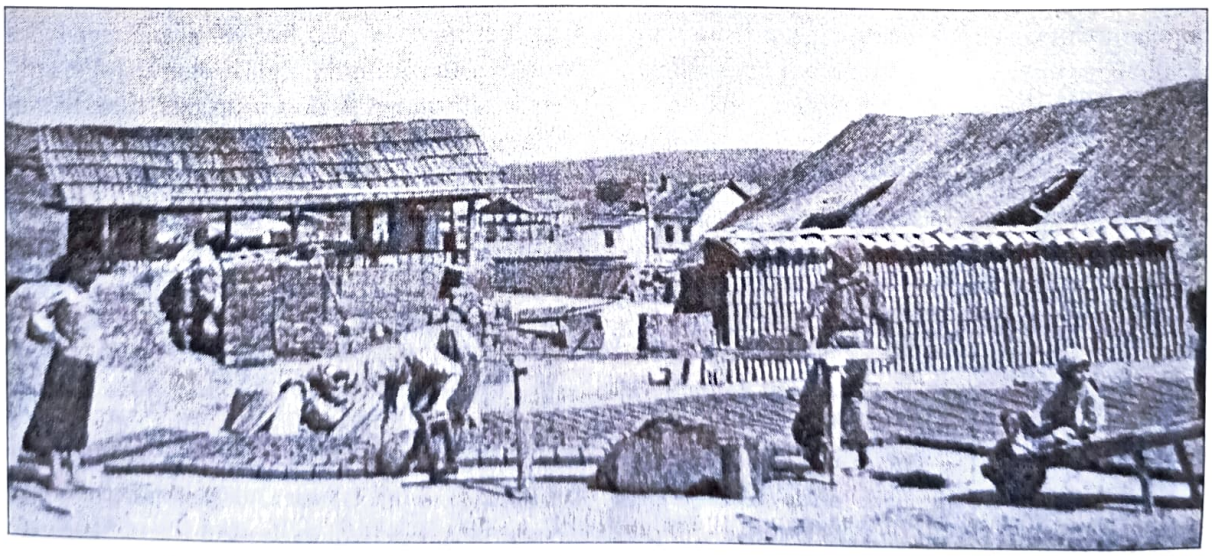

Fabrica de cărămidă întemeiată de Eugen Purcel pe moșia Lupa (Ustia)
Foto de la începutul secolului al XX-lea

După moartea soției, toată averea urma să treacă în administrarea Zemstvei. În testament scria că moșia Lupa-Ustia, cu suprafața de 700 desetine de pămînt, cu fabrica de cărămidă și toate construcțiile auxiliare, precum și celelalte moșii, cu toată averea, care se află în Chișinău, pe strada Jukovski nr. 14 (fosta stradă Iași), le lasă în proprietatea Zemstvei județului Chișinău.

Eugen Purcel își exprima dorința ca în casa de pe strada Jukovski nr. 14 (astăzi Nicolae Iorga) să fie deschis un ambulatoriu și un mic spital, care urmau să-i poarte numele. Pentru reconstrucția și transformarea casei în spital, lasă prin testament Zemstvei suma de 4 450 ruble. Eugen Purcel ruga insistent Zemstva să aibă grijă de fabrica de cărămidă. El considera că fabrica, fiind administrată judicios, ar putea să îndestuleze cerințele de cărămidă ale întregului județ.

Conform unor informații, Vera Purcel, care se folosea de veniturile de pe moșiile ce-i aparțineau, a plecat din Basarabia, încă pînă la Primul Război Mondial, și locuia la Petersburg (Rusia). În decembrie 1913, ea adresează Zemstvei rugămintea de a i se permite să dea în arendă fabrica de cărămidă, pe un termen de 10 ani, exprimîndu-și, totodată, gătința de a introduce tehnologii noi, doleanță ce i-a fost refuzată.

Conform unor date, după 1914, fabrica de cărămidă începe să degradeze, utilajul este demontat și transferat într-un loc necunoscut. Zemstva se adresează Comisiei județene pentru expropriere, cu rugămintea ca aceasta să asigure paza fabricii. Dar nu a primit răspuns. Cu alte cuvinte, odată cu izbucnirea Primului Război Mondial și a evenimentelor revoluționare, începe o perioadă de criză economică. Evenimentele politice din acea perioadă – unirea Basarabiei cu România, exproprierea, transferul și împărțirea averilor, precum și multe altele – au determinat și soarta fabricii de cărămidă.

În anii 1921–1923, pămînturile expropriate ale moșiei Lupa-Ustia, în afară de fabrica de cărămidă, au fost vîndute. Fabrica a fost practic ruinată. Ea a fost închisă și nu a funcționat timp de 26 de ani. Informații despre soarta Verei Purcel nu mai avem. Nu se cunoaște dacă a rămas să locuiască la Petersburg pînă la sfîrșitul vieții sau a plecat în altă parte. Nu se cunoaște nici în ce an a murit.

Am încercat să aflăm unde sînt înmormîntați ceilalți membri ai familiei Purcel. Am consultat cîteva călăuze ale capitalei, editate de redacția principală a Enciclopediei Sovietice Moldovenești, reeditată de mai multe ori, dar nu am găsit informația respectivă. În ghidul „Chișinău", editat în 1984, sînt trecute numele a peste 60 de persoane înmormîntate la Cimitirul Central, dar toate acestea sînt decedate după 1945 și toți sînt membri ai Partidului Comunist. Deși toate aceste ediții ne informează că despre Cimitirul Central se amintește în documentele din veacurile XVII–XVIII, nu se spune nimic despre faptul că aici își dorm somnul de veci personalități care au jucat un rol important în viața politică, social-economică și culturală a Basarabiei în secolele trecute.

Păcat, pentru că istoria unei persoane, a unei familii, a unui stat trebuie să fie prezentată integral, fără rupturi. Dacă din istorie se înlătură o secvență, se rupe lanțul, și atunci...

Oricum, am continuat cercetările. În cele din urmă, am aflat de la Natalia Odobescu, președinta Comitetului sindical de la Fabrica de cărămidă „Macon" din Chișinău (întreprindere care-și trage începuturile sale de la fabrica de cărămidă fondată de Eugen Purcel), locul unde este înmormîntată familia Purcel la Cimitirul Central din Chișinău. Și cu toate că din această familie de nobili gospodari n-a mai rămas nimeni, la mormîntul lor este permanent o curățenie ideală. În fiecare an, aici, cu grija celor de la „Macon", se fac rînduielile creștine.

Am aflat că actualul director general al Fabricii de cărămidă „Macon", Serghei Butelschi, respectă testamentul fondatorului acestei întreprinderi, Eugen Purcel, și împreună cu colectivul asigură Republica Moldova cu cărămidă, țiglă, beton-celular, cheramzit, alte materiale de construcție, care sunt realizate în România, Bulgaria și în alte state ale lumii.

În final, ne întrebăm dacă „boierii" de astăzi se gîndesc la viitorul acestei țări, la poporul ei, la prosperarea unor întreprinderi. Poate că trebuie să luăm exemplu de la cei trecuți din viață și să tragem niște învățăminte?...

NOTE

[1]Arhiva Națională a Republicii Moldova (în continuare – A.N.R.M.), F. 88, inv. 1, dosar 1295; Bezviconi Gheorghe, *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru*, vol. II, București, 1943, p. 60.
[2]A.N.R.M., F. 6, inv. 4, dosar 293.
[3]A.N.R.M., F. 70, inv. 1, dosar 5.
[4]*Ibidem*.

Pavel Șilingovschi. *La treierat*. 1922

TÂRGVL CHIŞINĂV
Cugetul
DRUMUL GALBAN
St. Gheorghe
SF. HARALA
ulița Cojocarilor
SÂNTA VINERI
Cimitirim Ovreiesc
MORI
drumul Chiagului
MAZARA
IEZATURA
Iazul Târgului
PRUT INTERNAȚIONAL
ISSN-0868-7730